

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště historické sociologie

Bc. Jana Lapáčková

Každodennost za socialismu na Podblanicku

Diplomová práce

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc.**

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28. června 2013

Jana Lapáčková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Bohuslavu Šalandovi, CSc. za odborné vedení, pomoc a trpělivost při zpracování diplomové práce.

Zároveň děkuji všem informátorům a zúčastněným z Podblanicka, kteří se velkou měrou podíleli na vytvoření diplomové práce. Jen díky jejich ochotě a vstřícnosti mohla vzniknout stěžejní část této práce.

ABSTRACT

Téma práce se týká každodenního života za socialismu na Podblanicku. Jedná se o lokální výzkum, který se snaží předložit vzpomínky převážně venkovských lidí na dobu normalizace, vymezenou 70. a 80. léty 20. století, z hlediska stravování, odívání a bydlení. Výzkum se zabývá strategiemi, improvizacemi a taktikami obyvatel tohoto regionu v období socialismu, mimo jiné zaměřenými na nedostatek požadovaného zboží v obchodech, špatné zásobování, shánění nepřilíš kvalitního stavebního materiálu či módního oblečení. Kromě individuálních projevů se věnuje komunitnímu stylu, který k venkovskému obyvatelstvu neodmyslitelně patří.

Éra socialismu se výrazně zapsala do mysli všech lidí, kteří v této době žili. Z mnohých pramenů je patrné, že lidé na venkově před rokem 1989 nežili jen bezvýznamné životy, poznamenané a vyprázdněné totalitním režimem, ale v mnoha případech se snažili režim opomíjet nebo se o něj prostě nezajímali. Ve svém každodenním životě si vytvářeli hodnoty, které pro ně byly mnohem důležitější. Ty však mohli realizovat většinou jen částečně. Důležitá tu byla jejich vynalézavost, strategie a taktika, aby mohli dosáhnout toho, co považovali za důležité. Nespornou výhodou byl život ve venkovské komunitě, jenž spočíval v příbuzenských a sousedských vztazích. Vlastní terénní výzkum se snaží postihnout tyto hodnoty a rovněž invenci, která provázela každodenní život těchto lidí, a neopomíjí existenci venkovských sociálních sítí, konkrétně sousedské výpomoci.

Předložená práce patří do oblasti studia každodennosti. Důraz je kladen na biografii, která vychází ze vzpomínek lidí. Kromě teoretické roviny je základem především práce v terénu v podobě rozhovorů s lidmi, kteří tuto dobu prožívali obyčejnými, každodenními životy. Práce předkládá analýzu vzpomínkových vyprávění obyvatel z Podblanicka z hlediska komparace a aplikace teorií, jež se tématem každodennosti za socialismu odborně zabývaly, jako například práce Pullmanna, Možného, Šeba, Hlaváčkové, Petráně či Kabáta, s materiálem z vlastního terénního výzkumu. Kromě toho práce mapuje i geografické vymezení Podblanicka a základní rysy období socialismu. Závěr tvoří textové a obrazové přílohy, názorně dokumentující toto období.

Klíčová slova: socialismus, každodennost, region Podblanicko, socialistický životní styl, lokální komunita, stravování, odívání, bydlení

ABSTRACT

The topic of the thesis deals with everyday life in Podblanicko Region during the socialist era. This is a local research that tries to show the memories of rural people on the period of normalization, defined by the 70s and 80s of the 20th century, in terms of food, clothing and housing. The research deals with the strategies, tactics and improvisations of the inhabitants of this region in the period of socialism, among other things focused on the lack of required goods in shops, poor supply, searching for not very high-quality construction materials and fashionable clothes. Apart from individual expressions, it deals with community style that inherently belongs to the rural population.

The era of socialism is strongly ingrained in the mind of the people who lived at that time. It is clear from many sources that before the year 1989 people in the countryside did not live just meaningless lives, remarked and emptied by a totalitarian regime. In many cases, they tried to ignore the regime or they just were not interested in it. In their everyday life they created values, which were more important to them. However, they were able to realize the values mostly only partially. In order to achieve the things they considered important, their ingenuity, strategy and tactics were essential. A life in the rural community was an indisputable advantage. This life consisted of family and neighbourly relationships. The field research tries to capture these values and ingenuity that accompanied the daily lives of these people. It does not neglect the existence of rural social networks, particularly neighbourly help.

The thesis belongs to the area of study dealing with everyday life. The emphasis is placed on biography, which is based on the memories of people. Apart from the theoretical level, the base of the thesis is focused on the fieldwork. It consists of interviews with people who experienced this period by ordinary, everyday lives. The thesis presents and analyses commemorative narrations of inhabitants living in Podblanicko Region in terms of comparison and application of theories which were professionally engaged to the issues of everyday life during the socialist era. These are for example the works with materials from field researches by Pullman, Možný, Šebo, Hlaváčková, Petrůň and Kabát. In addition, the thesis presents the geographical definition of Podblanicko Region and basic features of the socialist era. Finally, the thesis includes text and image annexes, which clearly document this period.

Keywords: socialism, everyday life, Podblanicko Region, socialist lifestyle, local community, food, clothing, housing

OBSAH:

1. ÚVOD

2. TEORETICKÁ A METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

2.1. Teoretická východiska

- 2.1.1. Zhodnocení literatury a zdrojů
- 2.1.2. Mikrosociologie a makrosociologie
 - 2.1.2.1. Žité dějiny, každodennost
 - 2.1.2.2. Dějiny venkova mikrohistoricky

2.2. Metodologická východiska

- 2.2.1. Základní přístup – kvantitativní výzkum
- 2.2.2. Metody získávání dat
 - 2.2.2.1. Biografická metoda
 - 2.2.2.2. Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami
 - 2.2.2.3. Dokumenty a fyzická data
 - 2.2.2.4. Vizuální sociologie

3. VÝZKUM

3.1. Výzkumný záměr

- 3.1.1. Předmět výzkumu
- 3.1.2. Výzkumný objekt
- 3.1.3. Časové vymezení
- 3.1.4. Prostorové vymezení

3.2. Druh výzkumu

3.3. Průběh výzkumu

- 3.3.1. Časový rozvrh
- 3.3.2. Organizačně-technická stránka výzkumu

4. VÝSLEDKY TERÉNNÍHO VÝZKUMU

4.1. Socialismus

- 4.1.1. Éra socialismu v Československu
- 4.1.2. Charakteristika „socialistického životního stylu“

4.2. Podblanicko

4.2.1. Geografické vymezení Podblanicka

4.2.2. Normalizace na Podblanicku podle některých regionálních publikací

4.3. Život lidí a normalizace

4.3.1. „Šedá ekonomika“

4.3.2. Hospodaření domácností

4.3.3. Rodina a socialismus

4.4. Stravování

4.4.1. Sociologie stravování

4.4.2. Zásobování a plán

4.4.3. Veřejné stravování

4.4.4. Fronty jako mýtus doby

4.4.5. Samozásobování

4.4.6. Mraznička

4.5. Odívání

4.5.1. Příspěvek k sociologii módy

4.5.2. Samovýroba oblečení

4.5.3. Kurzy, časopisy, volný čas

4.5.4. Švadleny – šedá ekonomika v odívání

4.5.5. Nakupování a služby

4.5.6. Tuzexové nákupy

4.6. Bydlení

4.6.1. Sociologie bydlení

4.6.2. Přestavba vesnice

4.6.2.1. Stavby pro soukromé bydlení

4.6.2.2. Veřejné stavby

4.6.3. Stavby a materiál

4.6.4. Vesnické sítě známostí

4.6.5. Bydlení a životní styl

5. ZÁVĚR

SOUPIS LITERATURY

PRAMENY

INTERNETOVÉ ZDROJE

TEXTOVÉ PŘÍLOHY

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

*„První zvláštnost socialismu: všichni jsou zaměstnáni a nikdo nepracuje.
Druhá zvláštnost: nikdo nepracuje a plán je plněn na sto procent.
Třetí zvláštnost: plán je plněn na sto procent, ale v obchodech není nic k sehnání.
Čtvrtá zvláštnost: v obchodě není nic k sehnání, ale lidé všechno mají.
Pátá zvláštnost: lidé všechno mají, ale každý nadává na režim od rána do večera.
Šestá zvláštnost: každý pořád nadává na režim, ale při volbách pro něj všichni hlasují.“*

[Holý 2010: 40-41]

1. ÚVOD

Cílem práce je postihnout určité rysy každodennosti v oblasti stravování, odívání a bydlení v 70. a 80. letech 20. století na Podblanicku prostřednictvím vzpomínek lidí žijících v tomto regionu. Práce se pokusí popsat v rámci studia každodennosti především stereotypizované způsoby chování nejen z hlediska jednotlivce, ale zachycuje především komunitní styl, který je pro venkovskou společnost typický. Jedná se o studii, jež se zaměřuje na určitý region. Region se chápe jako část území, které je vymezeno na základě společných znaků. V srovnávacím pohledu lze vymezit různé soubory těchto znaků, jejich odlišnosti od regionů sousedních a vztah k etnický, sociálně nebo kulturně nadřazenému celku. V současné době je regionální (lokální) historické bádání stále častěji zaměřeno na studium vesnice, kde se pokouší v malém lokálním prostoru poznat venkovské společenství a popsat úlohu skupiny či individua v dobových souvislostech [Petráň 2009: 10-11].

V rámci regionálního výzkumu jde konkrétně o výzkum venkovského obyvatelstva z regionu nazvaného podle bájně hory Blaník – Podblanicko. Tento region se nachází ve Středočeském kraji a podle dobových publikací jej lze ztotožnit s bývalým okresem Benešov. Venkovský charakter tohoto regionu je dán tím, že zde vždy převládala hlavně zemědělská výroba, a to se začalo měnit až v druhé polovině minulého století především díky rozvoji průmyslu v této oblasti. Podblanicko tvoří síť 115 obcí a městeček a osa pouze čtyř větších měst – Benešova, Týnec nad Sázavou, Votic a Vlašimi, což právě podtrhuje jeho venkovský charakter.

Doba socialismu je nesmazatelně zapsána ve vzpomínkách lidí, kteří tuto dobu prožili a nutno říci, že mnozí z nich ji prožili běžným způsobem. Důvodem byly jednak různé strategie a taktiky, jichž při svém každodenním jednání využívali a rovněž improvizace, kterými reagovali na nedostatkové zboží v obchodech, špatné a nedostatečné zásobování, nekvalitní a těžko dostupný stavební materiál, nedostatečnost módního oblečení a služeb.

Výhodou při realizaci jejich hodnot, tužeb a přání byl život v komunitě, který k venkovu neodmyslitelně patří. Komunitu charakterizuje především sdílená vzájemná interakce, jež vychází ze společných zájmů a potřeb. Je to společenství, kde fungují vztahy tváří v tvář mezi lidmi ze stejného prostředí. *Velký sociologický slovník* charakterizuje komunitu jako sociální útvar charakterizovaný jednak zvláštním typem sociálních vazeb uvnitř, mezi členy, jednak specifickým postavením navenek, v rámci širšího sociálního prostředí [Maříková, Petrušek, Vodáková 1996: 512]. Naše každodenní zvyky a interakce s jinými lidmi, do nichž vstupujeme, tudíž strukturují a utvářejí naše chování. Z jejich studia se můžeme dozvědět ledacos o nás samotných jako sociálních tvorech a o sociálním životě vůbec [Giddens 1999: 87].

Biografická metoda, již historická sociologie využívá, je jednou z metod kvalitativního výzkumu a její význam tkví především v tom, že je postavená na studiu a rekonstrukci životopisů neboli biografií. Životopis sestavený samostatným respondentem totiž přináší informace, které nelze mnohdy jinak získat. Její výhodou může být jednak přesná chronologická lokace jednotlivých událostí, dále možnost zachycení utajovaných oblastí lidského života, vazba jednotlivců na nějaké určité území a v neposlední řadě lze provést rekonstrukci sociální sítě jednotlivce, respektive jeho zapojení do různých typů sociálních sítí [Maříková, Petrušek, Vodáková 1996: 613-614].

Badatelská činnost zaměřená na výzkum Podblanicka z hlediska každodennosti je zřejmá především v díle Josefa Petráně. Tento autor, rodák z Ouběnic na Benešovsku, své rodné vsi věnoval několik prací. V prvotní sondě popsal osudy jejích obyvatel od středověkých počátků až do roku 1918. Po velkém úspěchu prodloužil tuto svou práci o sto let, až do počátku 21. století, tedy téměř do současnosti. Opět se jedná o ukázkovou mikrohistorickou sondu, „dějiny viděné zdola“, kde však autor čerpá z rodinných pamětí, dobře zrcadlících mentalitu našich předků, ale také z místních kronik, úředních spisů, regionálního a stranického tisku a samozřejmě i orálních pramenů, to je vyprávění a vzpomínek pamětníků, jimiž se pro druhou polovinu 20. století stává většina z nás. Jeho práce neopominula ani studium této lokality v době totalitního režimu. Tady se, mimo jiné, zaměřuje především na změny, které se dotýkaly bydlení a podle něj znamenaly zánik tradičního venkova. Přispěla k tomu jednak socialistická kolektivizace a jednak urbanizace. Rozsáhlá urbanizace, která venkov v tomto období postihla, měla za následek, že typicky venkovské domy mění svůj vzhled a připodobňují se městskému stylu, odstraňují se hospodářské budovy (stodoly, chlévy, stáje, mlaty, apod.) a mění se v obytné místnosti, garáže či dílny. Mění se také nároky venkovského obyvatelstva na pohodlnější a hygienické bydlení s jistým životním komfortem.

Patří sem nesporně pořízování koupelen a splachovacích záchodů. Na základě výpovědí starousedlíků sleduje Josef Petráň i vybavení interiérů pomocí továrně vyráběného sériového mobiliáře. Byl to jeden z obecných znaků pronikající moderní urbanizace stejně jako proměny v odívání či stravování, kde se snižoval podíl samozásobení a rostla spotřeba průmyslově vyráběných potravin, konzerv a polotovarů [Petráň 2009: 424-425].

Předložená práce je rozdělená do několika částí. Po úvodu pokračuje druhá kapitola, která se věnuje teoretickým a metodologickým východiskům. Co se týče teoretických poznatků, pak zde je předložena veškerá literatura a zdroje, z nichž předmětná práce vychází. Dále jsou zde pojmenovány rámce, jichž výzkum využívá jako mikrosociologie a makrosociologie, žité dějiny a každodennost, nejsou opomenuty rovněž dějiny venkova v rámci mikrohistorického výzkumu. Metodologie přidává popis základního přístupu, zde kvalitativního výzkumu a popis metod získávání dat, jako biografická metoda, strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami a popisuje dokumenty a fyzická data včetně vizuální sociologie.

Třetí kapitola v rámci výzkumu popisuje výzkumný záměr včetně předmětu výzkumu a výzkumného objektu, také časové a prostorové vymezení a zároveň druh a průběh výzkumu s jeho časovým rozvrhem a organizačně-technickým zabezpečením.

Ve čtvrté kapitole, která je rozdělena do několika podkapitol, je v její úvodní části zpracován jednak historický nástin vývoje socialismu v tehdejší Československu a také tzv. socialistický životní styl, který byl ovšem v zajetí dobové propagandy a tudíž jeho přesné vymezení není právě jednoduché. Další partie čtvrté kapitoly se věnuje jednak geografickému vymezení Podblanicka, a to z několika pohledů, a současně normalizaci na Podblanicku tak, jak o ní vypovídají některé regionální studie. Samotný rámec doby normalizace je zpracován v následující podkapitole, jakož i to, co s sebou tato dvě desetiletí přinášela - například jev, který vešel do historie jako „šedá ekonomika“. Následující podkapitola si pak všímá hospodaření v domácnosti, jež zahrnuje nejen peníze, čas a energii, ale také hodnoty a mezilidské vztahy. Práce pokračuje fungováním rodiny za socialismu. Tato instituce měla, díky státní propagandě, svou nezastupitelnou funkci a byly jí poskytovány nemalé výhody a podpory ze strany státu.

Následující podkapitoly se již konkrétně věnují třem vymezeným oblastem – stravování, odívání a bydlení a jsou doplňovány částmi jednotlivých rozhovorů tak, jak byly v terénu při interviu s respondenty získány. V partii textu o stravování se otázky vážou na zásobování obcí jak potravinami, tak masem a dalšími produkty, nakupování nedostatkových potravin či jejich prodeji takzvaně „pod pultem“. Dále na stravování rodiny během dne, včetně stravování ve školních jídelnách a závodních kuchyních. Otázky směřují rovněž

k samozásobování (chovu domácího zvířectva, pěstování brambor na záhumenkách, zeleniny na vlastních zahrádkách či pěstování ovoce) a ke zpracování plodin či masa (konzervování, uzení, zamrazování, zavařování, apod.). Zajímavý je také nákup velmi důležitého výtvarného tehdejší doby – mrazničky. Neméně důležitá je kooperace mezi rodinami v rámci takzvaného „dárcovství“.

V oblasti socialistického způsobu života z hlediska oblékání jsou kladeny otázky po dostatku či nedostatku módního oblečení v obchodech, po možnosti nákupů takzvaných bonů – poukázek do obchodů Tuzex, kde se sháněly především nedostatkové rifle. Zájem je směřován i k dalším taktikám, kterými lidé reagovali na nedostatek žádoucích oděvů v obchodech – šití u švadlen či samovýroba tohoto oblečení podle časopisů *Burda*, *Žena a móda* na základě absolvování kurzů šití, apod. Není opominuto pořizování oblečení ve specializovaných prodejnách, ani nákupní zájezdy na *Liberecké výstavní trhy* či do NDR a Maďarska.

Otázky z hlediska bydlení se zaměřují především na výstavbu nových domů či přestavbu starých stavení, na rozšiřování obytných místností o dětské pokoje, koupelny, jídelny, ale i garáže či dílny. Postihují i další výstavbu, která byla pro dobu socialismu na venkově typická, jako stavby prodejen družstva Jednoty či kulturní domy, budované zpravidla v rámci brigádnických akcí „Z“ a jsou v této práci doplněny fotografickou dokumentací. Rovněž se táží po zásobování stavebním materiálem, jeho nedostatku a „podpultovém shánění“. Neopomíjejí ani sousedskou či příbuzenskou výpomoc při stavbě domů a v neposlední řadě zařizování interiérů nábytkem či jeho samovýrobou, stejně jako na způsob pořizování bytových doplňků.

Závěr práce tvoří textové a obrazové přílohy, zahrnující základní informace o respondentech, okruh otázek používaný při rozhovorech a přepisy rozhovorů s několika respondenty v původní fonetické podobě. K obrazovým přílohám náleží fotografie, které mapují přestavbu typických venkovských stavení na domy městského typu a již zmíněné stavby, charakteristické pro socialistickou výstavbu na venkově – obchody Jednoty a kulturní domy.

2. TEORETICKÁ A METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

2.1. Teoretická východiska

2.1.1. Zhodnocení literatury a zdrojů

Všechna použitá literatura i zdroje směřují k dějinám socialismu a k Podblanicku. Stěžejní inspirací byly publikace Iva Možného – *Proč tak snadno* (Praha: SLON 2009) a *Konec experimentu* od Michala Pullmanna (Praha: Scriptorium 2011). Ivo Možný se v tomto svém sociologickém eseji, který lze zařadit ke studiu každodennosti v socialismu, propadá do historie společnosti despotického socialismu a snaží se pochopit některé mechanismy jejího dlouhého a úspěšného fungování včetně jejich vysvětlení. Porozumět tomu je dnes těžké, zvláště pro ty, kteří u toho nebyli. A pro ty, kteří u toho byli, je to stále těžší i proto, že ta mediální pohádka jim mate jejich vlastní vzpomínky. Studie Michala Pullmanna se zabývá dynamikou přestavby v Československu v období 1985-1989. Představuje první přehled dějin československé přestavby a analyzuje předpoklady pozdějšího zhroucení diktatury. Podle jeho ústředního argumentu se v přestavbě hroutil nikoli systém útlaku, ale rozpadala se schopnost aktérů dosahovat na každodenní úrovni konsensu o základních otázkách existujícího uspořádání. Pootevírání socialistické minulosti z hlediska interpretace životopisných vyprávění se věnuje *Otevřená minulost* od Zdeňka Konopáska (Praha: Karolinum 1999) v níž skupina zúčastněných výzkumníků sepsala své životopisy, navzájem si je vyměnili a následně došlo k jejich reflexi.

Nedílnou součástí teoretických východisek je encyklopedické dílo Jiřího Knapíka a Martina Franze *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967* (Praha: Academia 2011), které se dotýká všech podob každodenního života za socialismu a v heslech připomíná jevy, jež doprovázely nejen vládnoucí ideologii, ale i dění ve společnosti. Zachycuje životní styl socialistické společnosti a popisuje pomalé a váhavé trendy, přicházející z ciziny. Publikace od Věry Dvořákové-Janů *Lidé a jídlo* (Praha: ISV 1999) zkoumá každodenní jídlo jako zdroj a prostředek života, ale i jako zdroj naší pospolitosti, potěšení a radosti. Navíc je pokusem o shrnutí některých sociologických aspektů spojených se zemědělstvím, jako samozásobitelství jídlem. Působením výživy na chování a prožívání jedince se zabývá *Psychologie výživy a sociální aspekty jídla* (Fraňková, Dvořáková-Janů. Praha: Karolinum 2003). Klade důraz na výsledky experimentálního výzkumu na subhumánní a humánní úrovni.

Léty šedesátými, sedmdesátými a osmdesátými se zabývá Juraj Šebo ve svých publikacích *O socialismu s láskou* (Bratislava: Noxi 2011) a *Zlaté šesťdesaite roky* (Bratislava: Marečín PT 2008). Je to určitý vzkaz vrstevníkům, lidem, kteří i když žili v socialismu, žili. Je to o lidech a pro lidi, kteří jsou přesvědčeni, že jejich zlatá léta se odehrála přesně mezi poválečným obdobím a stále absurdnějším světem, který později následoval. Připomíná několik zásadnějších symbolů, osobností a událostí, které v tomto geopolitickém prostoru ovlivnily životy a postoje lidí. *Mýty o socialistických časech* (Kol. autorů. Praha: Člověk v tísní 2010) se snaží o pohled na socialistickou každodennost a to nejen z pohledu dobových seriálů, ale i z pohledu různých změn, na něž dnes střední generace pohlíží se shovívavostí a humorem, a to především proto, že v tomto období prožila produktivní část svého života. Autoři Jitka Škápíková a Jiří Houser ve svém díle *Vzpomínáte? Takoví jsme byli* (Praha: XYZ 2009) vzpomínají na 70. léta s určitým dojetím, i když jejich vzpomínky přikrývá obraz sedmdesátých let jako časů nesvobody, vymývání mozků, absurdit a demagogie. Jindřich Kabát ve své publikaci *Psychologie komunismu* (Praha: Práh 2011) zase vidí člověka, který žije svůj každodenní život uvnitř komunistické mašinerie a snaží se dokázat, že drtivá většina obyvatel se s diktaturou nějakým způsobem sžila a to i přes neviditelný nátlak či drobné vydírání.

Proměnami české společnosti v letech 1948-1960 (Praha: ÚPSD 2007) se zabývá Karel Kaplan. Po státním převratu v únoru 1948 procházela česká společnost rychlými a rozsáhlými změnami, které ve svém souhrnu znamenaly úplnou přestavbu společenského uspořádání podle představ a rozhodnutí představitelů komunistické strany, která nastolila svou monopolní moc. Velké a zásadní změny prožívali, pociťovali a uskutečňovali mnozí občané a museli si hledat a určovat místo v nové situaci. Do jejich života vtrhly nové okolnosti, které odporovaly jejich dosavadnímu životnímu stylu, rytmu, tradicím, nebo jim dávaly zcela jiný obsah a smysl. Na oficiálně prosazované novoty nemohli reagovat a tak hledali způsob, jak je obejít, ignorovat či zařadit do svých zvyklostí. Podobně Ladislav Holý v knize *Malý český člověk a skvělý český národ* (Praha: SLON 2010) zkoumá, jak se pojetí české identity promítala do diskusí doprovázejících pád komunismu a nástup nového českého uspořádání.

Pro dokreslení základní koncepce KSČ posloužily *Dějiny komunistické strany Československa* od Jacquese Rupnika (Praha: Academia 2002), které autor zařazuje do dnešního kontextu „vyrovnávání se s minulostí“. V KSČ autor sleduje rysy celoevropské, středoevropské a rysy specificky československé či české. Nejsou opomíjeny také dějiny v dokumentech *Dvacáté století o sobě* (Kvaček, Kuklík, Mandelová, Pařízková. Liberec:

Dialog 2005)), které obsahují velké množství dobových fotografií a sdělných komentářů. Jde tady o výběr nejpodstatnějších faktů, které zrcadlí vzestupy a pády české státnosti v pohnutém dvacátém století. Pro českou národní společnost se stalo 20. století údobím vsutku dramatickým – citlivě prožívala evropské i světové děje a přesto prokázala vlastní životaschopnost. Ke studiím o socialistické kultuře patří rovněž *Šťastný věk* Vladimíra Macury (Praha: Academia 2008), kde autor analyzuje klíčové symboly, emblémy a mýty české socialistické kultury v letech 1948-1989. Zkoumá zde především dobový literární jazyk a na základě analýzy klíčových symbolů charakterizuje socialistickou kulturu jako specifický kulturní typ a ukazuje na výrazně intermediální povahu této kultury.

Mytologie od Rolanda Barthes (Praha: Dokořán 2004) obsahuje dobře propracované úvahy o některých dobových aspektech konzumní společnosti a jejich zasazení do obecnějšího teoretického rámce. Navíc zde autor aplikuje sémiologický přístup na konkrétní kulturní jevy. Pro myšlenku „světa života“ a každodennosti je využita kniha Marka Nohejla *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze* (Praha: SLON 2001). Autor ukazuje význam konceptu „světa života“ v historické perspektivě jako teoretický výraz postupné subjektivizace traktování světa, následně pak analyzuje užití tohoto konceptu v myšlení A. Schütze. Při analýze tohoto konceptu autor zdůrazňuje odlišnost světa života od každodennosti, s tím, že každodennost tvoří velmi dominantní součást světa života, i když je mu vlastně podřízena. Sám Alfred Schütz ve své publikaci *Aufbau der sozialen Welt* (Frankfurt a. M: Suhrkamp Verlag 1974) vyjadřuje přirozený postoj jako postoj našeho každodenního života, kdy se nacházíme plně „ponořeni“ do světa, zaujati jeho věcmi a zacházením s nimi, což je syntéza Husserlovy metodologie. Dále se inspiruje i Weberem, především v oblasti analýzy sociálního jednání a jako autora koncepce takzvaných ideálních typů. Realitě každodenního života se věnují spoluautoři Berger-Luckmann v pojednání o sociologii vědění *Sociální konstrukce reality* (Brno: CDK 1999). Sociologie vědění je pro autory nejvhodnějším nástrojem k zodpovězení základních sociologických otázek, jež směřují k mechanismům a udržování toho, co lidé považují ve svém světě za reálné a podle čeho orientují vlastní jednání. Základní koncepcí *Teorie jednání* od Pierra Bourdieu (Praha: Karolinum 1998) je zkoumání sociologických skupin z hlediska jejich zálib, jež tyto skupiny preferují a jež vypovídají o jejich hlavních činnostech a životním stylu. Základními pojmy jsou tady habitus, kapitál a sociální pole. Habitus je společná řeč dané skupiny, která vypovídá mimo jiné o systému norem a způsobu socializace a je zároveň společným vkusem, jenž je spjat s určitými pozicemi a statky. O kolektivním i individuálním životě v dnešní společnosti pojednává Zygmunt Bauman ve své *Individualizované společnosti* (Praha: Mladá

fronta 2004). Recept na šťastný život autor vidí ve společnosti, která je schopna respektovat to, na čem se dohodla a co sdílí. Jak funguje postmoderní společnost se zamýšlí Bauman v *Tekuté modernitě* (Praha: Mladá fronta 2002). Snaží se vysvětlit problém individuality, prostoru a času, práce a komunity. Patologické rysy konzumní společnosti v rámci mocenské a ekonomické decentralizace zase sleduje Jan Keller ve své práci *Až na dno blahobytu* (Brno: DUHA 1995).

V publikaci *Ekonomická psychologie* Karla Riegela (Praha: Grada 2007) byla nalezena ekonomika všedního dne. Autor přináší teoretické základy spojení psychologie s ekonomikou – rozebírá hlavní ekonomické pojmy z hlediska psychologie, speciální problémy ekonomické psychologie (daně, dary, spoření, nakupování, atd.).

Mikrohistorie je obsažena v útlém dílku Petera Burkeho *Francouzská revoluce v dějepisectví* (Praha: NLN 2004), kde autor hovoří o velkém přínosu skupiny Annales pro oblast historického bádání s tím, že se neobvykle rozšířilo historikovo teritorium o sféru lidského chování, což bylo v dřívějších dobách pro historickou vědu nepřijatelné. Toto rozšíření souvisí s objevováním nových pramenů i s rozvojem nových metod k jejich zpracování a je spjato i se spoluprací s jinými obory.

Za východisko pro prezentované uvažování posloužila *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě* od Petra Lozoviuka (Pardubice: Univerzita 2005) Pojednává o problematice kolektivních identit. Stěžejní cíl předkládané práce spočívá v tematizaci široce pojaté problematiky konstruování kolektivních identit. K její reflexi je přistoupeno jak z hlediska teoretické úrovně, tak prostřednictvím některých konkrétních případových situací.

Publikace Konstantiny Hlaváčkové „*Kytky v popelnici*“ (Praha: UMPRUM 2007) připomíná nejdůležitější události sedmdesátých let a jejich vliv na módu a životní styl obyvatel západních zemí a tehdejšího Československa. Začalo období takzvané normalizace provázené všeobecným úpadkem společnosti. Móda tohoto desetiletí je organismus mnoha tváří. Přináší novou filozofii: nosit co chceš a kam chceš. V Československu móda reagovala na všechny podněty přicházející ze západního světa, časopis *Burda* se stal předlohou pro skvělé módní kreace. Ve společnosti vzkvétá i jev nazvaný „šedá ekonomika“, která byla vlastně skrytým a státem tolerovaným svobodným podnikáním. Také Georg Simmel ve své práci *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje* (Praha: SLON 2006) rozvíjí téma módy. V módě vidí jednak záležitost kolektivní s tím, že lidé mají tendenci k napodobování, ale zároveň jako záležitost individuální s tím, že vede jednotlivce k sebeodlišení. Módu mimo to vidí rovněž jako produkt třídního dělení. Thorstein Veblen v *Teorii zahálčivé třídy* (Praha: SLON 1999) podobně uvažuje o odívání jako o sféře kultury, která je založena na projevoování

takzvané okázalé spotřeby těmi vrstvami, které si mohou dovolit investovat do předmětů, které potvrzují jejich příslušnost k exkluzivní části společnosti. Ekonomické chování lidí, ale i jejich prožívání ekonomicko-spoolečenských změn, práce čerpá z Witolda Morawskeho a jeho *Ekonomické sociologie* (Praha: SLON 2005) a z *Psychologie a sociologie ekonomického chování* od Zuzany Hubinkové (Praha: Grada 2008).

Mezi metodologické příručky, z nichž jsou čerpány hlavní výzkumné plány, patří *Kvalitativní výzkum* Jana Hendla (Praha: Portál 2005), *Základy kvalitativního výzkumu* Anselma Strausse a Juliet Corbinové (Boskovice: Albert 1999) a *Jak se vyrábí sociologická znalost* od Miroslava Dismana (Praha: Karolinum 2002). Metody kvalitativního výzkumu mají v oborech zabývajících se člověkem a společnostmi stále větší význam. Jsou obzvláště užitečné v případech, kdy jde o zkoumání života lidí a o to v této práci především jde. Vzájemné porozumění lidským příběhům, které tvoří lidskou minulost díky narativní historii vysvětluje ve své knize Paul Connerton (*How societies remember*. Cambridge: University Press 1989).

Hledisko vizuální sociologie, které pracuje s fotografií jako výzkumnou metodou, je čerpáno z *Vizuální sociologie* Petera Sztompky (Praha: SLON 2007) a *Světlé komory* Rolanda Barthesa (Praha: Fra 2005). Sztompka propaguje využití analýzy už existujících fotografií i samostatného fotografování badatele jako výzkumných metod doplňujících tradiční sociologické metody. Pojednává o „společnosti v objektivu“ a o fotografickém obrazu jako předmětu interpretace. Barthes rovněž předkládá text o fotografii, v němž se mu fenomén fotografie stává podnětem k proměně metodologie, ale i k hlubšímu filozofickému zamyšlení. Je zde viditelný zájem o fotografii jako kulturní fenomén.

Vzhledem k sociologickému hledisku nemohl být opomenut rovněž Antony Giddens a jeho *Sociologie* (Praha: Argo 1999), která je základní analýzou společnosti a je určena nejen začínajícím sociologům, nýbrž všem, kdo se chtějí něco dovědět o tomto oboru a tak zpřístupňuje základní otázky sociologie i laikům. Navíc uvádí jednotlivá témata také do kontextu historických kultur, mimoevropských civilizací a dnešních rozvojových zemí. Pro ujasnění některých sociologických termínů je využíván *Velký sociologický slovník* (Maříková, Petrušek, Vodáková. Praha: Karolinum 1996).

Každodenní život vesničanů středního Slovenska sleduje Josef Kandert (Praha: Karolinum 2004) a to z hlediska jejich identity, socializace, rozsáhlých sítí známostí i péči o rodinu a domácnost. *Jihomoravské družstevní vesnici* se ve své etnografické charakteristice věnoval zase Václav Frolec (Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum 1989). Všimá si změn, které vesnice prodělala v období socialistické výstavby, kdy se zásadním způsobem měnil život

venkovských obyvatel i vědomí lidí. Encyklopedie *Lidová architektura* (Frolec, Vařeka. Praha: SNTL 1983) seznamuje s problematikou lidového stavitelství, bydlení a sídel. Zabývá se i funkcemi lidového obydlí a hospodářské usedlosti a jejich proměnami za socialismu.

Velkou pozornost dějinám své rodné vsi Ouběnice na Podblanicku věnoval Josef Petráň, když vypsál osudy jejích obyvatel od kolonizačních počátků v 11. a 12. století až na práh 21. století a to v pracích *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic* (Praha: NLN 2011), *Dvacáté století v Ouběnicích* (Praha: NLN 2009) a *Příběh Ouběnic* (Praha: NLN 2001). V příběhu jedné vsi nastínil nejdůležitější vývojové trendy dějin českého venkova, a to nejen srovnáním s jejím bezprostředním okolím, ale i v celozemském měřítku. Právě druhou polovinu 20. století považuje autor za dobu zániku vesnice v její původní formě jako společenstva výrobců zemědělských produktů.

Život v podblanickém regionu mapují rovněž studie *Benešovsko – Podblanicko*, na níž se Petráň autorsky rovněž podílel (Praha: TEPS 1985)). V období socialismu prochází tato krajina mnoha změnami, k nimž patří jednak socializace vesnice a dále postupné zprůmyslňování původně velmi zaostalé krajiny. Publikace ukazuje na výstavbu a skladbu bytů a jejich urbanizaci i na vesnickou zástavbu. Zabývá se kulturní úrovní bydlení i civilizačními ukazateli. Poukazuje na modernizaci vesnice a to především z hlediska výstavby a zásobování. Velmi cenné jsou stati o žitých dějinách a každodennosti, kde si všímá hlavně záležitostí v kaleidoskopu všedního lidského jednání, lidského postoje a chování v sociálním dobovém kontextu.. Také *Vlašim nejen ve 20. století* od Ivany Preislerové (Příbram: PB 2010) ukazuje na vývoj jednoho z měst na Podblanicku. Charakterizuje jednotlivá desetiletí z hlediska hospodářství, stavebního rozvoje města, zdravotnictví, sociální péče, školství, zásobování a politického vývoje. Je přehledem o kulturním i sportovním životě města Vlašim a jeho obyvatelstvu.

Kromě mapování života na Podblanicku je výzkum opírán i o výzkumné studie různých vesnic či regionů. Cenným příkladem byla mikrosociologická a mikrohistorická studie z oblasti sociálních dějin všedního dne od Bohuslava Šalandy *Česká vesnice Široký Důl* (Kolín: ARC 2008) která se věnuje především studiu komunitního stylu života jako takového a zvláště životním projevům řadového člověka. Do oblasti etnografických výzkumů patří dvě publikace *Jihomoravská družstevní vesnice* od Václava Frolce (Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 1989) a *Spôsob života družstevnej rodiny* (Kol. autorů. Bratislava: VEDA 1986), které při svém etnokulturním charakteru vypovídají především o rozvoji socialistického způsobu života na vesnici - mapují a analyzují život venkovského obyvatelstva z hlediska hospodářského, kulturního i politického. Zaměřují se na kontinuitu a přeměny tradičních

etických norem, transformaci bytového interiéru a jeho forem, na otázky výchovy v rodině a mezigenerační vztahy či na obyčeje a tradice.

2.1.2. Mikrosociologie a mikrohistorie

Práci lze zařadit do oblasti mikrosociologie a mikrohistorie a z toho důvodu je důležité tyto pojmy vymežit. Mikrosociologie se vymezuje jako věda, která se zabývá každodenními interakcemi malých skupin lidí. Jde o studium každodenního jednání v situacích, kdy se jedinci setkávají tvář v tvář. Mikrostudie jsou potřebné k tomu, abychom mohli širší institucionální souvislosti náležitě osvětlit. Přitom je třeba mít na paměti, že interakce v mikrokontextu ovlivňují rovněž širší společenské procesy a také naopak, že se tyto širší procesy promítají do běžného sociálního života. Je jisté, že to, jak se lidé chovají ve všedním životě, závisí do značné míry na širším institucionálním rámci jejich existence [Giddens 2000:108].

Mikrohistorické projekty se začaly výrazně objevovat pod vlivem francouzské školy Annales. Při pohledech zvnějšku je tato škola často vnímána jako jednodílná skupina, kterou spojuje jednotný historický přístup, založený na kvalitativní metodě a deterministické teorii a která se staví odmítavě či v lepším případě lhostejně k politice a událostem [Burke 2004: 7].

Mikrohistorie vede ke zkoumání „malého“ tématu – tedy ke zkoumání osob takzvané „nedůležitých“. Podle Petera Burkeho rozšířila mikrohistorie historikovo teritorium o neobvyklé sféry lidského chování a o sociální skupiny, které tradiční historikové dříve ignorovali. Toto rozšíření domény historického bádání souvisí s objevováním nových pramenů a s rozvojem nových metod k jejich zpracování. Je rovněž spjato se spoluprací s jinými obory, které se zabývají studiem člověka [Burke 2004: 97]. Lze říci, že kombinací právě vymezených vědních oborů vznikl směr, který je nazýván sociálními dějinami.

Rovněž u nás se na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let minulého století posouval zájem sociálního dějepisu směrem k „nové“ kulturní historii a historické antropologii. Zasloužené pozornosti se tu dostává „malým“, dějinným kategoriím, žitým dějinám, osobním problémům a zkušenostem „obyčejných lidí“ v malém prostoru jejich světa [Petráň 2011: 12].

2.1.2.1. Žité dějiny, každodennost

Pokud někdo ze starší generace vypráví svůj příběh, pak ho umísťuje do času žitých dějin. Co se týče 20. století, pak velmi často se tady setkáváme s dělením na dobu „před válkou“, „za války“ a „po válce“. Mladí přirozeně zohledňují jen část tohoto času na to, co bylo „za starého režimu“ („za komunistů; případně slangem „za komančů“ či „za totáče“ vyjadřují svůj postoj k minulosti) a co je „dnes“. Není to jen individuální chápání rytmu dějin, ale jistý obecně používaný vztah k minulosti. Jsou to „generační zážitky“, jež v kolektivním vědomí poznamenaly trvale pohled na svět. V paměti, povytce subjektivní a povahou individuální, se utvářejí „osobní“ – intimní dějiny. Stává se, že vypravěč něco přidá, trochu dramaticky zveličí, něco vynechá a epicky vypointuje a při opakovaném vyprávění podává příběh trochu jinak [Petráň 2011: 7].

Paměť nezapsaná je schopna být dlouho skryta a náhle se vybavit na určitý vnější podnět. Je to vlastně na jedné straně přítomnost minulosti a na straně druhé znovuvytvořená přítomnost ze spleti obrazů, slov, pocitů. Spojuje vzpomínky v složité psychice zapomínání, ale také popírání, potlačení a neodbytného vracení. Obsahuje mýty nejen osobní, ale rovněž veřejnosti vštěpované jako ideály – skutečnost tu nelze ztotožnit s výpovědí o ní. Výpověď očitého svědka závisí na úhlu pohledu, zahrnuje i jeho osobní stanovisko, jež je spjato s kulturní tradicí a představou obecného „řádu světa“. V příběhu je zkrátka identita pamětníka, který hledá smysl toho, kam patří a kam směřuje [Petráň 2011: 8].

U nás se zájem sociálního dějepisu na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let minulého století posouval směrem k nové kulturní historii a historické antropologii. Zaslouženou pozornost si tak vydobily „žité dějiny“, zaměřené na problémy a zkušenosti „obyčejných lidí“ v malém prostoru jejich světa.

Předmětem je v první řadě každodennost, která v žitých dějinách převažuje. Jde nám o příběh individuálního života, který je zdánlivě nicotný z hlediska globální historie, avšak právě lidský postoj a chování v sociálním dobovém kontextu se dostává do středu pozornosti. Každodennost či dějiny každodennosti jsou chápány jako přístupy k historické minulosti, případně jako součást této minulosti samotné. Dějepisný potenciál každodennosti představuje její uchopení jako pomyslného časoprostorového kontextu minulosti, v němž se odehrává bezprostřední život příslušníků společnosti ve zkoumaném historickém období a místě. Každodennost lze totiž vnímat jako jeden z definovatelných časových kontextů (obdobně jako troj-rychlostní časové horizonty v Braudelově pojetí), v němž se odehrává časově dominantní část života lidí a formuje tudíž i jejich smýšlení a postoje. Každodennost je

v tomto ohledu chronologicky spíše vertikální a cyklický kontext, určený všedností a stereotypem, tj. dlouhodobě ustálený a periodicky stvrzovaný životní rozměr [Sedlák 2011].

Každodenní rutinní jednání přestalo být nahlíženo jako triviální. Naopak prosadil se názor, že poskytuje relevantní informace o kultuře dané společnosti [Lozoviuk 2005: 29]. Přesto však velmi těžko nalézáme jednoznačně definovatelný pojem každodennosti. Pokud bychom se nezaměřili pouze na samotný pojem každodennost, ale všimli bychom si toho, co zahrnuje, pak kategorie, které zkoumá (zaměstnání, strava, domácnost, rodina a příbuzenství, společenské vztahy, kriminalita, hodnotové postoje apod.), se kryjí s kategoriemi, které už v 19. století zkoumá sociokulturní antropologie a etnologie. Jen stále větší pozornost se věnuje všednosti. V každém případě není výzkum každodennosti ahistorický, neboť jde o kombinaci diachronního a synchronního přístupu. Konkrétní jevy se sledují v historickém kontextu.

Každodennost je úhrn všech pravidelně se opakujících, a proto předvídatelných lidských činností, které jsou základem sociální reprodukce individua, malé skupiny a takto zprostředkovaně celé společnosti, činností, které se řídí známými, většinou však nepsanými pravidly. Jsou specificky časově a prostorově uspořádány a jejich vykonávání předpokládá určitý objem vědění fixovaný v takzvaném běžném vědomí a vyjadřovaný běžným jazykem. Pojem každodennost úzce souvisí s pojmy každodenní život, žitý svět, které do sociologie vstoupily z pojmové výbavy Hesserlovy fenomenologie prostřednictvím Alfreda Schütze [Maříková, Petrušek, Vodáková 1996: 483].

Každodennost je podle Alfreda Schütze založena na zkušenostním vědění. Tady se snaží uplatnit a rozvinout svou fenomenologickou metodu (jak se člověku věci ukazují v jeho vlastním vědomí). Navazuje na Husserla, jehož úmyslem bylo vysvětlení pojmu „přirozený svět“ (Lebenswelt), v němž se každý den běžně pohybujeme. Je to analýza základních struktur světa žité zkušenosti, který dává smysl všem dalším aktivitám, od běžného porozumění světa až k jeho vědeckým výkladům. Východiskem je snaha dospět k „věcem samým“, jak se ukazují pohledu, který není vázán žádným nekriticky přijímaným výkladem či předchozím porozuměním. Vnitřní vědomí hraje ústřední roli v utváření společenského světa i lidské představy o něm. I rozumění druhým a spoluprožívání je možné jen tehdy, existuje-li možnost synchronizovat svět prožitků mého vědomí a vědomí druhého. Ve světě každodenního života, ve kterém vystupují Já stejně jako Ty nikoli jako transcendentální, ale jako psychofyzický subjekt, odpovídá tedy každému proudu prožitků Já, proud prožitků Druhého, ovšem vztažený zpět k mému proudu prožitků, jako mému tělu tělo druhého ovšem vztažené zpět na mé tělo [Schütz 1974: 142]. Přirozený postoj je postoj našeho každodenního

života, kdy se nacházíme plně ponořeni do světa, zaujati jeho věcmi a zacházením s nimi. Smysluplnost prožitku je ve smyslu. „nejen prožívám, ale vím, že prožívám“ [Schütz 1974: 93-94].

Součástí žitého světa jsou vedle každodennosti i další světy, které každodennost přesahují – svět snů, fantazie či vědy [Nohejl 2001: 60]. Lebenswelt je jakási celková souvislost dílčích světů (tedy vši možné zkušenosti). Přestože u Schütze nelze žitý svět ztotožňovat s každodenností, přesto je s ním úzce svázán. Lebenswelt je každodennost, která je sociální [Nohejl 2001: 61]. V rámci mnohosti realit ale vyzvedává každodennost, nebo-li svět práce jako realitu svrchovanou. Je to svět, který není dominantně předmětem myšlení, jež lze podrobit teoretické reflexi, nýbrž svět konání a praktické orientace v něm. Je archetypem obecně lidského způsobu zakoušení světa. Žitý svět je svět, který je intersubjektivně sdílen s druhými. Člověk interpretuje svět vždy z pozice své vlastní biografické situace, která je jedinečná, neopakovatelná a nezaměnitelná [Nohejl 2001: 68-71].

Spoluautoři Berger-Luckmann pojednávají o sociologické analýze reality každodenního života, přesněji řečeno vědění, kterým se řídí naše jednání v každodenním životě. Každodenní život se jeví jako realita, kterou lidé nějak vykládají a jež má pro ně subjektivní význam jako určitý logicky soudržný svět. Svět každodenního života není totiž pouze světem, který obyčejní členové společnosti pokládají za danou realitu při svém subjektivním a cílevědomém každodenním jednání. Je to také svět, který má svůj původ v jejich myšlenkách a činnostech a který je právě těmito myšlenkami jako reálný udržován [Berger, Luckmann 1999: 25]. Realita každodenního života je organizována podél osy „tady“ a „ted“ . To znamená, že každodenní život prožíváme ve smyslu různých stupňů blízkosti a vzdálenosti jak prostorové, tak časové. Realita každodenního života se jeví jako svět intersubjektivní, svět, který sdílíme s ostatními [Berger, Luckmann 1999: 28].

2.1.2.2. Dějiny venkova mikrohistoricky

Jedním z možných přístupů směřujících k syntéze je dnešní regionální studium. Region se chápe jako část celku disponující stejnými nebo podobnými znaky, jejichž soubor se historicky proměňuje. Nové možnosti se nabízejí regionálnímu (lokálnímu) historickému bádání zaměřenému na studium vesnice, které směřuje k překonání protikladu mikro a makroperspektiv pohledu. Podobně jako kdysi Clifford Geertz napsal o etnologích, že „nestudují vesnice“, ale vedou „výzkum ve vsi“, italský historik Giovanni Levi hovoří o tom,

že nové pojetí mikrohistorie není zaměřeno samoučelně na zkoumání dějinného detailu, ale v malém lokálním prostoru se pokouší objevit horizont, který umožňuje obecně poznat společenství vesnice a posoudit úlohu skupiny či individua v dobových souvislostech [Petráň 2011: 13]. Mikrohistorický postup objevuje vlastního tvůrce lidského příběhu, jenž se dostává do středu pozornosti. Při veškeré snaze přiblížit „autentický“ obraz života v dobově kulturní odlišnosti je to ovšem jen jeho přibližná konstrukce.

Nelze konečně zapomínat na skutečnost, že dějiny konkrétní vesnice jsou hledáním způsobu komunikace, tedy reflexivním procesem. V něm se vede pamětní diskurz připomínáním zapomenutelného, ale rovněž popíraného a potlačeného, což se neodbytně vrací v podnětech k zamyšlení. V této kultivaci dějinného povědomí ostatně spočívá smysl historické paměti, zvláště v moderních soudobých dějinách, události posuzují jinak ti, kteří kritické období prožívali v různých pozicích, a jinak generace, jež „věk extrémů“ sama nezažila. Aby se příliš brzy a snadno nezapomínalo.

V hledání způsobů, jak proniknout do prostředí minulých dob, dnešní historické myšlení, jež by bylo možno nazvat úsilím o zachycení dějinného prožitku člověkem, analyzuje prameny z jiného úhlu pohledu, než to dělala pozitivistická věda. Nevšímá si jen opomíjených témat, snaží se nově pohlížet na věci známé, samozřejmé, v jejich dobových souvislostech prožívání světa lidmi, ve kterých je lze zkoumat, nejen sledovat jako izolované fragmenty. Věnuje se jak jednotlivcům, tak lokálně i časově vymezeným událostem se zřetelem k lidským možnostem v daném kulturním prostředí. Při pohledu zdola, ve smyslu působení moci, se nejednou rozpadne vytvořený obraz totálních dějin. Model se neustále mění během historického vývoje, a to zvláště dynamicky v moderní době [Petráň 2011: 14].

2.2. Metodologická východiska

2.2.1. Základní přístup – kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum definuje Jan Hendl takto: „Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění, založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách“ [Hendl 2005: 50].

Anselm Strauss a Juliet Corbinová charakterizují kvalitativní výzkum podobně. Termínem kvalitativní výzkum rozumějí jakýkoli výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí

statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů. Některé z údajů mohou být kvantifikovány, ale analýza samotná je kvalitativní [Strauss – Corbinová 1999: 10].

Dovednosti potřebné pro provozování kvalitativního výzkumu jsou následující: dovednost odstoupit a kriticky analyzovat situaci, rozeznat a vyhnout se zkreslení, získat platné a spolehlivé údaje a konečně schopnost abstraktního myšlení. K tomu všemu potřebuje badatel teoretickou a sociální vnímavost, schopnost udržet si analytický odstup a zároveň užívat dřívějších zkušeností a teoretických znalostí k interpretaci toho, co vidí. Musí být všímavý pozorovatel a musí mít dobré komunikační schopnosti [Strauss - Corbinová: 11].

Schopnost kvalitativního výzkumu nalézt i neočekávané pravidelnosti ve struktuře dat není ovšem zadarmo. Platíme za ní omezenou schopností generalizovat naše závěry na populaci. A samozřejmě nejsme schopni kvantitativně definovat pravděpodobnost, že naše závěry jsou platné [Disman 2002: 289].

2.2.2. Metody získávání dat

2.2.2.1. Biografická metoda

Jednou z kvalitativních výzkumných metod je metoda biografická, která je stěžejní pro můj výzkum každodennosti v socialismu. Biografický výzkum je strategie, kterou rozumíme napsanou historii života jedince. Průběh života znamená posloupnost faktických událostí během života jedince [Hendl 2005: 130]. *Velký sociologický slovník* hovoří o biografické sociologii jako o sociologii, která se snaží porozumět sociálnímu světu lidí skrze zkoumání individuálních životů, chápaných jako jedinečné, vždy do nějaké konkrétní časové struktury postupně „rozbalované“ sociální útvary [Maříková, Petrusek, Vodáková 1996: 1034].

Biografický přístup se vyznačuje tím, že jeho primárními subjekty jsou živí lidé a jeho primárním zájmem je jimi vnímaná a interpretovaná minulost, jinak řečeno, dotazuje se interpretů na jejich minulost. Je jasné, že informátor často poskytne příběh, který se liší od toho, co si přečteme v učebnici. A o to tady právě jde. Biografická metoda je založena na životních příbězích a vychází z vyprávění člověka o svém životě a jeho podstatných částech. Biografický přístup objevuje ty, kteří by jinak zůstali němými a nevědomými objekty historie, dává jim šanci stát se subjekty, kteří si čtou v knize svého osudu s otevřenými očima [Svoboda 2007]. Vyprávění životních příběhů je jednou z metod, kterými členové

konstruuji sdělitelnost a srozumitelnost svých životů. Členové společnosti usměřují proud svých zkušeností, aby jednotlivé zkušenosti vyjasnili a rozlišili. Uspořádanost života je dále udržována konvencemi vyprávění, které se užívají k sestavení zkušeností do příběhů [Konopásek 1999: 76-77]. Vzájemné porozumění pramení z akceptovatelnosti našich příběhů, kterými druhým osvětlujeme naši minulost, příběhů, jimiž vysvětlujeme, kým jsme. Abychom zdárně porozuměli tomu, co někdo druhý dělá, vkládáme jednotlivé události nebo epizody nebo způsoby chování do kontextu bezpočtu narativních historií [Connerton 1989: 21]. Životní příběhy jsou vyprávění, která lidé o svých vlastních činech a pochybeních sami rozvíjejí. Lidé vytvářejí své životy, ale za podmínek, které si nemohli vybrat [Bauman 2004: 16-17]. Artikulace životních příběhů je činnost, jíž se životu vepisují smysl a cíl. A to je úkol sociologie, neboť „sama sociologie je příběh“ [Bauman 2004: 24].

Biografický význam se zaměřuje na vnitřní perspektivy jedince, interakce jedince v sociálním kontextu a ve zkušenosti jedince v různých rolích v průběhu různých okamžiků života. Výsledek je závislý na spolupráci mezi výzkumníkem a zkoumaným jedincem.

Biografický výzkum má využívat biografický materiál, který je shromažďován kontrolovaným způsobem. K tomu se hodí různé formy rozhovoru. Lze také postupovat longitudinálním způsobem, kdy je jedinec sledován delší dobu nebo je s ním navazován kontakt v pravidelných odstupech. Biografický materiál sestává dále z dopisů, deníků, zápisníků, soudních dokumentů, cestovních zpráv, atd. [Hendl 2005: 130].

Biografie, ať již ústně podané, či sepsané na papír, se skládají z dílčích narativ. Narativem budeme rozumět informátorem demonstrováný (písemně či ústně) obraz události jeho života, nebo života někoho jiného. Narativum je tedy subjektivní představa informátora o dílčím aspektu minulosti, narativem se však stává až v momentě jeho vyřčení. Uvědomme si dvojitý proces interpretace – nejprve je událost nějakým způsobem uložena v informátorově paměti a poté je kódována do slov a vět. Třetí interpretaci následně provádí badatel, jenž z narativ sestavuje příběh. Vidíme, že minimálně třikrát došlo k rekódování informace. Výsledný obraz se bude od události v minulosti nějakým způsobem lišit.

Smyslem biografického přístupu není na základě narativ určit, co se stalo v minulosti, nýbrž odhalit konkrétní interpretaci vázanou na konkrétní individuum. Při úvahách o minulosti musíme „číst“ narativum tak, jak je moderní historik zvyklý číst dokument archivního charakteru – kriticky, ve smyslu zapojení zaznamenávaných informací do širšího socio-kulturního kontextu a charakteru (motivací, preferencí) vypovídajícího subjektu [Svoboda 2007].

2.2.2.2. Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami

Síla kvantitativních dat spočívá v tom, že jsou přirozeně uspořádaná a popisují každodenní život. Výběr metody pro sběr dat se zakládá na požadovaném typu informace i na tom, od koho jí budeme získávat a za jakých okolností se tak bude dít. V mém výzkumu je důležité zjistit, co lidé dělali v soukromí, jak se chovali v určitých situacích a proto využívám rozhovor. Rozhovor je taková metoda získávání dat, která spočívá v naslouchání vyprávění lidí tak, že jsou kladeny otázky a následně jsou na ně získávány odpovědi. Jedná se o strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami.

Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami sestává z řady pečlivě formulovaných otázek, na něž mají jednotliví respondenti odpovědět. Pružnost sondování v kontextu situace je omezenější než v jiných typech rozhovorů. Tento typ rozhovoru se používá, když je nutné minimalizovat variaci otázek kladených dotazovanému. Redukuje se tak pravděpodobnost, že se data získaná v jednotlivých rozhovorech budou výrazně strukturně lišit.

Základním účelem tohoto typu interview je co nejvíce minimalizovat efekt tazatele na kvalitu rozhovoru. Data z takového rozhovoru se snadněji analyzují, protože jednotlivá témata se lehce v přepisu rozhovoru lokalizují. Struktura informací je dána sekvencí otázek. Tím je také umožněna replikace celého průzkumu v jiném časovém okamžiku a jinou skupinou vědců [Hendl 2005: 173]. Tento typ rozhovoru je pro můj výzkum vhodný zejména proto, že odpovědi respondentů slouží k určitému srovnávání.

2.2.2.3. Dokumenty a fyzická data

Dokumenty jsou doplňkem dat získaných rozhovory. K dokumentům počítáme taková data, která vznikla v minulosti a byla pořízena někým jiným než výzkumníkem a také pro zcela jiné účely. Shrneme-li to, pak se vlastně výzkumník zabývá tím, co bylo v dané době vytvořeno a on to pro svůj výzkum vyhledává a analyzuje. Velký sociologický slovník charakterizuje analýzu dokumentů jako jednu z aplikací analytické metody, která je zároveň důležitou technikou sběru dat. V zásadě se týká rozboru a využití údajů všech dokumentů, v nichž jsou zafixovány informace o sociální realitě [Maříková, Petrušek, Vodáková 1996: 57].

Dokumentů existuje celá řada, pro tento výzkum mi postačí dokumenty osobní a dokumenty masmediální. Osobní dokumenty zahrnují cokoli, co bylo pořízeno, napsáno nebo fotografováno k soukromým účelům. Může jít o dopisy, zápisníky, deníky, rodinné fotografie

nebo videonahrávky. Výstupy masových médií tvoří noviny, časopisy, rozhlasové a televizní programy [Hendl 2005: 204].

2.2.2.4. Vizuální sociologie – fotografie jako výzkumná metoda

Sociální svět je mimořádně nasycen vizuálními obsahy. Dá se mluvit o ústředním významu vizuálních pocitů v každodenním životě. Jinými slovy, náš svět je stále více podívanou, představením. Zvyšuje se obrazotvornost našeho prostředí [Sztompka 2007: 11].

Mezi obrazy, které zprostředkovávají náš přístup k reálnému světu, hraje velkou roli fotografie. Ve všedním životě jsme obklopeni fotografickými obrazy. „Stejně jako kdokoli jiný vidím dnes fotografické snímky všude,“ [Barthes 2005: 22].

Předmětem fotografického záznamu jsou vizuální projevy sociálního života. Jsou to vlastně vizuální fakta zachycená fotograficky. Díky fotoaparátu podstatně obohacujeme sociologické vědění. Předmětem fotografického záznamu v sociologii je především člověk a jeho činnosti.

Fotografujeme-li nebo interpretujeme získané fotografické materiály, pronikáme do vizuálně uchopitelných, z vnějšku pozorovatelných aspektů sociálního života, či jinak řečeno – k vizuálním faktům. Prostřednictvím jejich uchopení se snažíme uskutečnit dva hlavní cíle. Za prvé, chceme odkrýt podstatné rysy společnosti, její kultury nebo sociální struktury, jejichž projevem a vnějším znakem jsou fotografované jevy. To je cíl popisný, byť nikoli omezený na povrchní popis, ale směřující k odhalení hlubokých vlastností, skrytých pod fotografovaným povrchem jevů. Ale je tu i cíl druhý, obtížnější. Toužíme zejména prostřednictvím fotografického obrazu odhalit podstatné zákonitosti sociálního života, kultury či sociální struktury. Jde o zachycení podstatných, pravidelných a opakujících se závislostí mezi sociálními jevy. To nikdy nedovoluje ojedinělý snímek. Zde je zapotřebí série časově uspořádaných fotografií, dřívějších i pozdějších, ukazujících závislosti dynamicky (že něco nastává po něčem jiném nebo něčemu jinému předchází) [Sztompka 2007: 35].

3. VÝZKUM

3.1. Výzkumný záměr

3.1.1. Předmět výzkumu

Předmětem výzkumu je zachycení biografických vzpomínek pamětníků éry socialismu z oblasti Podblanicka a pokus o zachycení budování socialistického životního stylu, který se ovšem od vizí ideologů v mnoha ohledech značně lišil.

Podblanicko, jehož poloha je vymezena přibližně bývalým okresem Benešov, se nachází ve Středočeském kraji. Dominantu tvoří památná hora Blaník. Centrem regionu je město Benešov se zhruba 16 tisíci obyvateli. Dalšími většími městy jsou Vlašim, Votice a Týnec nad Sázavou. Podblanicko se tak řadí mezi oblasti, které jsou tvořeny převážně obcemi. Z toho vyplývá, že se jedná o region převážně venkovský. Na přelomu 19. a 20. století byla tato krajina považována za chudou zaostalou oblast bez perspektiv příznivějšího vývoje. I zemědělský průmysl byl tak slabý, že nemohl zabezpečit prosperitu pěstování plodin jako suroviny. Zkrátka industrializace odsunula tuto oblast mezi neperspektivní z hlediska průmyslu i trhu, a proto stagnující [Petráň 2001: 207]. To se ale ve druhé polovině 20. století začalo měnit. Tempo zrychlila jak zemědělská, tak i průmyslová výroba. Roku 1980 bylo už z celkového počtu ekonomicky aktivních obyvatel 33,4% zaměstnáno v průmyslu, 22,5% v zemědělství a zbytek v obchodu, stavebnictví a dopravě [Petráň 1985: 224]. Dnes je Podblanicko považováno za průmyslově-zemědělský okres, jehož síť tvoří 115 obcí.

Pamětníci vzpomínají na každodenní život v socialismu z hlediska tří okruhů – stravování, odívání a bydlení. Jedná se o porozumění jejich životnímu stylu, tedy o uchopení časoprostorového kontextu minulosti, v němž se odehrává život těchto lidí ve zkoumaném historickém období a místě. Tyto biografické vzpomínky patří mezi dějiny každodennosti čili mezi tzv. „malé dějiny“. V této práci jde o konfrontaci těchto malých dějin s tzv. „velkou historií“. V kontextu velké historie sleduje osobní dějiny, které se týkají osobních příběhů, událostí a míst, s nimiž je člověk svázán nějakým poutem. Je důležité vžít se do barvitých příběhů různých lidí a nalézat v nich témata a události, které je často ovlivnily a v nichž se odráží právě velké dějiny, jichž jsme nedělitelnou součástí. Historická fakta tak dostávají konkrétní rozměry včetně jejich pochopení.

Dějiny každodennosti kladou důraz na různé sféry lidského života, jako například strava, domácnost, zaměstnání, atd. Tato práce se zaměřuje na sféru stravování, odívání a bydlení a to v 70. a 80. letech minulého století na Podblanicku. Jak lidé v tomto regionu žili svůj

obyčejný život v době, kdy vláda nebyla schopna zajistit dostatek zboží ani potřebné služby? Mé naděje se tak upírají především k tomu, abych podpořila u pamětníků jejich vlastní paměť a těm mladším, kteří u toho bezprostředně nebyli, abych oživila odpověď na otázku, jak to vlastně bylo.

Ke zkoumání využívám kvantitativní metodu v rámci biografického výzkumu. Nejdůležitější součástí tvoří vzpomínky lidí v podobě rozhovorů. Respondenty jsou obyvatelé Podblanicka ve věku 51-75 let. Jejich výpovědi zahrnují bezprostřední vzpomínky na to, jak existence nedostatkové ekonomiky ovlivnila nejen jejich běžný život, ale i životní hodnoty. Neopomíjejí rovněž rozkvet tzv. šedé ekonomiky, podpultového prodeje či tuzexových nákupů. Shrneme-li to, pak nedostatková ekonomika přiměla tyto lidi zajistit si nedostatek módního oblečení, potravin či stavebního materiálu pomocí určitých taktik, mezi něž patří například zamrazování potravin v mrazácích, zavařování sezónního ovoce, zahrádkaření, šití, pletení, háčkování či přátelství s těmi příbuznými a známými, kteří pracovali v obchodech se stavebním materiálem, elektrospotřebiči nebo nábytkem.

V každém výzkumu, který mapuje vzpomínky lidí, musí výzkumník vzít v potaz pravdivost výpovědi pamětníků. Musí počítat s tím, že lidé na některé události již zapomněli nebo zapomenout chtěli. Je jisté, že prahové zážitky si člověk zpravidla zachová do konce svého života., ale také jim tyto vzpomínky mohou způsobit traumata.

Informátoři byli dotazováni na celou řadu otázek, které jsem vymezila zhruba třemi okruhy. Mnohé odpovědi samozřejmě přesahovaly rámec okruhů, jež jsem stanovila a to hlavně při vzpomínkách na své známé či příbuzné, obzvláště na ty, kteří již zemřeli. Tyto vzpomínky nebyly pro vlastní výzkum klíčové, avšak respondentům dávaly prostor pro uvolnění či rozptýlení a rovněž k pocitu výzkumníkovy spoluúčasti ke zdolávání bolestných vzpomínek.

Již jsem zmínila, že pro účastníky výzkumu byly vytvořeny zhruba tři okruhy otázek k rozhovorům. První okruh zahrnuje otázky, směřující ke stravování, druhý k odívání a třetí k bydlení v socialistické éře, vymezené zhruba 70. a 80. léty 20. století. Pro přehlednost tyto okruhy vymezuji takto:

1. Stravování

V tomto případě se otázky vážou na zásobování obcí jak potravinami, tak masem a dalšími produkty a rovněž na nákup nedostatkových potravin či jejich prodej takzvaně „pod pultem“. Dále na stravování rodiny během dne, včetně stravování ve školních jídelnách a závodních kuchyních. Otázky směřují rovněž k samozásobování (chov domácího zvířectva, pěstování brambor na záhumnkách, zeleniny na vlastních zahrádkách či pěstování ovoce) a

ke zpracování plodin či masa (konzervování, uzení, zamrazování, zavařování, apod.). Zajímavá je také poptávka po velmi žádaném elektrospotřebiči tehdejší doby – mrazničce. Neméně důležitá je kooperace mezi rodinami v rámci takzvaného „dárcovství“.

2. Odívání

V oblasti socialistického způsobu života z hlediska oblékání jsou kladeny otázky po dostatku či nedostatku módního oblečení v obchodech, po možnosti nákupů takzvaných bonů – poukázek do obchodů Tuzex, kde se kupovaly především nedostatkové rifle. Zájem je směřován i k dalším strategiím, kterými lidé reagovali na nedostatek žádaných oděvů v obchodech – šití u švadlen či samovýroba tohoto oblečení podle časopisů *Burda*, *Žena a móda* na základě absolvování kurzů šití, apod. Není opominuto pořizování oblečení ve specializovaných prodejnách a neméně nákupní zájezdy na *Liberecké výstavní trhy* či do NDR a Maďarska.

3. Bydlení

Otázky z hlediska bydlení směřují především k výstavbě nových domů či přestavbě starých stavení, k rozšiřování obytných místností o dětské pokoje, koupelny, jídelny, ale i garáže či dílny. Rovněž se táži po zásobování stavebním materiálem, jeho nedostatku a „podpultovém shánění“. Neopomím ani sousedskou či příbuzenskou výpomoc při stavbě domů a v neposlední řadě zařizování interiérů nábytkem či jeho samovýrobou, stejně jako na způsob pořizování bytových doplňků.

3.1.2 Výzkumný objekt

Pro moji práci jsem kontaktovala celkem dvacetjedna informátorů, kteří mi poskytli rozhovor. Všichni tito respondenti bydlí a většinou i pocházejí z Podblanicka a to z obcí Pravonín, Daměnice, Římovice, Kamberk, Kladruby, Velíš, Jeníkov, Miřetice, Načeradec a Horní Lhota. Jedná se o patnáct žen a šest mužů ve věku 51 - 75 let. Rozhovory byly vedeny s každým informátorem individuálně, obvykle u něj doma, a mnohdy se do rozhovoru zapojili další členové rodiny, zpravidla manžel či manželka. Ve většině případů to byla výhoda, neboť jeden člen domácnosti doplňoval druhého, žena mi poskytla více informací z oblasti stravování a oblékání, muž si vzpomněl na více detailů z oblasti bydlení. Mnohdy se do rozhovorů zapojily i děti informátorů, z čehož bylo zřejmé, že některé příběhy svých rodičů děti znaly a byly součástí tzv. rodinné paměti.

Společné vzpomínání nad fotografiemi mi přineslo nesmírné množství informací a to i z období, která nebyla předmětem mého zájmu. Rozvíjeny však byly příběhy úsměvné, ale i takové, které respondentům přinášely dojetí a to hlavně při vzpomínkách na své blízké či známé, kteří již zemřeli. Společné vzpomínky pak přinášely i lepší časové zařazení událostí a jejich lokální umístění.

3.1.3. Časové vymezení

Terénní výzkum pro zpracování daného tématu probíhal osm měsíců a spočíval jednak v mapování terénu, provádění rozhovorů, shánění, focení a třídění fotografického materiálu. Rozhovor s prvním respondentem byl uskutečněn v listopadu roku 2012 a poslední v dubnu následujícího roku. Rozhovory probíhaly podle vlastních časových možností a samozřejmě byly také zohledněny časové možnosti informátorů.

Získaný materiál přinesl i náměty na další výzkumná témata, která by mohla být předmětem dalších mých výzkumů na regionální úrovni. Podobná bádání z oblasti venkovského života na Podblanicku provedl v minulosti Josef Petráň, rodák z Ouběnic na Benešovsku, který se svou rodnou vesnicí zabýval jak z hlediska historického tak i současného. Budu se tedy výzkumem podblanického venkova nadále zabývat a tematiku mojí práce rozšiřovat i o další získaný materiál. Lze předpokládat, že časové vymezení výzkumu může být prodlouženo i na více let.

3.1.4. Prostorové vymezení

Vlastní terénní výzkum probíhal v mnou vybraném regionu, tedy v obcích na Podblanicku. V jedné z těchto obcí žiji a pracuji a tudíž výběr tohoto regionu je zřejmý. Jednotliví respondenti pocházeli z obcí Pravonín, Římovice, Daměnice, Kamberk, Jeníkov, Horní Lhota, Kladruby, Načeradec, Miřetice a Velíš. Výběr informátorů nebyl náhodný. Odkaz na ně byl poskytnut ve většině případů ze strany starostů těchto obcí, kteří patří do okruhu mých přátel, v šesti případech mě samotní respondenti odkázali na své známé či příbuzné.

Každá z vesnic či městysů na Podblanicku má svá specifika, i když jsou od sebe vzdáleny jen několik kilometrů, výběr jednotlivých respondentů byl vázán ale pouze na ochotu

respondentů poskytnout rozhovor. Několik oslovených podblanických rodáků mi rozhovor odmítlo s tím, že na dobu socialismu nechtějí vzpomínat či všechna fakta již zapomněli.

3.2. Druh výzkumu

Pro můj výzkum jsem zvolila kvalitativní výzkumné metody, neboť tyto metody jsou vhodné tehdy, jde-li o zkoumání života lidí, a o to v mém výzkumu jde. Snažím se najít podstatu zkoumaného problému a odhalit podstatu zkušeností někoho s určitým jevem, získat o jevu detailní informace, které bych v kvantitativním výzkumu jen velmi těžko podchytila. V této práci jde o dlouhodobý terénní výzkum, při němž je využíván polostandardizovaný rozhovor. Pomocí tohoto rozhovoru jsou získávány informace na předem dané téma, to znamená, že předem je vytvořena určitá struktura nebo schéma celého rozhovoru. Respondentům není kladena otázka za otázkou, ale spíše okruhy, k nimž se mohou rozprávět a výzkumník tak během rozhovoru získává i další informace.

Tento typ rozhovoru má značnou flexibilitu, což mi umožnilo reagovat na nové případné skutečnosti a jejich objasnění, které se objevily mimo předem danou strukturu rozhovoru. Připravila jsem si základní okruhy otázek, které jsem kladla, avšak jejich pořadí jsem občas zaměňovala dle reakce respondenta. Podle potřeby jsem některá témata rozebírala do hloubky a na jiná jsem reagovala jen okrajově, to podle toho, jak si informátoři dané skutečnosti vybavovali. Na některé události si respondenti vzpomínali velmi zřetelně, na jiné si nemohli vzpomenout nebo se k nim vrátili v dalším průběhu rozhovoru.

Mnozí informátoři se na začátku rozhovoru obávali, že mnohá fakta již zapomněli a že mi nebudou moci podat mnou požadované informace. Pro tyto případy jsem zvolila vlastní vzpomínky, které jsem stručně převyprávěla, což mnohdy navodilo vzájemný pocit důvěry a navíc to, že si respondenti ve většině případů vzpomněli i na svůj vlastní příběh, jinak řečeno, začali si lépe vybavovat požadovaná fakta.

Většina rodáků z Podblanicka odpovídala velmi volně, ale občas odbíhala od daného tématu. V tomto případě mi byla nápomocná vytvořená osnova okruhů otázek a občas bylo nutné informátory přerušit a nasměrovat je k danému problému. Na druhou stranu jsem ale získala velké množství informací, které sice s daným tématem nesouvisejí, avšak poskytují nejen různá historická fakta, ale i náměty na další výzkumy.

Průměrná doba rozhovoru s jedním respondentem trvala dvě hodiny. V případech, kdy se rozhovoru zúčastnili i další rodinní příslušníci a navíc došlo na prohlížení rodinných alb a

dobových časopisů, pak rozhovor trval asi o hodinu déle. Rozhovory byly nahrávány na mobilní telefon, k čemuž dali všichni informátoři souhlas. Všechny potřebné části rozhovorů byly následně přepsány a analyzovány. Vybrané části rozhovorů jsou součástí přílohy této práce. Zvolen byl přepis doslovný, fonetický i s hovorovými a nářečními výrazy, aby byla zvýšena autenticita výpovědi. Jako doplněk sociologických metod využívám také fotografie, která mi může zprostředkovat cenné sociologické poznání.

3.3. Průběh výzkumu

3.3.1. Časový rozvrh

Samotná příprava mého výzkumného projektu byla zahájena v červenci roku 2012, kdy se jednalo o přípravnou fázi. Toto období představovalo sbírání co největšího počtu dostupných informací i zdrojů, které se vztahovaly ke zkoumanému tématu, tedy literatury, pramenů, internetových informací i dalších dostupných materiálů.

Druhou fází přípravy představovalo mapování a kontaktování jednotlivých respondentů, jejich příprava na rozhovor a požadavek na shromáždění rodinných alb či jiných materiálů, které by mohly být při samotném terénním výzkumu velmi cenným doplňkem jednotlivých výpovědí.

Poslední fází představovaly samotné rozhovory s respondenty. Tyto rozhovory byly vždy předem sjednány a probíhaly většinou v místě bydliště jednotlivých informátorů. Pouze ve dvou případech, na žádost samotných informátorů, byla schůzka sjednána mimo jejich domov. Rozhovory byly téměř vždy doplňovány rodinnými fotografiemi, ukázkami dobových časopisů, novin, oblečení a dokonce občas následovala obchůzka obydlí a hospodářství.

3.3.2. Organizačně-technická stránka výzkumu

Pro uskutečnění jednotlivých rozhovorů bylo nutné dopravovat se mezi obcemi automobilem. V každém případě mi vlastní automobil umožnil nejen rychlou mobilitu, ale také možnost návratu zpět domů, nebylo třeba shánět žádné ubytování. Přesun na určené místo, doba rozhovoru a návrat zpět domů mi zabralo přibližně tři až čtyři hodiny. Pro tento výzkum jsem si nemusela opatřit žádné speciální vybavení, stačil mi pouze vlastní mobilní telefon přiměřené kvality, pomocí něhož jsem nahrávala jednotlivé rozhovory a také fotila

pro mě zajímavé objekty. Všechny takto získané materiály jsem dále stahovala do mého počítače a následně analyzovala. Analýza spočívala především v přepisu jednotlivých rozhovorů a jejich rozboru z hlediska tematických okruhů, které jsem si stanovila jako stravování, odívání a bydlení. Jednotlivé odpovědi respondentů jsem si do těchto tří okruhů zaznamenávala a nadále jsem jich využívala v této práci.

4. VÝSLEDKY TERÉNNÍHO VÝZKUMU

4.1. Socialismus

4.1.1. Éra socialismu v Československu

Únor 1948 znamenal zásadní přelom v životě společnosti a pronikavě se dotkl všech jeho podob. Vedoucí úlohu ve státě přebírá Komunistická strana Československa, jejíž ideologie se značně lišila od předcházejících zvyklostí. V roce 1945 měla KSČ půl milionů členů, v roce 1947 jeden a čtvrt milionu a v roce 1948 dva a půl milionu, což byla téměř polovina obyvatelstva v pracovním věku [Rupnik 2002: 14]. Stejně jako v oblasti politického systému se komunistické vedení snažilo o rychlé a přitom zásadní přebudování všech složek kulturního a společenského života, včetně těch sfér, které byly až doposud považovány za privátní záležitost občanů [Knapík, Franz 2011: 19]. Po státním převratu v únoru 1948 procházela česká společnost rychlými a rozsáhlými změnami, které ve svém souhrnu znamenaly úplnou přestavbu společenského uspořádání podle představ a rozhodnutí představitelů komunistické strany, která nastolila svou monopolní moc. Výsledkem byl režim inspirovaný sovětským modelem a stále více jej napodobující [Kaplan 2007: 5].

Tento model představoval jevy, které souvisely s rostoucí mírou zasahování státu do života jednotlivců a s oficiální podporou určitých forem kolektivního života. Nový společenský systém, řízený KSČ, sliboval „skvělé zítřky“, avšak ve skutečnosti pouze jistou deziluzi. Už v první polovině padesátých let došlo k vyčerpání prvotního nadšení části společnosti a i někteří představitelé komunistického vedení si začali uvědomovat nereálnost jednostranných konceptů ideologického řízení společnosti. K tomu životní styl druhé poloviny padesátých let ovlivnilo i váhavé otvírání země trendům přicházejícím z ciziny, včetně kapitalistických zemí. Západní inspirace se prosazují i proti soustavné kritice ze strany režimu, a stejně tak se emancipační trendy rozšiřovaly navzdory hospodářské krizi na počátku šedesátých let [Knapík, Franz 2011: 19-20].

Kolem poloviny šedesátých let se československému vedení podařilo hospodářskou situaci do určité míry stabilizovat, aniž by došlo k dramatickému poklesu životní úrovně obyvatelstva. Přicházejí však nutné ekonomické reformy a s nimi i větší spojení se západním světem. Postupné „rozvolnění“ společnosti dospělo až k „Pražskému jaru“, které skončilo okupací Československa spojeneckými vojsky. Přicházejí léta sedmdesátá, která odstartovala proces normalizace. Režim vyžadoval poslušnost a chtěl mít především jistotu, že se nebude nikdo bouřit. Představa šťastné socialistické rodiny se rychle ujímala, ale idylu narušil vznik

Charty 77. Jde o společenství lidí, kteří se rozhodli osvobodit se od husákovské společnosti svým nekompromisním postojem proti komunistické ideologii. Tím začínají léta osmdesátá s nečekaně šťastným koncem [Hlaváčková 2007: 16-17].

4.1.2 Charakteristika „socialistického životního stylu“

Vymezení obsahu pojmu životní styl (ve sledovaném období byl častěji používán spíše termín životní sloh či pojem kultura života) představuje závažný metodologický systém. Někdy se pod tímto termínem rozumí především hmotná kultura. Nicméně v našem vymezení se pojem životní styl do značné míry překrývá s výrazy jako je každodennost, tedy *Alltag*, zmiňovaný v německé historiografii, nebo s výrazem *culture* ve smyslu civilizace, který se zase často vyskytuje v historiografii britské. Jde tady především o zachycení různých dobově typických forem a mechanismů chování i prvků hmotné kultury, které se podílely na vytváření podoby života běžných občanů v tehdejší Československu. Důraz je přitom kladen na rysy, kterými se dané období odlišovalo od epoch předcházejících i následujících a které tedy vymezovaly životní styl konkrétní doby. Při snaze o načrtnutí podoby životního stylu často narážíme i na problém vhodných pramenů, z nichž by bylo možné odušit, kterými problémy žila tehdejší společnost a jak vypadaly její hlavní rysy. Výraznou komplikací zde pochopitelně představuje rozpor mezi skutečností a její oficiální prezentací v dobových médiích [Knapík, Franz 2011: 54]. Dokládá to například kronikář ze Struhařova v roce 1984 v kapitole nazvané *Život v obci* takto: „Životní úroveň občanů stále stoupá. Rodinné domky, které si mladí lidé staví, jsou prostorné, většinou jednopatrové. Vybavení domácnosti automatickou pračkou, mrazíci boxy, ledničkami nebo barevnými televizory jsou běžné. Stále se zvyšují nároky na odívání a stravování. V obci je 55 osobních automobilů“ [Kronika Struhařova 1949-1999: 29].

Základní východisko, díky kontrole pramenů ze strany režimu, pro nás mají pramenné hodnoty novin a časopisů, ale i filmů. Rovněž dobové rozhovory s pamětníky poskytují jen zkrácený obraz dobového životního stylu. Zachycují prostě jen to, co příslušné orgány zajímalo. Především si musíme uvědomit, že v současnosti neexistuje žádný relevantní sbor výpovědí věnovaných přímo životnímu stylu [Knapík, Franz 2011: 55].

Je třeba ovšem také počítat s tím, že pamětníci své zážitky často zjednodušují a nebo generalizují, tedy vztahují na celou společnost. Zejména v oblasti životního stylu se pamětníci také často mýlí při určování doby, a navíc i jejich představa o dobovém životním

stylu podléhá nejrůznějším zkreslením, daným především znalostmi pozdějšího vývoje [Knapík, Franz 2011: 56]. Existují však vzpomínky, které jsou určitou promluvou a s postupem doby mohou nabývat stále většího obsahu. Hovoříme o jejich mýtizaci.

Socialistické koncepce tradičně předpokládaly určitý cílový obraz šťastné budoucnosti, do které plynou dějiny. Vědecký socialismus neustále dával najevo svou okázalou praktičnost a vědeckost, ale budoucnost, pootevíraná racionální konstrukcí, zůstávala přese vše mytologickou vizí o ráji s nápadnými rysy sakrálními a ve své podstatě chiliastickými. Jednoznačný přechod k sovětskému modelu socialismu po roce 1948 byl i u nás zahájením cesty k takovému mýtotvořičství jako k závazné kolektivní normě [Macura 2008: 14-15]. Tak třeba kult sadaře Mičurina se ze Sovětského svazu rozšířil do nově utvořených „lidových demokracií“ a velice rychle tu zdomácněl. I u nás se tak podílel na budování euforické vize Československa jako rozkvetlého sadu [Macura 2008: 48]. Mičurinská zahrada jednoznačně nabízela ideál, ale současně jej představovala jako jedinou možnou lidskou skutečnost. Ztělesňovala v sobě a konkretizovala rajskou podobu socialismu [Macura 2008: 53]. To byl ale umělý mýtus, mýtus jako strhující politický program. Byl určen k čistě politickým účelům, byl to mýtus komunistický. Avšak z kolektivních představ příslušníků tehdejší společnosti se formovaly i mýty, které zahrnují a zprostředkovávají nějakou lidskou zkušenost. Nemají konkrétního autora, ale odkazují na intenzivní prožití, dávají výpověď, aniž by se někdo ptal po otázce. Takovými mýty, které mohou mít vypovídající hodnotu rovněž o socialistickém životním stylu, mohou být mýty o frontách či „mrazácích“. Toto tvrzení je doloženo v následujících kapitolách výpověďmi respondentů.

4.2. Podblanicko

4.2.1. Geografické vymezení Podblanicka

Vzhledem k tomu, že jde o regionální výzkum, v tomto případě Podblanicka, je třeba tento region geograficky vymezit. Pojem Podblanicko, Pod Blaníkem, Blanicko atp. jsou pojmy po mnoho let často užívané pro různé regionální práce, časopisy, noviny a knihy. Pojem Podblanicko lze využívat jako pojem pro území „velmi“ neohraničené, jak jej chápe například Karel Nový: „Až sem k Čerčanům, k ohybům řeky Sázavy, v čáře přes Tábor u Popovic, Hůrku a Chlum u Pozova, přes Divišov a Kozmice dobíhá Českomoravská vysočina. – Vršky a kopce, mezi nimi dlaňovitá údolí, krátké roviny s obdélníky polí, borové lesíky a dlouhé smrkové lesy – kraj je zvlněn, zprohýbán, rozčleněn potoky. To je

Podblanicko. – Je všude, odkud je vidět Blaník. A kam se dívá tato hora národních legend, všude je tenký chléb.“ Na druhou stranu z mnoha pochopitelných důvodů mají zejména autoři různých regionálních pojednání snahu pojem Podblanicko v krajině blíže vymezovat. Oblast si dodnes uchovala neopakovatelný kolorit české typické krajiny na rozhraní středních Čech a Českomoravské vrchoviny. Přirozenou osou oblasti je říčka Blanice, tekoucí z jihu na sever. Dominantou je hora Blaník opředená starobylými pověstmi o blanických rytířích. Nejstarší verze této pověsti pochází od Mikuláše Vlášenského z roku 1580 [Frič 1990: 109].

Utváření pojmu „Podblanicko“ souvisí s dovršením procesu, v němž se konstituoval moderní český národ a česká občanská společnost. Takovýto složitý, mnohostranně diferencovaný sociální celek musel mít kromě vědomí soudržnosti jednotlivých článků také schopnost tyto články, zejména též českým etnikem obývané teritoriální celky, jasně pojmenovat. Ve zvláště významných případech to bylo pojmenování se silným ideovým nábojem, zejména když se vázalo k mýtickým symbolům českého národa, zdůrazňujícím jeho autochtonnost (Říp a Podřipsko), rezistenční schopnost ve vztahu ke konkurenčnímu německému etniku (Blaník a Podblanicko) či věrnost husitsko-bratrské víře předků (Orlické hory a Podorlicko). Avšak o přijetí a stabilizaci takového pojmu mohlo rozhodnout jen postupné osvojování si nového názvu několika po sobě následujícími generacemi. Ty určily, zda se pojem vytvořený ve vrcholném období národního obrození obecně a dlouhodobě prosadí, nebo zda bude po krátkém čase zapomenut. „Blanická“ a „podblanická“ tematika nabyla aktuálně aktuálnosti krátce po polovině 19. století, v době českých státoprávních zápasů a zároveň v době územně-správních reforem, jež vytvářely – po zrušení někdejší patrimoniální administrativy – moderní teritoriální skladbu Čech na principu okresů. Zatímco větší (politické), ani jim podřízené menší (soudní) okresy neměly delší tradici, symbolikou bohatě obdařený vrch Blaník vyvolával u Čechů jednoznačně pozitivní emoce. Odvoz blanického kamene do základů Národního divadla v květnu 1868 velmi důrazně připomněl toto jméno celému národu. Vzápětí, v červnu 1868, se na Blaníku konal jeden z protestních táborů lidu, vyjadřujících vůli českého národa po uznání svébytné státní tradice. Příznačně právě tehdy si také název „Blaník“ zvolili členové pražského akademického spolku, pocházející z okresů na sever od Tábora. Blaník tak vstoupil do povědomí české kulturní a politické veřejnosti, ale současně si jeho jedinečný význam uvědomili obyvatelé okolní krajiny. Při hledání společného pojmenování oblasti, administrativně roztříštěné do několika soudních a politických okresů a neztotožňující se s žádnou vyšší územně správní jednotkou, našli v Blaníku výrazný jednotící symbol. Název „Podblanicko“ musel ovšem ve druhé polovině 19. a na počátku 20.století svést zápas o převahu se souběžně uplatňovaným

pojmenováním „Podblanicko“, odvozeným od řeky Blanice. V této soutěži sehrály rozhodující úlohu regionální časopisy, které dávaly živelnému pocitu krajanské sounáležitosti jasnější ideovou náplň. Zakladatelské poslání splnil benešovský list „Hlasy od Blaníka“, který vycházel v letech 1884-1914 a sledoval vedle přednostního zaměření na soudní okres Benešov také dění na Vlašimsku, Neveklovsku, Voticku, Sedlecku a Sedlčansku, popř. i v některých sousedních okresech (mj. na Dolnokralovicku). Během třiceti let se tomuto listu podařilo prosadit ve veřejnosti představu o kulturně-politické a hospodářské sounáležitosti území, začleněného do politických okresů Benešov a Sedlčany, a napomoci k důslednému uplatnění regionálního pojmu Podblanicko. Tuto tendenci rozhodujícím způsobem podpořilo vlastenecké hnutí sokolů ze soudních okresů Benešov, Dolní Kralovice, Neveklov, Sedlčany, Sedlec, Vlašim a Votice, kteří se spojili v Sokolské župě Blanické a ve svých tiskovinách z let 1900-1941 vychovávali národně uvědomělou veřejnost a zvláště mládež v duchu společné příslušnosti k Podblanicku. Všechny žijící generace a sociální vrstvy byly téměř po šest desetiletí soustavně ovlivňovány takovou silou a takovým pronikavým úspěchem, že pojetí Podblanicka, vymezeného zhruba politickými okresy Benešov a Sedlčany, se už nikomu nepodařilo zvrátit [Kovařík, Pánek, Pešout 1998 : 1-2].

Okres zahrnuje 115 obcí a centrem regionu je město Benešov. Podblanicko lze považovat za průmyslově-zemědělský kraj. Oblast však nelze vymezit etnograficky. Nenajdeme tu národopisná pojítka v podobě výrazného dialektu, zvláštností v odívání i jiných složkách hmotné kultury nebo ve folkloru, jak tomu bylo v charakteristických regionech na vnější periferii buď zemské nebo jazykové (například Chodsko, Slovácko, Podkrkonoší aj.), kde sehrály významnější roli i širší okruhy tržních středisek, která v naší krajině chyběla [Petráň 2011: 18].

4.2.2. Normalizace na Podblanicku podle některých regionálních publikací

Vojenská okupace Československa zajišťovala návrat této země k sovětskému socialismu. Tento zpětný pohyb byl nazván normalizací. Společnost upadá do apatie, která měla i nepříznivé mravní důsledky. Dalo by se říci, že režim uzavřel s obyvatelstvem nepsanou jakousi společenskou smlouvu. Lidé byli zbaveni základních existenčních nejistot, získávali určitou životní úroveň, některé skupiny z neoficiálního šedého hospodářství i značně vysokou. Lidé se stahují do soukromí a rezignují na politiku. Atmosféra ve

společnosti jako by připomínala období Metternichova absolutismu, kdy tzv. „šťastný občan“ kvůli osobním zájmům přenechává vládu jiným, když jeho materiální statky jsou v podstatě zajištěny [Preislerová 2010: 369].

Z hlediska každodennosti hovoří o rodné vsi Ouběnice na Benešovsku Josef Petráň v tom smyslu, že se mění nároky na pohodlnější a hygienické bydlení s jistým životním komfortem. Patří sem nesporně pořízování koupelen a splachovacích záchodů. V novostavbách, přestavbách i dostavbách se instaluje ústřední topení. Není pochyb o to, že změny stavební podoby vesnice od sklonku šedesátých let souvisely jak s růstem příjmů v rodinách, tak se stoupajícími nároky na pohodlné a hygienické bydlení podle představ uživatelů. Zvětšil se obytný prostor v průměru na osobu a to i využitím přestaveb někdejších hospodářských stavení. Přestavbami v poslední třetině století se často měnil vzhled tradičního vesnického domu. Ať užitím nových stavebních materiálů, způsobů omítek a rozdílnou barevností fasád, zvláště pak změnami rozměrů, tvaru i rozmístění oken. Novostavby se již vymykaly tradičnímu typu vesnického domu. Objevují se domy spíše městského typu, bez hospodářských budov, které zvýšily komfort v bydlení v nových obytných dispozicích: namísto světnice, univerzálního prostoru s kamny, jídelním koutem, vznikl obývací pokoj, vedle něj kuchyň, ložnice, dětský pokoj. Většinou byl nově vybaven interiér továrně vyrobeným sériovým mobiliářem. Byl to jeden z obecných znaků pronikající moderní urbanizace stejně jako proměny v odívání či stravování, kde se snížil podíl samozásobování a rostla spotřeba průmyslově vyráběných potravin, konzerv a polotovarů [Petráň 2011: 731].

V publikaci *Benešovsko Podblanicko* si kolektiv autorů všímá výstavby bytových domů, tzv. bytovek, na vesnici. Domy s větším počtem bytů byly vybudovány nejprve v lidnatých průmyslových střediscích ve Vlašimi, Týnci, atd. Toto urbanistické řešení volily podniky při výstavbě bytů pro zaměstnance a později rovněž JZD, která uvedený typ výstavby přenesla i na vesnici. Naší krajině to přineslo nový, předtím nebývalý faktor sídelní a bytový z hlediska sociologického, podstatný zásah do hmotné kultury každodenního života. Bytové domy bývaly situovány obvykle mimo náves. Zvětšoval se hlavně počet obytných místností, stodoly a kůlny se často změnil v garáže nebo dílny. Proporce průčelí starých domů byly při modernizaci často porušeny zvětšováním oken a nahrazováním obílené štukované omítky stříkanou omítkou hrubšího povrchu (břízolit). Někdy se setkáváme i s přístavbami patra u původně přízemních domů [Petráň 1985: 214].

Léta normalizace přinášela potíže se zásobováním, jimiž bylo období socialismu pověstné. Stále se něco shánělo. Zlepšilo se však zásobování potravinami. Ve městě Vlašim vzniklo ostatně více obchodů s potravinářským zbožím. Problémem zůstávalo zásobování

masem, některé druhy masa a vnitřností bylo možné sehnat jen „pod pultem“. Naprosto nedostatečné bylo zásobování ovocem a zeleninou. K dostání nebyla často ani cibule, česnek a zelí. V předvánočním období se těžko sháněly jižní plody, ořechy a mandle. V průmyslovém zboží se špatně sháněl čalouněný nábytek, kotle, radiátory, vany, obkladačky a také elektrotechnické zboží jako šicí stroje, pračky a podobně. Ve výčtu nedostatkového zboží bychom mohli pokračovat ještě velmi dlouho. Zboží se nenakupovalo, ale shánělo [Preislerová 2010: 385].

Také obecní kroniky z obcí na Podblanicku mají určitou vypovídací hodnotu, i když ne příliš velikou v oblasti stravování, odívání či bydlení. Pojednávají spíše v době socialismu o výnosech JZD, plnění pětiletých plánů či družebních programech československo-sovětského přátelství. Z obecních kroniky obce Pravonína se ale dovídáme například to, že „v roce 1979 postavilo JZD pro své členy dvanáct bytových jednotek a podpořilo nenávratnými půjčkami stavby devatenácti rodinných domů“. V roce 1984 si kronikář všímá, že „maso a uzenina se zde prodává každý čtvrtek a do místní prodejny potravin je denně dováženo pečivo, chléb a mléko. V úterý je obec zásobována lahůdkami, ve čtvrtek zákusky, uzeninou a v pátek zeleninou“. V roce 1985 „nastalo výrazné zlepšení v závodním stravování. Avie JZD zajišťuje rozvoz obědů do všech osad v obvodu družstva. Denně se v závodní jídelně vaří 160 jídel“. V roce 1987 „Český svaz žen uspořádal během jara 3 kurzy šití, které vedly odborné pracovnice z Vlašimi. Kurzu se zúčastnilo 40 žen, které byly velmi spokojené“. „V tomto roce byla velká poptávka po mrazničkách, osobních automobilech typu VAZ (dovážených ze Sovětského svazu)“...[Kronika obce Pravonína: 133-183].

4.3. Život lidí a normalizace

Většina prací k dějinám komunismu se vyznačuje důsledně binárním přístupem: na jedné straně zde stojí „zlý režim“, na druhé straně hodná (protože „režimem“ utlačovaná) „společnost“. Hlavními nástroji „režimu“ byly prý propaganda a represe, proti nimž se ozýval „odpor“ (nebo se dokonce formoval udatný „odboj“). Proti domněle totálnímu útlaku ze strany „režimu“ stály „ostrůvky svobody“, proti lži pravda, proti přetvářce na veřejnosti upřímnost v soukromí, proti korupci morálka atd. V takto pojetém binárním vyprávění se předpokládá, že „socialismus“ byl ze své podstaty zavrženíhodný a nemorální. A že ho tak lidé tehdy i vnímali.

„Totalitní“ model výkladu, stavící proti sobě vševládny „režim“ a utlačovanou „společnost“, dlouho plnil důležité ideologické funkce [Pullmann 2011: 15]. Dále „totalitní“ výklad státního socialismu plnil exkulpační funkci – poskytoval sekulární rozhršení všem, kdo se rozhodli nadobro rozejít s komunismem. Pokud „režim“ byl vykreslen jako démon – tedy přicházel odněkud zvenku (např. prostřednictvím poradců z Moskvy) a ztělesňoval vše neblahé, co se mezi lidmi kdy mohlo vyskytnout -, pak již přece nikdo z nás nenesl žádnou odpovědnost a veškerá tíha viny padá jen na mytický „komunistický režim“.

Kromě toho je totalněhistorický výkladový model spojen s potížemi analytického rázu. Většinu lidí, kteří žili před rokem 1989, de facto upírá možnost smysluplného jednání a samostatného myšlení: tam, kde lidé jednali konformně, tak prý činili buď proto, že k tomu byli donuceni násilím (útlakem ze strany „režimu“), nebo že prostě ztratili schopnost myslet (tedy „indoktrinací“). Tento předpoklad ve svých důsledcích heroizuje nejen disent, nýbrž paradoxně i činnost komunistické policie a stranických špiček (protože jedině těmto skupinám je přisouzena možnost se rozhodovat). Navíc šabloně o „totálním útlaku“ odporuje velké množství pramenů: zejména tzv. dějiny všedního dne dokládají, že lidé před rokem 1989 nežili jen vyprázdněné životy ve stínu všemocného „režimu“, ale třeba se o tento „režim“ vůbec nezajímali a rozvíjeli ve svých každodenních životech pro ně mnohem důležitější hodnoty – rovnosti, lásky, intimity, nezištné pomoci, rodinné pohody, přátelství, bezpečí, vzdělání, práce či kreativity. A pokud na režim a jeho omezení narazili – v intrikách na pracovišti, ve škole či uličním výboru, nemožnost oblékat se podle libosti, nutnosti obtížně shánět různé druhy zboží a doslova se doprošovat všeho možného -, soudili podle hodnot, které žili nebo o něž usilovali ve svých „normálních životech“.

I když lidé mohli tyto hodnoty realizovat jen částečně, přestože museli být často vynalézaví, když se chtěli přiklonit k postojům, jejichž účinky byly nejisté (ekologickým hodnotám, populární kultuře, módnímu oblečení, individuální rekreaci apod.), jakkoli museli občas podvádět, aby dosáhlo toho, co považovali za důležité, většina lidí si žila své „normální“ životy a podle těchto svých „normálních životů“ a v nich pěstovaných hodnot posuzovala stav „socialismu“ [Pullmann 2011: 16].

4.3.1. „Šedá ekonomika“

Socialistický systém sliboval otcům rodiny nebyvalou jistotu pevného zaměstnání, zemědělcům pevnou pracovní dobu, často pevný příslib bytu, laciné závodní stravování, jesle

a školky zdarma, atd.atd. Samozřejmě, že ne všichni věřili slibům stejně. Samozřejmě, že ne všechny sliby byly plněny, každý věděl, jak to vypadalo s byty či službami pro domácnost. Problémy nastávaly v zásobování, úrovni služeb, obsluhy a vybavení obchodů, restaurací, atd. Tady padala kritika nejen na nedostatečnou kvalitu a kvantitu zboží, ale hlavně přednostního prodeje některým spotřebitelům. Mnoho kritik sklízelo i hospodaření s byty či údržba domovního fondu [Možný 2009: 41-42].

Rodiny si ovšem na dané poměry nestěžovaly, neměly ostatně kde. Své zájmy jako odnepaměti vzaly do svých rukou, rostla peněžní výměna služeb a zboží, samozásobitelství a soběstačnost u nás dosáhla dosud nebývalé výše. Rodinná síť klanů, zaměstnaných v prodejnách (jako řeznictví, Mototechna), často mohla přinést službu – obstarání nedostatkového zboží [Možný 2009: 44]. Tak zkrátka vypadal žitý svět – sehnat známé, kteří seženou nedostatkové zboží, a v mnoha ohledech pomoci si sám. Tolik propagovaný socialistický stát na poli zásobování často zklamal.

Je třeba si totiž říci, že peníze přestávaly být často hlavním problémem (ač jich, samozřejmě, všem trochu vždycky chybělo). Problémem byl nedostatek zboží, které spotřebitel sháněl. Vytvořily se tři úrovně distribuce: s právem prvního výběru, ještě předtím, než zboží přišlo do distribuční sítě, někde na úrovni krajských skladů a přímých kontaktů na výrobce, rozdělovali si nejvzácnější zboží příslušníci nomenklatur a pracovníci aparátu. Dostat některé zboží znamenalo prostě znát referenta pro obchod či průmysl na úrovni KV KSČ či vyšší. Některé zboží pak bylo tak vzácné, že bylo jen pro něho a jeho nejbližší rodinu: ani on už neměl přebytky, s nimiž by dál obchodoval. Zbytky z toho prvního trhu šla pak do prodejen. Ale ani zde se nedostaly na pult. Ocitly se na trhu druhého sledu. Teď uplatňovali pracovníci distribučních sítí svou prioritu vybrat si, než se otevře prodejna. A bylo jich mnoho: nejprve přišly ke slovu velké aparáty ředitelství a skladů a meziskladů a jejich rodiny, a pak teprve početná armáda prodavačů se svými rodinami. Ti všichni ovšem také ze svých přebytků prodávali a zejména vzájemně si zboží mezi sebou vyměňovali a obchodovali, přičemž vyvlastňovali majitele prodejen - stát. A teprve to, co zbylo a co už se opravdu nedalo na tomto druhém trhu udat, šlo do regálů a normálně na pult, aby vytvořilo třetí trh, jediný oficiálně existující a zvnějšku viditelný. Zásobování tohoto třetího trhu bylo ovšem stále žalostnější [Možný 2009: 65-66].

Tento nedostatek zboží v obchodech a k tomu ještě neschopnost vlády zajistit potřebné služby si vysloužil vznik tzv. „šedé ekonomiky“, která byla vlastně státem tolerovaným svobodným podnikáním. Postupně se tak vytvořila skupina „podnikavých“ obyvatel, která zahrnovala především řemeslníky, zedníky, truhláře, instalatéry, ale také švadleny. Dále

zaměstnance obchodů s „podpultovým“ zbožím, k němuž patřilo nejen kvalitní maso a ovoce, ale i módní výrobky [Hlaváčková 2007: 26].

To, že si například podnikavý zedník mohl jít „vydělat“ ještě po práci, bylo výsledkem hospodářství společnosti reálného socialismu. Totiž za clonou centrálního plánování a všelidového vlastnictví byla nastolena skutečná širší svoboda právě v oblasti práce a výroby. Zde fakticky neplatily žádné zákazy a mnohé zde probíhalo formou naprosto spontánní improvizace. Právo na práci zajišťovalo prakticky všem stabilní zisk a přitom každému garantovalo naprostou volnost, zda pracovat, či nikoli. Pro mnohé tak byla setřena hranice mezi majetkem státním, družstevním a vlastním. Práce se stala pro mnohé hrou. Nebyl to pochopitelně protest proti režimu, ale pouze naprostá identifikace s principy, na nichž byl režim založen. Vrstva socialistických zbohatlíků začala úspěšně parazitovat na stále hůře fungující ekonomice [Keller 1995: 89]. Mnozí si tak značně „vylepšily“ své majetky, avšak spolu s tím nedocházelo k masovému rozšíření konzumních možností, neboť nekompromisně rabovaná ekonomika toho prostě nebyla schopna [Keller 1995: 90].

4.3.2. Hospodaření domácnosti

Moderní domácnost se začíná vybavovat technikou a hospodaří s řadou cenných zdrojů: s penězi, časem, energií, a dalšími kvalitami, které se týkají života jejích členů. Ale hospodaří také s láskou, vzájemnými vztahy, zdravím, postoji, hodnotami, normami, očekáváními apod. Domácnost je ale nejen uzlovým bodem rozhodování, ale i prostorem, kde se odehrávají životní příběhy jejích členů [Riegel 2007: 151].

Domácnost je spojena s ekonomikou a potažmo i s penězi. Velikost a struktura příjmu domácnosti a jeho časová dimenze spolu s potenciály a dovednostmi jejích členů určují možnosti a meze jejího rozhodování. Domácnost musí rozhodovat, jaké práce udělá vlastními silami a co nakoupí – co vlastně bude na trhu hledat a co bude zajišťovat vlastními silami [Riegel 2007: 154]. Možnosti peněz jsou někdy vázány na určitý systém, jindy působí v mezinárodním kontextu: za totality fungoval systém obchodů Tuzex se zahraničním zbožím, kde platidlem byly tzv. „bony“. Neobyčejně podporoval spekulativní operace, a ač provozován státem, vlastně byl jedním ze zdrojů šedé ekonomiky. Toto zvláštní fungování peněz v uzavřených systémech a jejich potíže jsou dokladem toho, že vyloučením soutěže a inovací nutně stagnují, degenerují a dříve nebo později kolabují. Skutečné peněžní systémy

musí být z principu otevřené. Peníze přináší svobodu, ale také ji vyžadují [Riegel 2007: 169-170].

Makroekonomické potíže národního hospodářství socialistického státu se promítaly na úroveň mikroekonomiky do hospodaření obyčejné české rodiny dlouhodobým plíživým úpadkem trhu. Peněz bylo víc než zboží, řekl by ekonom. Čím dál hůř vystačím do prvního, řekla by mladá hospodyňka. Oba měli pravdu a oběma unikalo to podstatné. Narůstající problém ve skutečnosti spočíval v tom, že peníze přestaly být hlavním problémem, i když všem jich vždy trochu scházelo, nejen pro „velkou ekonomiku“, po léta pracující na principu „měkkého rozpočtu“, ale i pro drobného spotřebitele, který i s penězi v ruce sháněl to, co potřeboval, stále zoufaleji [Možný 2009: 65].

Rostoucí nespokojenost v populaci nevyvolávalo ani tak to, že zboží není, nýbrž především to, že se stále šířil sortiment zboží skutečně žádoucího, jež sice na určité úrovni trhu běžně existovalo, k jehož získání však nestačily peníze. Ale bylo to ještě zboží, co se nedalo jen za peníze koupit, když ze samé definice je zboží „to, co lze koupit za peníze“? Rodiny začaly s obavou vzhlížet k budoucnosti, kdy i na nákup brambor bude zapotřebí mít konexe, a snad i chleba se ocitne na trhu, pro normálního smrtelníka nedostupném [Možný 2009: 66]. Řeč je o tom, co lidé pomocí diskurzu označovali za „podpultový prodej“.

Nazíráno z toho hlediska, problém pro obyčejného člověka spočíval v tom, že síla peněz se mu ztrácela před očima, že na každé směně měl stále větší podíl sociální kapitál a že tento způsob hospodaření byl čím dál tím nákladnější na čas a energii. Situace na trhu byla stále obtížněji pochopitelná, zachovat si přiměřený přehled bylo stále těžší, další a další jistoty mizely, a zejména ty rodiny, jejichž zdroje byly přísně omezené (hmotně i sociálně), skutečně obtížně vycházely [Možný 2009: 67].

Základní ekonomickou transakcí se tak nestával prodej, nýbrž dar. Je to způsobeno jak nespolehlivostí oběživa, tak zvláštním vztahem k zisku. Dar je ovšem jen vnější, sociálně prezentovaná forma toho, co je ve skutečnosti směna. Obdarovaný je obdarováním zavázán a ve vhodné době dar oplácí komplementárním darem, pečlivě však skrývá, že by směňoval: i on prezentuje to, co dává, jako pravý dar, tedy jako nezištný výraz náklonnosti a velkomyslnosti [Možný 2009: 68]. Pierre Bourdieu v tom vidí teoretickou konstrukci, která zpětně projektuje komplementární dar do projektu daru. Má ten následek, že je skrze ni transformována původně velmi riskantní a nezbytně improvizovaná strategie žitého světa, jež vděčí za svou nekonečnou složitost tomu faktu, že dárcova nedeklarovaná kalkulace musí počítat s příjemcovou nedeklarovanou kalkulací, a tudíž uspokojit jeho očekávání, aniž by dala najevo, že o něm ví [Bourdieu 1978: 171].

Systém venkovských zabíjaček, jak ho praktikuje naše vesnice od nepaměti, je příkladem takové ekonomiky daru. Dost podstatná část domácí zabíjačky padne na výslužky, které se roznesou po sousedech. Jen tak, jako sousedská pozornost, dar. Ale sousedé taky zabíjejí, jen jindy, a také podstatný díl rozdají na výslužkách – a tak má celá vesnice čerstvé jitrnice celou zimu, nikdo netratí a všichni jsou štedří. Je to lepší než lednička, žádné účetnictví se nevede (je to v paměti, nepřiznané), a přece celý systém funguje, vyrovnává ekonomicky přebytky a nedostatky. Tento trh ovšem není omezen na trh zboží, týká se i trhu práce a ten se v tomto případě realizuje jako výměna laskavostí a úsluh. Ocitneme-li se na vesnici, pak když soused pokrývá střechu, pomohu házet tašky a nějaká mzda nepadá v úvahu, stejně tak jako on mi opraví vadný darling jako laskavost, protože je dobrý soused a k tomu ještě elektrikář. I na vyšší úrovni trhu práce platí, že neberu zásadně peníze za to, že jsem umístil dceru svého souseda k nám do podniku, a počkám i léta, až on mi pomůže dostat syna na školu. Všechno jsou to laskavosti a úsluhy, jen jejich konečná suma musí být vyrovnaná a sledovaný kalkul nesmí být ostentativní [Možný 2009: 70]. Práce se stává stejně tak kolektivní povinností jako ekonomickou nezbytností. Co se oceňuje, je aktivita sama o sobě, bez ohledu na své striktně ekonomické funkce, pokud jen odpovídá funkci osoby, jež ji provozuje [Bourdieu 1978: 175].

V situaci fungující tržní společnosti se rodina vůči efektivním, sofistifikovaným firmám může jevit jako zaostalá. Ale empirie ukazuje, že za podmínek totality, ve střetech s neefektivními organizacemi, fungovala řada rodin jako neobyčejně výkonné systémy, schopné (např. na úkor JZD) postavit i několik domů, zajistit výchovu a vzdělání dětí a integrovaně a důstojně přežít devastující společenské prostředí [Riegel 2007: 147].

4.3.3. Rodina a socialismus

Rodina je obecně původní a nejdůležitější společenská skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorců a zachování kontinuity kulturního vývoje [Maříková, Petrusek, Vodáková 1996: 940]. Rodina jako objektivní sociální kategorie zakládá rodinu jako sociální kategorii subjektivní, jako mentální kategorii, která je principem tisíců představ a aktů, přispívajících k dalšímu trvání oné sociální kategorie objektivní. Tímto kruhovým pohybem se předává sociální řád [Bourdieu 1998: 97].

Veškerá totalitní rétorika vysvětlovala každé rodině, že právě rodina má ve společnosti nezastupitelné funkce, jejichž plnění lze formulovat i jako „úlohu“, a na ty, kdož tuto úlohu neplní, je možno se dívat i jako na ty, kdož sobecky společnosti škodí a parazitují na ní. Instrumentální pojetí rodiny bylo možné nahmatat pod povrchem agitace a propagandy, ale svou teorii společnosti má každý laik. Každý má schopnost vysvětlit si svůj osud, své společenské postavení, zájmy, skryté za překážkami, na něž narážejí jeho přirozené potřeby a nimiž se střetávají jeho zájmy [Možný 2009: 42].

Nové uspořádání společnosti nabízelo či slibovalo rodině za to, co jí bralo v možnosti expanze rodinného majetku, také nemalé výhody: ženě osvobození od nekončícího domácího posluhování, všem jistotu pevného zaměstnání, pevný příslib bytu a sociální spravedlnost [Možný 2009: 41].

Mnohé sliby však nebyly plněny a tak rodiny své zájmy braly do svých rukou. Základní problém, který musely rodiny vyřešit, byla realita podvázané ekonomické samostatnosti rodin. Výhodně položenou benzinovou pumpu sice nebylo možné koupit, zato bylo rozumnou investicí umístit tam svého synovce. Celá státní síť obchodu a služeb může být z hlediska rodin nazírána jako ekonomická báze pro autonomii rodin v ní hospodařících. Vedle zisků nebo ztrát, které z této sítě má stát, jsou z této sítě odčerpávány zisky rodinné, spočívající v možnosti poskytnout protislužbu, dát přednost v pořadí, obstarat nedostatkové zboží [Možný 2009: 43-44].

4.4. Stravování

4.4.1. Sociologie stravování

Sociologie jídla, též sociologie stravování, případně sociologie výživy je oblast zahrnující sociologické zkoumání funkce potravy, výživy, činností spojených s přípravou jídla, systémů stolování v době současné i minulé a to mimo jiné ve vztahu k jedinci v souvislosti s jeho socializací, životním cyklem a životním stylem a jejich proměnami. Dříve souvisela sociologie jídla převážně se sociologií kultury, v posledních desetiletích vzrůstal ze strany sociologů zájem o tuto problematiku zejména s pozorností věnovanou každodennosti [Maříková, Petrušek, Vodáková 1996: 1074].

Tradičně je zkoumání stravy a stravování také v centru pozornosti antropologů. Z hlediska sociální antropologie se o toto téma zajímal, kromě mnoha jiných, Pierre Bourdieu, který sleduje to, co je ukryto pod kulturními preferencemi tříd nebo subtříd. Nepojednává jen o

výběru potravy, ale i o některých dalších aspektech chování (projevujících se ve výběru šatů, nábytku, apod.), jež jsou zpravidla připisované takzvanému individuálnímu vkusu. Přestože se lidé zjevně rozhodují podle svých vlastních preferencí, dají se jejich volby odhadnout, pokud známe jejich sociální původ. Spojení vkusu se sociální stratifikací je dost těsné [Maříková, Petrušek, Vodáková 1996: 1075]. Každý jen umístěn v sociálním prostoru podle pozic stanovených statisticky na základě dvou principů difference, jedná se o kapitál ekonomický a kapitál kulturní [Bourdieu 1998: 13]. Toto umístění se odráží v tom, co nazýváme habitus. Je to jednotný styl praktických činností a statků určitého jednotlivého aktéra nebo třídy aktérů [Bourdieu 1998: 14]. Habitus je jednotícím principem, vytváří jednotný životní styl, je to celek, v němž se sjednocuje volba osob, statků i praktických činností. Jedinci, jež mají podobný habitus, tím pádem podobně chápou svět a podobně rozlišují, co je dobré a co je špatné [Bourdieu 1998: 16].

Etnografie se v oblasti zkoumání jídla zaměřuje převážně na deskripci regionální a sociální distribuce tradičních způsobů vaření a stravování v minulosti i současnosti. Objektem jejího studia je převážně venkovské obyvatelstvo a střední a nižší sociální skupiny [Maříková, Petrušek, Vodáková 1996: 1075]. Jídlo je nepochybně spontánním aspektem každodennosti. Na otázku, proč se zabýváme samozásobitelstvím, lze najít odpověď, že je součástí a mapováním nových reálií všedního života. Přispívá rovněž k odhalení nových významů lidského života ztracených v každodenní rutině. Možná i k poodhalení autentické podstaty lidské existence dočasně ukryté v běžných situačně podmíněných projevech [Dvořáková – Janů 1999: 148]. Analyzujeme-li sociální a ekonomické dějiny domácností v rámci každodenního života lidí, nesmíme opomenout význam určitého regionu, místa, kraje ve smyslu sociálním i regionálním. Je zřejmé, že existují místa, kde se lidé cítí „doma“ a kde mají své zvyky a obyčeje, ale také svou „kuchyni“ s oblíbenými jídly, své zahrady, pole, sady či vinice [Dvořáková – Janů: 147].

Pojímáme-li jídlo jako sociální subsystém, je třeba jej chápat jako v souvislosti s mnoha dalšími interakcemi. Sociologické pojetí vychází z předpokladu, že vzorce chování jsou zprostředkovány přejímáním sociálních norem a hodnot. Skladba jídla, technika jeho přípravy i formy stravování postupně nabyly významový systém vyjadřující sociální vztahy a normy. Jistá společenská skupina formalizuje v určitém prostoru a čase nejružnější „rozkazy“ či „kódy“, vycházející z jejich obsahových představ [Fraňková, Dvořáková 2003: 236-238]. Nejdůležitější sociální roli sehrává žena a je centrální postavou ve všech fázích výživy a stravování rodiny od tvorby jídel až k jejich podávání. Žena má dvojí úkol: primárně realizuje jídelní tradice a většinou je sama zodpovědná za obstarávání a přípravu jídel. Musí

nahlížet na svou činnost spojenou s jídlem jako na rozhodující a nacházet v ní stimuly pro vzory chování spojené s jídlem a jeho přípravou [Fraňková, Dvořáková 2003: 240].

4.4.2. Zásobování a plán

Zásobování jakýmkoli zbožím souviselo s poptávkou takřka minimálně. Co se nějak zajistilo, to se nabídlo, co nebylo, nebylo. Při jakékoli změně situace nastala obrovská latence a malá koordinovanost s výjimkou centrálního plánu, který byl ale velmi obecný a navíc neuvěřitelně rigidní. Změnit plán bylo někdy těžší než změnit skutečnost, neboť taková změna by ukazovala chybu, obvykle bohužel někoho konkrétního. Proto nebyla možná změna podle aktuální potřeby [Kabát 2011: 272].

Nakupování a shánění žádaného zboží jako elektrospotřebiče, banány či módní kožené boty, nemluvě o automobilech a bytech si vyžadovalo informovanost a trpělivost. Kdo nenakupoval v socialismu, nepoznal tu pravou radost z nákupu. Dnes, když nabídka převyšuje poptávku a obchody jsou přečpané všelijakým zbožím až k prasknutí, je nákup nudnou, rutinní záležitostí. Kdysi to bylo skvělé dobrodružství, nadšení a adrenalin současně. Pocit, když se člověk vracel domů s mandarinkami, se nedá popsat [Šebo 2008: 149].

Shora uvedené předpoklady lze doložit a potvrdit z vlastního terénního výzkumu.

Pro názornost uvádím citace některých respondentů:

Respondent E (62): „Máma přijela z třeba z Vlašimi, že jo, křičela přivezla sem banány, to byla náhoda, že sem na ně kápla, ale potkala sem tam Dvořákovou a tak sme si hezky popovídaly, dyť sem jí neviděla ani nepamatuju, no a než to pomalu stačila rozdělit, byly snědený.“

Respondentka L (66): „No a nebo naše babička, ta byla na todleto taky dobrá. Třeba na 1. máje to byly tydlety jahody nebo mandarinky v plechovce, no a naše babička jela, my museli do průvodu, ale vona byla taková frontová bojovnice, vona tam vystála frontu. Pak mi dala tašku pomerančů, ty taky nebyly, než na vánoce a na toho 1. máje. Takovou radost dycky měla...“

Respondentka L (66): „No na maso sme tadydle v masně stáli frontičku. Vono se zlikvidovalo doma čerstvý a tak sme si to maso pak zase chodili kupovat. Stáli sme tam frontu, nebo sme si na plot pověsili taštičku, jako že tady stojim já, skočili sme si na chvíli domu. No to byly taky dvě nebo tři hodiny, než vona otevřela.“

Úzkoprofilové zboží jako jeden z ústředních pojmů každodenního konzumního života symbolizoval rozdíl mezi plánem, zjištěnou nabídkou a reálnou poptávkou. Jako úzký profil bylo označováno především nejrůznější nedostatkové zboží. Seznam výrobků, spadajících do kategorie úzký profil se samozřejmě v průběhu doby výrazně proměňoval, ale ve sledovaném období zůstával značně rozsáhlý [Knapík, Franz 2011: 998].

Propastné rozdíly v zásobování jižním ovocem patřily k nejčastěji užívaným symbolům odlišné životní úrovně obyvatelstva tzv. Západu na jedné straně a lidí žijících v evropských státech sovětského bloku na straně druhé. Důvod byl prostý – většina těchto plodin se pěstovala v zemích, které náležely k tzv. kapitalistickému táboru. Tuto skutečnost výrazně nezměnil ani rozpad koloniální soustavy v průběhu šedesátých let, přestože v této době se i na české pulty dostalo ovoce zejména z afrických zemí spolupracujících se Sovětským svazem a jeho satelity, mezi něž patřila například Guinea. Jižní plodiny dodávala částečně i Kuba, pověstnými po prakticky celém sovětském bloku se staly kubánské pomeranče, určené původně pro průmyslové zpracování. Dovoz jižního ovoce do Československa se po celé sledované období zaměřoval především na citrony a pomeranče. Citrusy se dodávaly na trh prakticky pouze v zimním období a hlavně před vánocemi. Postupně se sortiment nabízeného jižního ovoce obohacoval i o grapefruity a mandarinky. Méně často se v obchodech objevovaly banány, které byly považovány za výrazný symbol luxusu [Knapík, Franz 2011: 403-404].

Nedostatek jižního ovoce dokládají i odpovědi respondentů z podblanického regionu:

Respondentka I (75): „Koupily se i banány a voříšky, ale nebylo toho tolik. To bylo spíš takový na přiděl, přišlo toho do krámu málo. A dyž sme v sedumasedumdesátom měli v Čechtích sraz vod školy, tak ta jedna naše spolužačka dělala na Ruzyni a řekla holky, přijďte do Prahy, já vám nechám banánů, co budete chtít.“

Respondent D (51): „To jižní ovoce bylo tak na ty vánoce, dyž byly svátky, tak se to prostě nechalo sehnat. U nás se ani fronty nestály. Von dyž to do krámu dostal, tak to rozdělil a nechal to tam, aby všicky měli. Koukal, aby všecy děti měly.“

Respondentka L (66): „A vono to bylo i s ovocem. Dodneška to dětem vypravuju. Ta fronta a vona dávala třeba dva banány a já chtěla štyry a vona mi je nechtěla dát, že dává jenom dva. Já se s ní musela dohadovat, říkala sem dyť já mám štyry děti, aspoň abych každému dítěti měla aspoň ten jeden banán, no ale pak nakonec mi to třeba dala.“

Respondent B (62): „Pro mandarinky a pro banány sme jezdili do Vlašimi. Tady dyž sme na ně natrefili, tak prodavačka dávala jen těm, co měli jako děti. Dyž byli pak kluci větší, tak sme nedostali nic. Jednou nám teta z Itálie poslala pomeranče a mandarinky po nějakým

chlapovi co sem jel. Pak i vořechy, my sme to ani neznali tyhle vořechy, tak sme na to čuměli.“

Respondentka P (58): „Banány a mandarinky ty byly vlastně před Mikulášem prvně. No vona tady dostala třeba bedýnku a rozdělila to kdo měl děti, tak dala těm dětem. Třeba měli dvě děti, tak jim dala dva banány. No a tak se to dělilo. No běžně byly tak kubánský pomeranče, byly sladký, ale strašně špatně se loupaly...“

Maso a jeho konzumace se stala základním ukazatelem kvality stravy i vzestupu životní úrovně obecně. Srovnání spotřeby masa v meziválečném období se stávající situací patřilo mezi oblíbené propagandistické rétorické argumenty. Vysokou konzumaci masa podporovala i většina dobových odborníků na výživu. Poptávka po masu a masných výrobcích představovala obrovskou zátěž pro zemědělství, které se dlouhodobě potýkalo s potížemi a jehož výkonnost zejména v živočišné produkci silně pokulhávala. Proto docházelo k častým výpadkům v zásobování obyvatelstva masem a masnými výrobky, které nedokázaly odstranit ani poměrně rozsáhlé dovozy této komodity ze zahraničí. Špatné zásobování trhu masem dalo vzniknout řadě anekdot, pomníku J.V.Stalina se například začalo přezdívat „Fronta na maso“. Jedním z nástrojů snížení spotřeby masa se v poválečném období stalo i zavádění „bezmasých dnů“ – původně se v tyto dny maso nemělo distribuovat vůbec, později byla platnost bezmasých dnů omezena na sféru veřejného stravování, tedy na restaurace, závodní a školní jídelny. Jako bezmasý den byl obvykle stanoven čtvrtek nebo pondělí, případně oba tyto dny. Velmi pečlivě se však režim vyhýbal zavádění bezmasých dní v dny postní, tedy v pátek, aby nevzbuzoval nevhodné asociace. I pokud se maso na pultech objevilo, nevynikalo často příliš kvalitou, bývalo obvykle velmi špatně řeznický zpracované a v malém výběru. Za ostatními vyspělými evropskými státy Československo značně zaostávalo v konzumaci drůbeže, i když produkce takzvaných kuřecích brojlerů (dobově se experimentovalo i s českým pojmem pečenáč) se rozběhla již od poloviny šedesátých let. Mezi obyvateli venkova se často konzumovaly slepice a ve značné míře se jedli také králíci, chovaní doma. Tradičně v české stravě převládalo vepřové maso, ale v některých etapách sledovaného období byl trh spíše přesycen (často přestárlým) masem hovězím, zatímco vepřové chybělo.

Podobné vzpomínky na nákup masa mají rovněž informátoři z Podblanicka, jak to ostatně dokládají jejich odpovědi:

Respondentka O (67): „Nebo koupit maso, to bylo. Já pamatuju ve Vlašimi na náměstí, já sem tam jela kočárkem a vodvírací doba byla nějak ve dvě hodiny odpoledne. Dostat játra, to

bylo unikum. To dostalo pár lidí, ty první, dyž se podařilo, ale jinak vůbec. Nejdřív se muselo nakoupit a pak plánovat, co se bude vařit.“

Respondentka P (58): „A taky bylo maso vázaný. Bůček sis musela koupit, abys dostala kousek hovězího. Prostě lidi si museli koupit i ten bůček, aby dostali pěkný maso.“

Respondentka L (66): „Já sem brala maso pravidelně, dyť sme stavěli, tak vona mi i nechala. Taky to ale třeba bylo přidělem. Dycky říkala no dyž si vezmete dvě kila vepřovýho, musíte vzít kilo hovězího. No a taky zedníkům sem musela mít maso a to vona mi nechávala. Věděla dyž lidi stavěli a snažila se teda takhle nechat.“

Respondentka E (63): „Dyž to maso přivezli, tak to přišel řezník rozbourat, my stáli frontu, no a dyž to rozboural, tak vona otevřela a teprve prodávala. Co by čovek chtěl, to si nemoh koupit...“

Respondentka I (75): „Maso se kupovalo někdy, ale moc ho nebylo a hlavně maso se nevařilo každě den, to bylo někdy i jednou v tejdnu a pak v neděli, to jo. Kupovali sme spíš to hovězí, vepřový bylo doma. Přes tejdén se vařilo bezmasý – čmunda, šuska, ovocný knedlíky, lívance a svítek...“

Respondentka J (57): „Maso bylo i nebylo. My sme to maso kupovali minimálně. Třeba to hovězí, to doma nebylo, tak sme si ho chodili kupovat. No a dycky většinou dyž byla pouť, to sme si ho zamlouvali u toho Vávry, kterej tady prodával.“

Respondentka H (58): „Já jako prodavačka můžu říct, že s masem to bylo hrozný. Nikdy mi nedali všecko, co sem chtěla. Jedině dyž byla pouť nebo posvícení. To sem objednala třeba pět kilo kejty, ale k objednávce sem dycky musela napsat, že je pouť. A že byla ta pouť, voni poslali všecko, co sem si objednala...Jednou v roce a pak podruhé - na posvícení.“

V 70. a 80. letech 20. století se prodejny potravin vyskytovaly v každé větší obci, většinou se jednalo o prodejny Jednota, které fungovaly na principu pultového prodeje. Často se v těchto obchodech prodávaly nejen potraviny a masné výrobky, ale také drogistické a průmyslové zboží. Naopak maso se obvykle prodávalo v masně, která se také nacházela v obci, nebo jej sem dovážely pojízdné prodejny. Zásobování takových prodejen bylo často nedostatečné a lidé některý nedostatkový sortiment doplňovali nákupem potravin v jiných obcích či městech. Důvodem bylo i to, že požadované komodity byly na vesnice přiváženy často pouze jednou týdně. Velmi oblíbené se stávaly samoobslužné prodejny, které se u nás poprvé objevily v roce 1950. Samoobsluha vyžadovala určitý rozsah sortimentu nabízeného zboží a zároveň kladla i nemalé nároky na úroveň balení. Tento způsob prodeje se neomezoval jen na potravinářství, ale postupně se samoobslužně začal prodávat i další

sortiment. Na venkově se uplatňovaly především družstevní samoobslužné prodejny se smíšeným zbožím [Knapík, Franz 2011: 796-797].

Obchody měly malý sortiment, ale nikdy se nestalo, že by chyběly základní výrobky denní spotřeby. Občas byla krize s jedním nebo s druhým, ale nikdy nikdo neměl během období komunistické totality hlad, jak tomu bylo třeba za války. Tuto okolnost režim velice pečlivě hlídal, aby nikdy nenastal moment jakési bazální chudoby, kdy má člověk dojem, že už nemá nic, a tím ani nemá co ztratit.. V přeneseném slova smyslu bylo obyvatelstvo dobře krmeno, aby se neobrátilo proti režimu [Kabát 2011: 278].

Na prodej v místních prodejnách Jednoty vzpomínají i obyvatelé Podblanicka a mnohdy se přitom neubrání úsměvu:

Respondentka P (58): „Pečivo bylo vobden a mlíko taky, to bylo v těch igelitovejch pytlíčkách. Mléčný výrobky vozili ve středu nebo ve čtvrtek, už nevim. Vozili pacholíky, to byly pacholíky jednodenní. Ty přišly, raflas to, ale muselo se to hned sníst. To samý bylo v ovoci a zelenině. Během roku co bylo, během roku nebylo skoro nic. V sezoně jo, v létě to něco bylo – rajčata, vourky, sem tam nějaká paprika, to bylo. A ty melouny, to sme si kupovali.“

Respondentka J (57): „Což pečivo, bylo tak, kdo si co objednal. Měli soupis, a ten a ten si ve středu a v pátek, to myslim jezdili s chlebem, tak si na ty dny moh objednat pečivo. Horší to bylo se zeleninou a s ovocem. Na vánoce a banány a pomeranče, já vim, že to sme dycky jeli do tý Prahy třeba, že tam to bylo zásobovaný dobře.“

Respondentka H (58): „Já prodávala tady v krámě čtyry roky, tak vim, jak to bylo zásobovaný. Pečivo, chleba, housky vozili každej den, ale objednala jsem si štyrysta housek a voni jich přivezli dvěšřepadesát. V úterý vozil lahůdkář ze Sedlce chlebičky, vlašskej salát, bramborovej salát v kelímkách, vejce obložený. Ve středu jezdili s tvarohem mlíkaři, to byli dycky pacholíky a jogurty... Ve čtvrtek jezdilo maso a uzenina.“

Respondentka G (53): „To nebyl žádněj výběr, to byl jeden jogurt a jeden pacholík, nebo taky termixy, ale ty zase byly různý druhy – čokoládový, jahodový, vanilkový.“

Respondentka D (74): „Tady byly Potraviny a to si nemusela nikam do Vlašimi jezdit, všechno tady bylo. Uzeniny teda vozili jednou tejdně. V takovym chladícím boxu tam měli jogurty, ale ty nebyly takový jako dneska, to ne. A nám hrozně chutnalo, dyž takhle někdo přivez ty jogurty z Německa, tam měly takový dobrý.“

Zásobování zejména malých vesnic bylo zajišťováno prostřednictvím tzv. pojízdných prodejen, které do vesnic zajížděly několikrát v týdnu. Jinde představovaly pojízdné prodejny pouze obohacení místního sortimentu například o čerstvé maso či ovoce a zeleninu.

V některých případech nabízely tyto prodejny i drobné průmyslové zboží a textil, nebo dokonce obuv. Experimentovalo se s nimi i pro dodávku rozměrnějšího průmyslového zboží (například kamen) v rámci objednávkové služby. Při různých společenských akcích sloužily pojízdne prodejny jako stánky občerstvení. [Knapík, Franz: 2011: 689].

Tato situace se na Podblanicku promítla následujícím následujícím způsobem:

Respondent C (60): „Maso sem vozila pojízdná prodejna. No, myslím, že jednou tejdně měl ty rozvozy. Ty lidi tady na to čekali. A von to dělal taky fikaně. V každý vsi prodal jen něco, aby mu zbyla nějaká ta kližka i do tý další, nebo já nevim, aby měl prostě pro každého něco. A ty báby, ty už tady čekaly, aby každá chytla to maso co chce. No, já nevim, von sem přijel v jedenáct a voni už v devět tam čekali. Naše babička dycky říkala, že chce srdce jako na polívku a von dycky říkal pani, jediné mám vlastní.“

Respondent E (62): „Masna nám tam jezdila pojízdná, jeden den v tejdnu odpoledne. Zatroubili že přijeli, kdo tam ještě nebyl, tak stačil ještě přiběhnout. Vyklopili pult a prodávali maso. Vepřový třeba bylo doma, ale hovězí se kupovalo.“

Respondentka O (67): „Tady jezdila pojízdná prodejna, to lidi na ni dycky už čekali, byli na ni zvyklí. Ten co prodával a byl dobrej kšeftman, von se s těma lidma znal a taky jim ledacos sehnal.“

Za zmínku stojí také to, že na kvalitu zboží určeného na vývoz se kladly podstatně vyšší nároky než na kvalitu zboží směřujícího na domácí trh. To platilo pro široký sortiment spotřebních výrobků od potravin až po automobily. Není proto divu, že výraz exportní zboží se stal většinou symbolem pro zboží vysoké jakosti. Na pultech v tuzemsku se s ním spotřebitelé mohli setkat jen zřídka, obvykle ve specializovaných prodejnách, jako byl například Dům potravin, nebo v prodejnách, které byly z důvodu cizineckého ruchu v dané lokalitě nadstandardně zásobovány. Důvodem pro předání exportního zboží do prodeje v tuzemsku bylo často odmítnutí dodávky zahraničním partnerem [Knapík, Franz 2011: 307].

Na občasný nákup ve výběrových prodejnách vzpomínají lidé ze zkoumaného regionu v tomto smyslu:

Respondentka B (72): „Moje maminka mi nakupovala pro děti, takhle dyž měly svátek, tak jezdila do Vlašimi nebo do Prahy. Vona tam měla sestru a vona strašně ráda nakupovala, třeba v Bílý Labuti, Kotvě nebo Domě módy a Domě potravin.“

Respondentka M (73): „No vzpomínám na prodejnu Eso, vona byla v Táboře. Tam sme kupovali třeba na vánoce i trochu něco lepšího na ten stůl. Náš táta měl rád takový paštiky a nebo tvrdej salám. Taky vim, že sme tam kupovali na chlebíčky sardelovou pastu a dětem ňáskou lepší čokoládu. Nebo třeba i čokoládový kolekce.“

Respondentka I (75): „My sme moc nikam za nákupama nejezdili, ale bylo dobře, že ta moje sestra byla tam v tej Praze, protože vona nám dosti sehnala. Pamatuju si, že dětem vozila kolekce na stromeček, vona říkala, že to kupuje v nějakym specializovanym obchodě, ale už si nepamatuju kde. Taky nám vozila v létě broskve a melouny, tady to nebylo.“

Shrneme-li poznatky ze vzpomínek lidí na Podblanicku, pak můžeme konstatovat, že nákupy zcela určitě vyžadovaly potřebnou trpělivost, neboť téměř na všechno žádané zboží se stály nekonečné fronty, navíc s nejistým výsledkem, že se na každého požadovaný tovar dostane. Ke stání ve frontách byly využívány babičky, neboť byly již většinou v důchodu a měly na stání ve frontách nejvíce času. Nejen pověstné banány, ale také jižní ovoce a spousta dalších komodit byly zbožím úzkoprofilovým a k dostání byly obvykle pouze v období Vánoc. Nedostatečné zásobování bylo na Podblanicku i v dodávkách masa. Přestože lidé na venkově byli často ve spotřebě vepřového masa, ale i drůbeže, soběstační, občas kupovali pro zpestření jídelníčku hovězí maso a rovněž při výstavbách domu museli maso nakupovat pro nasycení řemeslníků. Ze vzpomínek lidí je zřejmé, že i prodávající v „masně“ měli pro tento dobový jev pochopení a maso pro řemeslníky žadateli nechávali, z čehož můžeme usuzovat na dobře rozvinutý komunitní systém mezi lidmi na venkově. Někteří respondenti zmiňují i takzvané maso vázané, kdy podmínkou pro koupi požadovaného masa, byla i koupě masa nepožadovaného. Zásobování na podblanickém venkově v době normalizace podléhalo nejčastěji zaběhnutému rytmu – jednou týdně ovoce a zelenina, jednou týdně mléčné výrobky, a podobně. Pečivo se většinou dováželo každý den. Určitým paradoxem je i v dnešní době malý sortiment ve výběru zboží na venkově, protože lidé často vyjíždějí za nákupy do nejbližšího města do supermarketů typu Tesco, Billa, Lidl, protože se jim takové nákupy zdají mnohem levnější. Zájezdy do NDR či Maďarska byly v 70. a 80. letech spíše jen určitým nákupním zpestřením a stejně tak nákupy do některých výběrových prodejen. Lze usuzovat na to, že lidé na Podblanicku netoužili po mimořádném zboží, byli obvykle spokojeni s tím, co běžně v obchodě dostali a doplnili samozásobováním.

4.4.3. Veřejné stravování

Veřejné nebo též společné stravování v sobě zahrnovalo jak závodní, tak školní stravování. Podle teoretických představ mělo veřejné stravování postupně vytlačovat stravování v domácnosti nejen jako produktivnější forma, ale i jako způsob umožňující

rozšíření „fondu volného času“. Dobové prameny se odvolávaly na Lenina, který v roce 1919 charakterizoval společné jídelny jako zárodky komunismu, jež mají nesmírný význam pro socialistickou přestavbu života, na vědecko-hygienické základně velký přínos pro zdraví lidu, zhospodárnění využití surovin i pracovních sil a pomáhají zapojení žen do společenského života a společenské práce [Knapík, Franz 2011: 1015].

Zejména na přelomu padesátých a šedesátých let v souvislosti s kolektivizací vesnice a s heslem překonání rozdílů mezi vesnicí a městem byly intenzívně propagovány i různé formy závodního stravování v zemědělských obcích [Knapík, Franz 2011: 1079]. Některé kroniky z Podblanicka vykazují zápisy, a to hlavně z osmdesátých let, kdy došlo k poměrně masovému růstu výstavby kulturních domů, kde byl obvykle taneční sál a také jídelna, která byla využívána právě k závodnímu stravování.

Už koncem roku 1948 se údajně ve školních jídelnách stravovalo plných 31% žáků a v šedesátých letech to již bylo 81% žáků. Na přelomu padesátých a šedesátých let označovali odborníci za největší slabiny stravování ve školních jídelnách nedostatek bílkovin, nedostatek zeleniny a nedostatek vhodných nápojů. Přitom z peněz placených rodiči byly zhruba pokryty náklady na samotné potraviny, stát pak hradil věcné výdaje a osobní náklady [Knapík, Franz 2011: 924].

Rozvoj veřejného stravování značně korespondoval s velkou spotřebou knedlíků. Knedlíky se totiž ve velkém připravovaly podstatně snadněji než například brambory. Knedlíky tvořily v závodních jídelnách plnou polovinu všech příloh. Ještě jednoznačněji ovšem dominovaly knedlíky v jídelníčku zemědělských domácností. Snahy o oslabení pozice knedlíků v českém stravovacím systému však prakticky měly jen omezený úspěch. Naopak platilo, že cizinci si českou kuchyni ztotožňovali především s knedlíky [Knapík, Franz 2011: 426].

Na stravování ve veřejných zařízeních vzpomínají respondenti z Podblanicka následujícím způsobem:

Respondent E (62): „Většinou na tý vesnici, pak dyž jezedáci postavili kulturák nebo něký kanceláře, tak dole byla jídelna. Ty jídelny se pak hodně využívaly. Lidi, chudáci, byli celej den na poli a co jíst v poledne. Voběd byl za pár korun, to byl vobrovskej pokrok. No a pak ty brigádníci, ty se tady taky stravovali...No hodně knedlíky se vařily, jak v kuchyni, tak doma. Dyž byl člověk celej den na poli, nejvíc se s tím najed.“

Respondent D (51): „V každý práci byla závodní jídelna, všude to fungovalo, voběd nebyl drahej, nemuselo se teplý doma vařit každej den. My jezdili za prací a dyž byly děti malý a

byla ještě doma babička, tak dycky něco teplýho uvařila. Ale když už pak nebyla, tak sme se stravovali v jídelně, děti ve škole a my v práci.“

Respondentka K (70): „Jo. To dyž otevřeli kulturák, tak tady byla kuchyně a jídelna. Voni ty vobědy stály pár korun, tak sme tam chodili s tátou. Děti chodily na vobědy ve škole...To víš, táta měl rád knedlíky, hlavně bramborový, ty jsem víc vařila doma, v jídelně byly víc houskový...“

Respondentka J (57): „Všichni byli přes den v práci. V pátek, sobotu a neděli jsme vařili doma, protože jsme byli všichni pohromadě. V tom tejdnu měli naši družstevní vobědy, který se z jezedácký jídelny rozvážely po vesnicích. Já jsem využívala jídelnu ve škole, dyž jsem tam pracovala a to v Načeradci i ve Vlašimi, no jako zaměstnanci jsme si mohli koupit voběd, to bylo fajn.“

Respondentka C (69): „Na vobědy jsme s mužem chodili do družstevní jídelny každéj den a dcera do školy. Ty vobědy nebyly drahý, družstvo nám hodně připlácelo.“

Z uvedeného vyplývá, že možnost veřejné stravy se lidem na Poblanicku jevila jako určitý pokrok. Nízká cena obědů je lákala k tomu, aby opustili denní vyváření doma. Ještě v dnešní době si obzvláště starší občané pochvalují rozvoz obědů za solidní cenu po vesnicích, který je obvykle zprostředkován družstevně hospodařícím subjektem v obci. Mnozí respondenti neopomněli ani na konzumaci typicky české speciality – knedlíků, což dosvědčuje nejen jejich oblíbenost, ale hlavně nepostradatelnost ve stravě venkovského obyvatelstva.

4.4.4. Fronty jako mýtus doby

Nejrůznější fronty v obchodech, na úřadech a jinde byly stálým průvodcem sledovaného období, přestože se režim snažil tento jev všemožným způsobem eliminovat. Režim si totiž jasně uvědomoval, že dobře viditelné fronty představují ránu pro propagandistické úsilí a zpochybňují oficiální tvrzení o snadné dostupnosti potravinářského a průmyslového zboží v obchodech a bezvadně fungujícím systému na úřadech. Dobová propaganda samozřejmě chtěla z existence front před obchody vyvodit především informaci o vysoké životní úrovni, která výrazně zvyšuje poptávku. Tento motiv byl využíván především při komentování nákupních horeček v předvánočním období. Důvody pro vznik front v krámech u nás se zdají být jednoznačné – trvalý nedostatek mnoha druhů zboží, který vyvolával také snahu se atraktivními předměty předzásobit. Navíc se výrazně zmenšil počet prodejních míst a většinou zároveň poklesly schopnosti i ochota obslužného personálu. Zejména v období

nedostatku určitých komodit nebyly výjimkou ani fronty o několika stech lidí. Dlouhé, mnohahodinové vystávání ve frontách komplikovalo život především ženám, které zde ztrácely obrovské množství času. O zakořeněnosti tohoto jevu v české realitě svědčí již výše zmíněná přezdívka pomníku J.V.Stalinovi – Fronta na maso. Právě dlouhodobé vystávání ve frontách třeba i na zcela běžné zboží patří pro mnoho lidí k nejvíc frustrujícím zážitkům z období před rokem 1989. Frustraci ještě zvyšovala existence určitých skupin, které fronty stát nemusely (známí prodavačů, funkcionáři). Fronty samozřejmě nepředstavovaly československou specialitu, ale vyskytovaly se v hojné míře i v Sovětském svazu a dalších státech sovětského bloku. Na rozdíl od Sovětského svazu však u nás oficiálně žádná kategorie obyvatelstva (invalidé, váleční veteráni, matky s větším počtem dětí, těhotné ženy) nebyla z čekání ve frontách vyjmuta. Zároveň se zdá, že v českém prostředí nedosáhla instituce front přes svůj velký rozvoj takové organizovanosti jako v Sovětském svazu, ani stání v nich nevedlo k takovým mohutným projevům nespokojenosti, s jakým se setkáváme například v Polsku počátkem osmdesátých let 20. století [Knapík, Franz 2011: 331-332].

Stání ve frontách neopomněl ani jeden z dotazovaných informátorů ze zkoumané oblasti a nutno říci, že mnohý z nich si tento fenomén doby vybavil hned na začátku rozhovoru, jakmile padlo slovo socialismus. Ostatně zde jsou výpovědi některých z nich:

Respondentka A (62): „Když jsem chodila na zdrávku, tak jsem přijela z Benešova do Vlašimi vlakem a šla sem mámě stát frontu na maso, vod půl jedný sem tam stála. Máma honem běžela z fabriky, aby si něco koupila. To sis ale rozhodně nemohla koupit co si chtěla. Tak po kile masa, víc ne.“

Respondentka C (69): „No maso prodávali tady v obchodě a vozili ho jednou tejdně a mám v hlavě, že sem tady musela stát frontu, a to mě vždycky našťvalo. Voni tam stáli ty, který na to měli čas, ale já ho neměla, tak to mě našťvalo.“

Respondentka F (66): „Maso a ovoce, to byla katastrofa. Před vánoci sme jeli do Prahy, stoupli si do fronty, jako že se neznáme, zvlášť frontu na mandarinky a zvlášť na banány. Aby bylo k Mikuláši. Protože tady ve vsi mohla dát v krámě každému pár mandarinek a to vždycky říkala, že jen tomu, kdo má děti a ty chudáci starý nedostali nic.“

Respondentka K (70): „No na maso se stály fronty. To vim, že třeba paní Holová chodila stát i vo půlnoci, tu jednu dobu. Vozili ho z Vlašimi jednou tejdně. My sme ale to maso moc nekupovali, měli sme svoje.“

Respondentka L (66): „Stály se fronty i na mizerný plíny, že jo, to nebylo. Pak sme dostali takový poukazy, tak jako byl nárok na nějaký plíny. A to samý bylo s masem, jenom fronty a fronty.“

Výpovědi respondentů potvrzují, že fronty se staly jistým mýtem doby. Také lidé na Podblanicku stávali v nejrůznějších frontách a důvodem byl jednoznačně nedostatek požadovaného zboží. Mnozí se nad fenoménem tehdejší doby usmívají, neboť dnešní přebytek v obchodech pramálo připomíná trpělivost a ukázněnost lidí v komunistickém Československu.

4.4.5. Samozásobování

Samozásobování je termín pro použití vlastnoručně vyprodukovaných výrobků pro rodinnou spotřebu producentů. Zpravidla se tímto termínem rozumí celý rozsah produktivních aktivit obyvatelstva, to je i takové činnosti, které patří do oblasti neformální a domácí práce. Zahrnuje se sem nejen část produkce určená pro vlastní spotřebu domácnosti, ale i část, která je předmětem směny ať už naturální (mezi příbuznými, přáteli, sousedy) či tržní (v organizovaném prodeji v tržnicích či neorganizovaném prodeji, například podél silnic). Samozásobování má pro domácnost a rodinu nejen ekonomický význam a důsledky, ale do větší či menší míry ovlivňuje strukturu rodinných vztahů, modifikuje pojetí rodinných rolí. Zasahuje někdy podstatně do objemu a struktury volného času některých nebo všech členů rodiny [Maříková, Petrusek, Vodáková 1996: 965].

Současné tendence ve stravování, v němž hraje velkou úlohu samozásobování, zkoumá výzkum v Sebechlebech v letech 1979-1980. Jeho výsledky hovoří o tom, že tady od minulosti převažovalo samozásobení. Strava se připravovala hlavně ze surovin, které se v jednotlivých domácnostech vypěstovaly či vychovaly. Tento způsob byl podmíněný především malými možnostmi nákupu potravin v obchodech i nedostatkem finančních prostředků. Sortiment doma vyráběných potravin záleží na možnostech pěstování polních plodin a chovu hospodářských zvířat. Každá domácnost vlastnila několikaarový pozemek, kde pěstovala především základní druhy zeleniny, ovoce, brambory, popřípadě krmné plodiny. V obchodě se nakupovalo zelí, které se nakládalo do sudů. Z hospodářských zvířat se doma chovala prasata, králíci a drůbež. Čerstvé maso ze zabíjaček se konzumovalo hned, nebo se dalo zamrazit do mrazniček. Velmi oblíbené bylo v Sebechlebech králičí maso. Králíci se chovali ve velkém množství v téměř každé domácnosti. Jen co dorostli do potřebné hmotnosti, byli častým chodem na jídelním lístku a jakousi živou rezervou, když bylo třeba narychlo připravit oběd. Z drůbeže se chovaly hlavně slepice, kuřata, kachny a husy. Chov slepic zabezpečuje vlastně po celý rok dostatek vajec [Kol. autorů 1986: 116-117].

Kolektivizace půdy na vesnici s sebou nesla většinou pokles produktivity práce a snížený zájem samotných zaměstnanců o hospodaření. Pro jejich soukromou potřebu byl ponechán jen malý prostor, takzvaný záhumenek. Šlo většinou o drobné kousky půdy, které mohli družstevníci sami obhospodařovat a obohacovat výpěstky svoji spotřebu. Záhumenky vlastně pomáhaly překonat dobu, kdy socialistická zemědělská družstva nebyla příliš efektivní a kdy odměna za obtížnou práci byla jen velmi nízká. Zpočátku pravidelný měsíční plat neexistoval. Zdaleka tu neplatí předpoklad, že záhumenky vznikaly v době, kdy zemědělská družstva údajně navazovala na málo produktivní a zaostalá rolnická hospodářství. Ekonomický efekt záhumenků spočíval v tom, že byly doplňkovým zdrojem obživy členů družstev a jejich rodin a dále zajišťovaly nutný příjem [Šalanda 2008: 54]. Do záhumenkového hospodářství byl započítán i omezený soukromý chov domácího zvířectva. Rozsah záhumenků byl přísně regulován a odpovídal „pracovní účasti družstevníka ve společném družstevním hospodářství“. Nejvýš však mohl dosahovat výměry půl hektaru včetně zahrady a sadu. Co se týká domácího zvířectva, rodiny družstevníků směly mít v osobním vlastnictví nejvýše jednu krávu, jedno až dvě prasata ročně na výkrm, nejvýše deset včelstev. Povolené počty koz, ovcí a domácího zvířectva pak měly určit stanovy konkrétního zemědělského družstva. Družstva se mohla také usnést, že budou hospodařit bez záhumenků a družstevníkům místo nich budou odvádět určité množství naturálií. Samozřejmě se velmi často objevovaly snahy přisná ustanovení týkající se záhumenkového hospodaření různým způsobem obcházet. Důležité také je, že záhumenkové hospodaření bylo vnímáno jako doklad přežívajících prvků zastaralého, sedlácko-kapitalistického uvažování značné části obyvatel vesnic, což kritizoval a ironizoval režimní humoristický tisk. Ve skutečnosti si však režim význam záhumenků pro stabilitu zemědělské produkce uvědomoval, a proto si je nedovolil zlikvidovat, i když představovaly ideologicky cizorodý prvek [Knapík, Franz 2011: 1049]. Práce na poli, na zahradě, práce se zvířaty na vlastním dvoře je autonomní ekonomickou činností. Stále platí, že: „co je doma, to se počítá“ [Dvořáková – Janů 1999: 148]. S jistou ironií však nelze opomenout, že toto heslo je příznačné rovněž pro „přilepšování si“ z družstevních výnosů. Krátce řečeno, zdá se, že lidový výklad morálky, v němž se tradičně škoda „na panském“ posuzovala jinak než krádež na sousedově, se v éře socialismu přeměnil v jistou představu, že co ukradneš „na družstevním“, není totéž jako, když to vezmeš svému bližnímu [Petráň 2009: 411]. Nakonec i heslo „kdo neokrádá stát, okrádá rodinu“, má v tomto směru své opodstatnění. Byla to jen vypracovaná adaptace na realitu socialismu [Možný 2009: 48]. Samozřejmě ovšem platilo také to, že při mechanické sklizni zůstalo mnoho brambor nevyoraných. Šánliví

záhumenkáři spolu s dalšími místními samozásobiteli byli na to už zvyklí a stejně jako ožních chodili po polích sklídit to, nač kombajny nestačily [Petráň 2009: 413].

Jak vzpomínají na záhumenkové a domácí hospodaření lidé žijící na venkově v okolí Blaníka předkládám následujícím způsobem:

Respondent D (51): „No pěstovali sme to co všichni na vesnici. Slepice, králíky, prase. U nás dělali ve družstvě naši a tak dyž si vzpomenu, tak u nás byl tak nějak kolem pětasedumdesátýho nákej dobytek, měli sme jakoby bejky na vejkrm, to se pak prodávalo. Měli sme taky prasata, ty sme zabíjeli doma.“

Respondentka M (73): „Prasata a slepice chovala naše babička, my ne, my nedělali v družstvu. A my vod nich dostávali. Dyž zabili prase, tak nás všechny děti podělili...chodili sme taky paběrkovat brambory nebo dyž tady byl na poli mák, tak sme si veřer došli s taškou...“

Respondentka A (62): „Taky se chodilo paběrkovat brambory za kombajn. Nebo sme si na pole došli na kukuřici, ale to dělali i ostatní. To se nikdy nebralo jako rozkrádání. Nebo se někde na poli pěstoval mák, no tak se došlo večer na makovice, ale vždycky sme si brali jen tak, co sme měli pro sebe. Nikoho by v životě nenapadlo to prodávat.“

Respondentka N (66): „Tak my sme měli brojtery a kachny a všecko možný i husy, králíky i kozu sme měli. Prase sme neměli dycky, tak zase sme měli kozu. My sme se snažili bejt soběstačný na maso. V dnešní době to už nikdo nedělá, jednak se to nevyplatí a taky to koupíš všecko hotový.“

Respondentka K (70): „Voni ty platy na tom družstvu nebyly tak velký a lidi měli naturálie a tak si chovali zvířectvo, voni na to byli zvyklí. My sme třeba měli krávu a lidi si brali mlíko vod nás. My sme měli krávu strašně dlouho, prasata sme měli, králíky, slepice, kachny, kuřata. Dneska už se to nevyplatí...Je fakt, že dyž se chodilo na kombajn na brambory, tak sme si košík nebo i tašku vzali domu, to dělaly všechny ženský, to nebylo braný jako rozkrádání.“

Respondentka O (67): „Tady byl kurník, tak si tam lidi kupovali kuřata vod státního statku a hodně si lidi chovali králíky a kachny.“

Respondentka C (69): „Lidi chovali doma prasata, my sme taky měli prase, vždycky i dvě ročně. Taky sme měli divočinu, můj muž byl myslivec.“

Respondentka E (63): „My sme měli králíky a slepice, vajíčka byly. Ty králíci – to bylo taky dobrý, bylo co vařit, každou neděli byl voběd. Prasata sme neměli, protože sme nedělali v družstvu, ale třeba sme si ho někdy půlku vod družstva koupili a udělali sme si doma zabíjačku.“

Chov domácího zvířectva představoval na vesnici velký zdroj potravin pro domácí kuchyni. Byl jistým strategickým plánem proti špatnému zásobování, ale i rostoucí ceně. Již v padesátých letech se objevily značné problémy, které vedly ke snížení a omezení prodeje na volném trhu. Opatření z roku 1952, které se týkalo zvýšení živočišné výroby jako předpokladu ke zlepšení zásobování obyvatelstva masem a masnými výrobky, kritizovalo zejména poměry v zemědělské výrobě, hlavní chybu ovšem hledalo v neuspokojivé masové politické práci na vesnicích, mezi drobnými a středními rolníky a nikoliv v brutálním postupu kolektivizace. Když prezident Novotný sliboval, že maso bude „vbrzku“, občané se ironicky tázali, kdeže leží ten Brzek. Bylo nutno sáhnout i k celkovému zvýšení cen masa. V pozdějším období se situace pomalu zlepšila, ale určité výpadky v distribuci se objevovaly nadále. V menších místech se ale maso prodávalo pouze jednou až dvakrát týdně [Knapík, Franz 2011: 536]. Úspory na potravinách, plynoucí z pěstování drobného zvířectva, jsou nesporně hlavním důvodem jejich běžné existence téměř u všech domácností žijících na venkově. Chov drobných hospodářských zvířat není omezen jen na rodiny, které jsou ekonomicky závislé na zemědělství. A totéž platí v menší míře i o pěstování zeleniny a ovoce [Musil 1971: 261].

V otázce chovu domácího zvířectva je také nutné vzít v potaz, že lidé na venkově byli z dob minulých zvyklí na práci v hospodářství, a proto mnozí brali tuto práci s naprostou samozřejmostí, i když ji vykonávali především ve svém volném čase. Chov drůbeže představoval „sobotní“ či „nedělní“ oběd pro celou rodinu, ale chov prasat již představoval zpracování značného množství masa. Vepřové zabíjačky byly v zimě nedílnou součástí rodinných sešlostí a produkty při této příležitosti vyrobené se často rozdělovaly mezi příbuzné a známé, kteří tento dar při nejbližší příležitosti vraceli. Do té doby, než se výtobytkem doby staly mrazničky, se maso různě zpracovávalo tak, aby i dále posloužilo ve venkovské kuchyni k obživě. „Mrazáky“ pak byly pro zpracování masa, ale také ovoce či zeleniny nebyvalým pokrokem.

Juraj Šebo ve svém vzpomínání *O socialismu s láskou* popisuje zabíjačku jako radostnou rodinnou událost, kdy se sjeli strýčkové, tety, sestřenice a bratrance, děda a babička, no prostě celý rodinný klan. Vykrmené prasátko se změnilo na jitrnice, jelita, ovar, škvarky....zkrátka na neskutečné pochoutky. Z dnešního pohledu si ale člověk ani nedovede představit, jak to muselo být náročné – zpracovat vše bez ledničky a mrazničky. Dnes už se zabíjačky dělají méně. Zabíjačka, jako společenská záležitost, u které se lidé automaticky dělili o pochoutky, přestala být zajímavá [Šebo 2011: 224].

Zabíjačka se na Podblanicku stala rovněž součástí každodenního života lidí, což dokumentují výpovědi respondentů:

Respondentka P (58): „Dělaly se skleničky, něco se nasolilo na uzený, ty tlusčí kusy na špek. Udělala se paštika, že jo, něco se snědlo, když se zabilo. Jitrnice se udělaly, prejt se udělal, ten prejt se taky zavařoval do sklenic. Něco se rozdalo. To se prostě chodilo se zabíjačkou, s polívkou a jitrnicemi po vsi a ty lidi to zase vraceli, jakoby si i potom měla čerstvý.“

Respondentka N (66): „Dělali sme tlačenu, jitrnice a taky sulc sme měli rádi a krvavou polívku. Maso sme zavářeli do sklenic, v brutaru sme to potom vařili asi dvě a půl hodiny. To bylo výborný, lepší jak uzeniny.“

Respondentka L (66): „Dyž se zabilo, udělala se zabíjačka, hodně se toho rozdalo. Sourozencům dycky ňáká ta jitrnička, krkovička se jim dala, tlačenu a polívka taky. Zbytek se dal do sudu a vyudil se. Nebo se to dávalo do plechovky. Taky se to obdělalo a dalo se tam i na guláš, nebo na ptáček se to připravilo. Mašinku sme měli pučenou a zatočilo se to, tak tydle plechovky se takhle zatáčely. A nebo já sem takhle dělala většinou kotletu, tu sem si naklepala, nasolila, do skleničky zalila sádlem, dala do ledničky a to vydrželo tak těch šest tejnů, no na řízky.“

Respondentka K (70): „To se maso zapeklo, zalilo sádlem a zavařilo. My sme zavářeli do sklenic. No a udilo se a i to sme pak později zavářeli do sklenic. Taky bylo co podat návštěvě.“

Respondentka I (75): „Dělali jsme jitrnice a jelita při zabíjačce a to se dycky dávalo i sousedům a pak voni to zase vodvedli. Takže celou zimu měl každej jako pořád čerstvý. No a pak sme taky maso zavářeli do plechovek. Dyž někdo přišel na návštěvu, bylo hned co podat.“

Respondent C (60): „Taky sme chovali králíky, to byl k vobědu každou neděli, já už to nemoh ani cejtít, tak mi k tomu dávali píct kus vepřového. Vepřový sme zavařovali, tlačenu a paštika se zavařovala taky. Načala si plechovku a hned bylo co podat řemesníkům.“

Stejně jako maso se zpracovávaly i další vypěstované komodity. Jednalo se hlavně o ovoce a zeleninu, kterou lidé na venkově sklízeli ze svých zahrádek, zahrad či sadů. V období socialismu se ne nadarmo razilo heslo v tom smyslu, že žádné zrno nesmí přijít nazmar a venkovský lid toto heslo bezezbytku přijímal v podobném smyslu, že nic nesmí přijít nazbyt. Kromě vlastního ovoce a zeleniny měli obyvatelé venkova možnost zpracovat ovoce z družstevních sadů či ovoce a zeleninu objednanou a přivezenou ze „spřátelených“ zemědělských družstev, sídlících obvykle na jihu Moravy. Jednalo se především o broskve a

meruňky, cibuli, popřípadě okurky. Zdrojem obživy, obzvláště v letních měsících byl sběr borůvek či hub v okolních lesích. Cenným artiklem pro domácí zpracování bylo rovněž zelí a to buď z vlastní zahrádky či kupované v obchodě.

Tímto způsobem se tato situace promítla na Podblanicku:

Respondentka N (66): „Zelí sme si nakládali do soudku, koupili sme si kameňák a já normálně šlapala. Hodně sem dělala šťávu. Takovej hrnec sem měla, to se tam dalo ovoce nad páru a taková hadička byla a z toho vytejkala šťáva...V létě sme chodili na houby a na borůvky tady do lesa. Z borůvek se dělaly koláče a knedlíky a houby se hodně sušily na zimu a nebo sme je taky dávaly potom do mrazáku.“

Respondent E (62): „Všecko ovoce se sklídilo, zavařilo, já se pamatuju, dyť to bylo kompotů, co se furt zavařelo. To nebylo jako dneska, že se dojde do krámu. Jednak to nebylo a jednak nebyl takovej výběr, tak se to konzervovalo a zavařovalo.“

Respondentka O (67): „Zavařeli sme jabka na ten štrúdl a maminka dycky dělala z jablek povidla. Zavařela se spousta třešní, jezdili sme si do státního statku, voni měli alej třešní a tam se trhaly. Tenkrát prostě se chtělo všecko zužitkovat.“

Respondentka P (58): „Ty výživy, ty přesnídávky ty sem dělala doma, to sem jabka rozmixovala, měla sem normálně recept, do jablek sem dala pudink v prášku a pak sem to zavařovala...Dneska už bych to nedělala, nikdo to nechce. Ovoce se koupí v krámě celej rok.“

Respondentka E (63): „Dyž byly švestky, tak se pořád dělaly knedlíky, nebo buchty se švestkama s mákem. Taky se švestky sušily a sušily sme i malý hrušky, to se pak dělala pracharanda na šusku, to bylo dobrý...ted' maj o švestky zájem jenom slivovičáři, to jo, to si je sem choděj sbírat.“

Respondentka H (58): „Měli sme zahradu, to sme vůbec nekupovali květák, mrkev, cibuli, taky třeba i zelí sme měli. Měli sme tam i pár brambor a tak byl v létě voběd celej z vlastních zdrojů...Dneska už mám jenom malou zahrádku, pěstuju si trošku zeleniny a pár kytek na hrob, všechno ostatní si koupim.“

Respondentka L (66): „Tady družstvo objednávalo meruňky a broskve, to bylo každej rok, sme si dycky objednali, přivezli to a to sem taky zavařovala. Dneska už ne, dneska to žádněj nechce.“

Z výpovědí vyplývá, že lidé na podblanickém venkově v době normalizace byli samozásobiteli, někdo více a někdo méně. Obvykle to souviselo s členstvím rodiny ve družstvu. Od toho se odvíjel počet vypěstovaných prasat i přidělování záhumenek. Samozřejmě, že pro mnohé obyvatele venkova znamenalo samozásobování druhou směnu po

příchodu z práce, neboť většina rodin chovala domácí zvířata, starala se o zahradu, kde pěstovala zeleninu a brambory. Svým způsobem si troufám tvrdit, že samozásobování představovalo určité břemeno, avšak „nacpané mrazáky“ či plná spíž představovala značné uspokojení potřeb venkovských obyvatel na Podblanicku. Výroba a zpracování potravin byly součástí klíčových hodnot vesnické pospolitosti, zvláště hodnot vázaných na práci. Uvedené hospodářství bylo jednou z hlavních komponent života na vesnici a získané výtěžky byly kulturně i ekonomicky vysoce ceněny. Navíc sledujeme i silně zakořeněnou pohostinnost. V případě návštěvy měla hospodyně po ruce polotovary ve formě masových konzerv či uzeného masa. Přetrvává však tento způsob ekonomiky domácnosti i dnes? Určitě ano, avšak ve velmi omezené míře, což poukazuje na sociokulturní změnu. Pěstování prasat, kachen a podobně se lidem na venkově nevyplatí a tak zůstávají většinou jen u chovu králíků a slepic. Stejně je tomu u pěstování zeleniny a brambor, pokud u toho setrvávají, pak ve velmi omezené míře.

4.4.6. Mraznička

Stejně jako nebyvalo k dostání maso, čočka, fazole, kakao, jízdní kola, šicí stroje, ovocné šťávy, špičková elektronika, tak mizely z regálů i naprosto základní potraviny, dokonce v letních měsících minerálky a pivo. Hospodářství bohužel nedokázalo reagovat na spotřebu, kterou vykazoval trh a tak průběžně docházelo k výpadkům v zásobování. Fronty se stály na mnohé úzkoprofilové zboží, kterého neustále chybělo značné množství. Patřily k němu ve své době i mrazničky.

Státní propaganda sice neustále hlásila výrazný ekonomický růst a politici předáci to neopomíjeli ve svých častých projevech. Propaganda byla samozřejmě jedna věc a skutečnost věc druhá. Nedostatek elektrospotřebičů byl všeobecně známým faktem a lidé na venkově, protože viděli v „mrazácích“ značný pokrok pro zpracování doma vypěstovaných potravin, se tento moderní výtěžek pokoušeli sehnat, jak se dalo. Rodinné klany zapojovaly do boje za mrazáky nejen příbuzné a známé, ale hledaly třeba i schopné obchodníky, kteří, byť za nemalou úplatu, kýžený elektrospotřebič sehnali.

Troufám si, na základě výpovědí respondentů, tvrdit, že „mrazák“ představuje mýtus doby. Čím je v současné době mýtus? Podle Rolanda Barthesse představuje mýtus určitou promluvu. Je systémem komunikace a je sdělením. Mýtus podléhá pravomoci diskurzu. Nedefinuje se předmětem svého sdělení, ale tím, jakým způsobem toto sdělení vyslovuje:

existují formální meze mýtu, nikoli však meze substanciální. Mýtem tedy může být vše. Každý předmět na světě může přejít z uzavřené, němé existence do orálního stavu, otevřeného přisvojení ze strany společnosti, protože žádný zákon, ať už přirozený či jiný, nezakazuje mluvit o věcech. Mýtizovaný předmět je přizdobený, přizpůsobený určité konzumaci, ověšený literárními příkrasami, revoltami, obrazy, zkrátka obsazený sociálním užitím, které se přidává k určité materii. Mýty mohou být staré, ale žádné nejsou věčné. Přechod od skutečnosti k promluvě totiž zajišťují lidské dějiny a jedině tyto dějiny vládnu nad životem a smrtí mýtické řeči. Mytologie, ať dávná či nedávná, může mít pouze historický základ, neboť mýtus je promluvou vyvolenou dějinami [Barthes 2004: 17-108].

Podle Vladimíra Macury symboly, emblémy a mýty, které nás v tuto chvíli zajímají, však nejsou záležitost hluboké minulosti – ještě donedávna tvořily náš svět, patřily ke kódům, se kterými jsme uměli zacházet mechanicky a bezmyšlenkovitě. Mohli jsme se proti nim bouřit, mohli jsme je ironizovat, ale stejně nás nepřestávaly obklopotvat a tvářit se mnohem víc jako přírodní danost než jako lidský výtvar [Macura 2008: 10].

Následující vzpomínky jsou také určitou promluvou, neboť něco označují, něco, co ve vzpomínkách neustále zůstává a s časem nabývá mnohdy stále větších rozměrů. V době socialistické totality se k mýtu „mrazáků“ řadí také mýtus fronty, neboť čekání ve frontách, a to třeba i na mrazničky, se stalo skutečným dobovým fenoménem a předmětem nepřeborného množství vtipů.

Jak na „mýtus“ mrazničky pohlížejí respondenti z Podblanicka, ukazují následující výpovědi:

Respondentka A (62): „My sme si mrazák koupili v Tuzexu, to dyž se Lád'a vrátil z Iráku. A taky naše první auto, vydělal tam na něj, jinak bysme ho asi neměli, nevím.“

Respondentka F (66): „Televizi sme sehnali pod rukou, to sme měli známého v Praze, ten nám pak taky sehnal i mrazák, za úplatek“.

Respondent B (62): „Mrazák ten sme scháněli na severní Moravě, vod bráchy. Voni tam měli takový lepší zásobování...“

Respondent D (51): „U nás byl v Jednotě fakt dobrej obchodník, takže de facto zásoboval mrazákama celou vesnici. Dycky jezdil někam do toho centrálního skladu, neměl to na skladě. Dycky povídal, tak teďko budou televize, a přivez televize. Prostě měl jakoby pořadník nebo něco. Příští měsíc zase třeba tyhle mrazáky nebo ledničky. A fungovalo to takhle pomalu až do těch devadesátých let.“

Respondentka I (75): „Mrazák sme měli v osumdasátom druhom. Už ani nevim, kde to táta tenkrát sehnal, jestli v Benešově nebo v Praze, ale byl to ten pultovej a vydržel dvacet devět let. Taky se dávalo ňáký dýško, myslim tak pětistovka.“

Z jednadvaceti informátorů, kteří byli v rámci této studie dotazováni, na ne zcela běžný nákup „mrazáku“, nezapomněl ani jediný z nich. To svědčí o bezmezné snaze sehnat tento elektrospotřebič všemi dostupnými prostředky. Je jisté, že pro zpracování doma vypěstovaných potravin byla mraznička na svou dobu velkým krokem vpřed, neboť postupně mohlo vymizet pracné zavařování masa do sklenic či plechovek a podobně i zpracování ovoce a zeleniny, hub, lesních plodů. V dnešní době si samozřejmě mohou lidé pořizovat mrazničky v neomezené míře a druhu a bez jakýchkoli poradníků. Přestože se lidé na venkově bez „mrazáku“ dodnes v převážné většině neobejdou, pak ale požitek a uspokojení z „nacpaného mrazáku“ je už přece jenom historie.

4.5. Odívání

4.5.1. Příspěvek k sociologii módy

Sociologie módy je málo rozvinutá sociologická disciplína, která se vyvíjela jakoby nepřímo úměrně růstu významu sociologického fenoménu módy v pozdně moderní a postmoderní společnosti. Ačkoliv se všeobecně ví, že móda se netýká jen oblasti odívání, ale že zasahuje prakticky všechny oblasti lidského činění, které podléhají sociální změně. Móda zde figuruje jako trvalejší a významnější forma kolektivního chování, která prochází téměř všemi společnostmi a všemi časy. Móda je, mimo jiné, zkoumána i jako fenomén úzce související se sociální strukturou, sociální diferenciací a sociální nerovností, jako symbol statusové diferenciace a prestižní ukazatel sociální pozice. V moderní společnosti se móda přirozeně studuje ve vazbě na strukturu sociálního času, zejména ve vazbě na skladbu volného času, a na takzvané oddechové a odpočinkové aktivity [Maříková, Petrusek, Vodáková 1996: 1100].

Móda propůjčuje pocit jedinečnosti, ale jak upozorňuje Georg Simmel, je zároveň sdílená a kolektivní. Lidé mají psychologickou tendenci k napodobení. Napodobení je to, co přechází ze skupinového života v život individuální. Napodobení je dítětem myšlenky a bezmyšlenkovitosti. Napodobení dává individuu jistotu, že ve svém jednání nestojí osamoceno [Simmel 2006: 101]. Móda je napodobením nějakého daného vzoru a uspokojuje tím potřebu určité sociální opory. Zároveň však uspokojuje potřebu určité diferenciace,

změny a sebeodlišení [Simmel 2006: 102]. Móda je životní formou, kde se spojuje tendence k jednotnému jednání s tendencí k individuální odlišnosti a změně. Móda je produktem třídního rozdělení, kdy se snaží určitý společenský okruh uzavírat v sobě samém a zároveň jej odlišovat od okruhů ostatních. Znamená připojení ke stejně postaveným, jednotu okruhu, který je jím charakterizován, a právě tím i uzavření této skupiny vůči těm, kdo stojí níže, jejich určení jako těch, kdo k oné skupině nepatří [Simmel 2006: 103]. Móda se uplatňuje v určitém sociálním okruhu, který svým členům ukládá vzájemné napodobení a jednotlivce tak zbavuje veškeré – etické i estetické – odpovědnosti, jakož i v tom, že v rámci těchto hranic poskytuje možnost originálního odstínění, ať už stupňováním, nebo dokonce odmítáním dané módy. Móda se tak jeví jako určitý jedinečný, obzvlášť charakteristický výtvar mezi oněmi rozmanitými výtvary, v nichž sociální a individuální účelnost objektivizovala se stejnými právy protichůdné proudy života [Simmel 2006: 131].

Thorstein Veblen ve své práci *Teorie zahálčivé třídy* už před více než sto lety uvažuje o odívání jako o sféře kultury, která je založena na projevování takzvané okázalé spotřeby těmi vrstvami, které si mohou dovolit investovat nemalou část ekonomických prostředků do předmětů, z nichž nemají nic jiného, než potvrzení svojí nadřazenosti, svojí příslušnosti k vyšší části společnosti. Mít majetek je v určitém smyslu nezbytné, chce-li člověk získat význačnější postavení ve společnosti. V zájmu zachování dobrého jména mu nezbyvá než akumulovat majetek a hromadit statky. Když se nahromaděné statky staly tímto způsobem přijímaným symbolem schopností člověka, držba bohatství neprodleně přijala povahu nezávislého a rozhodujícího základu úcty [Veblen 1999: 29]. Kromě movitého majetku samozřejmě k okázalosti patřily mimo jiné i oděvy, šperky či vybrané lahůdky. U městských lidí vidí Veblen spotřebu jako významnější součást životní úrovně než na venkově. U lidí žijících na venkově ji do jisté míry zastupují úspory a příjemná útulnost a pohodlí domácnosti, jež jsou díky sousedským řečem a klepům známy natolik, že mohou sloužit stejnému obecnému účelu – získávání majetkového renomé [Veblen 1999: 73].

Normalizační léta, to je téměř dvacet let trvajících úsek novodobých dějin, pro který je charakteristická názorová rozpolcenost v tvorbě módy. Na jedné straně postrádáme adresné verbální útoky proti západní módě a proti západnímu způsobu života. Je tady základní ideologické dogma o „novém socialistickém člověku“, který se osvobodil od vykořisťování a odhodil všechny okovy kapitalistického způsobu života a žije plný, šťastný a tvůrčí individuální život. Na straně druhé zoufalá snaha komunistů udržet politickou moc ve svých rukou způsobila, že fráze a prázdné pojmy ideologického slovníku opět zaplnily stránky všech sdělovacích prostředků. Těmto frázím se ale už nedalo věřit. Přesvědčující síla této

bezobsažné rétoriky byla ovšem podepřena velmi prakticky tvrdou ekonomickou a společenskou represí v duchu srozumitelné alternativy: Přidej se ke hře a budeš se mít dobře! [Hlaváčková 2007: 29].

4.5.2. Samovýroba oblečení

Obchody dobře zásobené spotřebním zbožím byly stále nedostižným cílem ekonomů plánovaného hospodářství. Hojnost v obchodech kapitalistického světa s fungujícím tržním hospodářstvím zůstávala pro československé občany pouhým snem [Hlaváčková 2007: 66].

Dívčím i jejich matkám tedy nezbývalo nic jiného, než se snažit zkombinovat to málo, co koupily v obchodech a co doma vyrobily. Šilo se, pletlo se a také barvilo. Třeba takový bavlněný pracovní plášť pro ty avantgardnější a výtvarně nadané byl vhodným kusem pro vytváření zajímavého oděvu. Plátěné cvičky, zvané jarmilky, se daly vhodným výtvarným přístupem proměnit v zajímavou letní obuv. Nejoblíbenější oděv dívek i hochů byly pochopitelně džínsy, rifle, kalhoty a sukně různých typů z pracího kordu, dyftýnu a bavlněných látek. Přes rameno se zavěšovaly batůžky a textilní tašky, kterým se říkalo žebadlo. Nechyběly dlouhé pletené šály a třícípé háčkované šátky. V roce 1976 zavedl časopis Žena a móda rubriku Mladí a móda. Začínala takto: „Nazdar děvčata, povíme si o oblékání, líčení, ukážeme si módní doplňky a novinky...vy drobné a štíhlé...jaké máte problémy, jak je řešíte, kde kupujete oblečení. Dáme hlavy dohromady a snad už něco vymyslíme.“ Tato citace nevyžaduje další komentář, abychom si udělali představu o reálné situaci [Hlaváčková 2007: 152-153].

Pro názornost uvádím výroky některých respondentů:

Respondentka F (66): „Mamka nebyla švadlena a výborně šila a pletla. Tenkrát nic nebylo, všude se šilo i do tanečních se šilo. Já měla dycky pěkný šaty, vona to tady do noci ušila.“

Respondentka H (58): „Ze starých džín sem ušila kalhoty dětem, dala sem na to ty cvoky, ty se daly koupit. Bundy sem jim šila a náplety na ně sem udělala na pletacím stroji.“

Respondentka M (73): „Hodně se šilo a pletlo. Já sem teda hodně pletla na děti. Babička nám šila, látky se daly koupit. Šily se kostýmy, sukně, kabáty, to nám všecko ušila. Do plesu nám šila dlouhý šaty pak, nejdřív se nosily krátký, taftový nebo krajkový.“

Respondentka O (67): „Já sem na svoje děti taky šila. Byla sem dvakrát v kurzu, třeba sem si to nechala nastříhnout a ušila sem i šaty holkám do tanečních. A pak sem si koupila

pletací stroj a tak sem na ně i pletla. I kostýmy sem si ušila, šilo se z tesilenu, krimplenu nebo i diolenu.“

Respondentka P (58): „Já sem na děti pletla. I kalhoty sem pletla jako na tom stroji. Vlna se koupila myslim tenkrát bez problémů a i byly takový ty vzorníky, chodily poštou a podle toho sis objednávala. Vlna určitě nebyla nedostatkový zboží.“

Respondentka B (72): „Já měla pletací stroj, ten německej, ne náš, do něj šla i ta silnější vlna. Pletla sem pro sebe, pro děti, pro Karla.“

Z výpovědí je patrné, že šití a pletení patřilo na Podblanicku ke každodennosti zdejších žen. K jejich výbavě mimo šicího stroje patřil v mnoha případech také pletací stroj, neboť vlna byla zřejmě snadno dostupným materiálem.

4.5.3. Kurzy a časopisy, volný čas

Volný čas se v období totality redukuje především kvantitativně. Hlavním důvodem není jen pracovní doba, která byla mnohem méně efektivně využívána, ale množství úkolů, které vyplývalo z neschopnosti státu postarat se o občana. On si pak tyto funkce musel zajišťovat sám. Stát není odpovědný za to, jak jedinec tráví své volno, ale nesmí provést takové změny, které by jeho volno uměle a svévolně redukovaly nedemokratickým způsobem. Stát si jako nástroj osvojil především regulaci lidského jednání, jakož i jeho výchovu a striktní určení podmínek, o kterých jeho obyvatelé nemohou rozhodovat [Kabát 2011: 410].

Z hlediska volného času se tak stalo podstatným navýšení pracovní povinnosti nad rámec času povinnými brigádami, takzvanými dobrovolnými směňami na počest nějaké politické události. Pokud se nejednalo o vyložení pracovní souvislosti se zaměstnáním, ještě na jedince čekalo značné množství brigád v místě bydliště, které vyplývalo například z pozice člena rybářského spolku, člena zemědělského družstva. Hlavním problémem byla nedostatečná zásobenost trhu, zajistit si jakoukoli věc, neznamenal jít ji koupit, ale začít ji „shánět“. Lidé museli velkou část vlastního volného času věnovat na suplování nefunkčních služeb. Stát přímo a nepřímo podporoval tento životní styl. Zoufalý shon, který se během vývoje volně přetvářel v konzumní styl, který již nevyžadoval takovou vazbu na domácnost a zvládání nezvladatelného, ale naopak pozitivní orientaci na domácnost a nepřetržité budování si domu, bytu, chaty. Hlavním rysem byl nedostatek, který odláká od úvah nad veřejnými záležitostmi [Kabát 2011: 411-413].

Doba socialismu razila heslo, že člověk musí být zaměstnán, a to nejen tím, že musí pracovat, ale i ve svém volném čase se nemá nudit, aneb „kdo si hraje, nezlobí“. Víc, než kdykoli dřív, bylo podporováno zakládání mnoha spolků – zahrádkářských, šachových, sběratelských. Stejně tak mnohé časopisy pro ženy podporovaly různými výzvami ženy k tvořivosti. A tak si praktická socialistická žena velmi záhy dokázala ušít či uplést nějaký ten módní výstřelek. Stejně tak nedostatek kvalitního a slušivého oblečení pro děti vedl tyto ženy k tomu, aby si k výbavě pořídily šicí či pletací stroj a pokud to bylo možné, aby se přihlásily třeba do kurzu šití. Ostatně všímá si toho ve svém zápise i kronikář v kronice obce Pravonína v roce 1987: „Český svaz žen uspořádal během jara tři kurzy šití, které vedly odborné pracovnice z Vlašimi. Kurzu se zúčastnilo 40 žen, které byly velmi spokojené“ [Kronika obce Pravonína: 166].

Do volnočasové propagandy zasahovala i Československá televize, když například v roce 1987 zahájila vysílání *Receptáře nejen na neděli*, pořad určený chatařům, kutilům a zahrádkářům. Divák získával praktické rady, jak svépomocí obelstít socialistický trh a vyrobit si doma na koleni nedostatkové zboží. Lidé se v „*Receptáři*“ učili vyrábět zahradní sekačky z praček, stavěli skleníky ze zavařovacích sklenic a montovali stříkací pistole ze sifonových lahví. Na obrazovku vstoupil fenomén kutilství, charakteristický pro celou éru normalizace. Lidé si sami opravovali auta, vyráběli bytové doplňky, pletli si svetry, zavařovali kompoty a ovocné šťávy [Hron 2009: 127].

V podobném duchu dokumentují trávení volného času obyvatelé Podblanicka:

Respondent A (66): „Obec pořádala kurzy šití. Ženský se učily šít na mašině. To tam jezdila nějaká pani z Vlašimi, tam u nás v zasedačce na vejboře ty ženský učila šít. Každá ženská měla doma většinou stroj a pak našila na ty děti ledacos, aspoň to nadoma. Ty lepší věci se šily u švadleny.“

Respondent E (62): „Volnej čas? No ten moc nebyl. Furt se něco budovalo, barák, pak dílna, to bylo doma. Ale chodilo se na brigády, stavěli sme tady hasičárnu a pak i tu místnost pro spolky. Když pak byla dílna, hodně sem tam dělal nějaký věci domu...žena si vymyslela květinovou stěnu, tak sem jí udělal, pak poličky a botník, no prostě všecko.“

Respondentka H (58): „Chodila sem do kurzu šití vod svazu žen a tady nás učila šít nějaká paní Lhotáková a ta nás naučila šít všecko, všecko. No a pak sme začali šít, někdy z časopisů, pak taky z tý Burdy...No a můj muž, ten byl takovej kutil, on všechno doma vyrobil. Už tenkrát běžel v televizi ten Receptář s tím Přemkem Podlahou a tam to vokoukal. Vyrobil mi domů police a taky knihovnu. Hodně tam byly taky ty rady pro zahrádkáře.“

Respondentka G (53): „Vona tady jedna pani vedla kurz šití, to sem chodila do Benešova do práce. Bylo to v družstvu v zasedačce, mohli sme si vzít i šicí stroj a vona nám to dycky stříhala a my sme si to pak ušili. Ušila sem si tam tehda takovou šatovku, takovou jako těhotenskou....Podomácku se vyrábělo hodně věcí, náš taťka na to byl šikovnej. Vyrobil sám, myslím tenkrát, i takovou sekačku a domácí traktůrek...“

Respondentka C (69): „Fungoval tady spolek pro ženy. To bylo hrozně fajn, protože se pořádaly různé kurzy vaření, pomazánek, teplý a studený kuchyně, taky kurzy šití. Ten společenský život byl lepší.“

Hlavním módním časopisem v Československu sedmdesátých let byl stejně jako v předcházejících desetiletích měsíčník *Žena a móda*. Měl za úkol ovlivňovat vkus žen a vytvářet představu o novém životním stylu. Jeho obsah vycházel ze struktury běžného časopisu pro ženy zahrnující módní reference, praktické rady pro krásu i domácnost, kuchařské recepty a střihy prezentovaných oděvů. Na jeho stránkách je tak možné vyčíst mnoho o každodenním životě a době, jejíž tíživost a absurdnost byla s postupujícím časem stále nepochopitelnější. Na zadních stránkách obvykle určeným různým radám a receptům najdeme také rubriku Výročí a události, kde jsou připomínána důležitá data z dějin KSČ a podobně. Odlišností časopisu *Žena a móda* od obdobných periodik, vycházejících ve světě, bylo právě jeho poslání ideologicky působit na občanky. Časopis *Žena a móda* vypisoval nové soutěže typu „Šijeme si samy“ a všestranně podporoval domácí výrobu oděvů. Obchody přes všechny snahy byly stále špatně zásobeny. Z toho důvodu neztrácely na důležitosti stříhové přílohy [Hlaváčková 2007: 58-63].

Zejména od šedesátých let se začaly i v Československu objevovat západní časopisy pro ženy, které významně usnadňovaly přístup k aktuálním módním trendům. Největší popularitu si přitom vydobyl západoněmecký časopis *Burda*, který přinášel i velmi žádané střihy, především na dámské oděvy. Od šedesátých let tak mnoho českých žen šilo nebo si nechávalo šít „podle Burdy“. Tento trend platil prakticky až do konce osmdesátých let. Zpočátku bylo možno studovat *Burdu* pouze v některých specializovaných knihovnách, později ji bylo možno koupit ve specializovaných prodejnách zahraničního tisku. Nepopíratelnou předností těchto periodik z pohledu režimu byl přitom fakt, že se nezajímala o politická, ale prakticky ani o širší společenská témata [Knapík, Franz 2011: 162-163].

Vedle časopisu *Žena a móda* byl vydáván dvakrát do roka katalog *Odívání*, který uváděl fotografie modelů a měl charakter módního žurnálu, nikoliv časopisu pro ženy. V průběhu sedmdesátých let a poté v osmdesátých letech nakladatelství Ústředního výboru Českého svazu žen Mona začalo vydávat tematické sešity s tituly *Sportovní oblečení*, *Móda a škola*,

Šijeme a pleteme pro muže, Halenky, Kabáty a podobně, vždy však se stříhovou přílohou. Tyto sešity předváděly svěží autorské oděvy, které držely krok s aktuální světovou módou. Za připomenutí stojí také módní rubrika týdeníku *Vlasta* [Hlaváčková 2007: 59]. Z ní se například dovídáme: „Možná, že si leckterá dívka už dopředu ušila svou studentskou sukni podle našeho nedávného návodu v rubrice Steh za stehem...A co navrch? Podívejte, jak k sukni ladí mohutný hrubě pletený kabátek docela jednoduchého stříhu. I ten si můžete uplést podle našeho návodu...“ [Hrubá 1985: 24]. Mnohá žena také vzpomene na rozmanité množství stříhových vzorů pro šití a pletení, které byly k dostání v prodejních Galanterie.

Zhora uvedené trendy dokumentují informátoři z Podblanicka následujícím způsobem:

Respondentka B (72): „Kupovala sem si Praktickou ženu, protože tady byly návody na pletení. To sme hodně pletli, protože to bylo levnější, svetry, čepice, ponožky, rukavice, třeba i z páraný vlny.“

Respondentka C (69): „Třeba Praktická žena, tu sme si pučovali, nebo Ženu a módu. Hrozně moc se pletlo a háčkovalo. Svetry byly jenom domácí výroby. Ze zásilkovejch obchodů sme si nechali posílat vlnu, chodily balíky vlny a tak sme tady všechny holky pletly.“

Respondentka D (74): „Já jsem brala pravidelně *Vlastu*, protože tam bylo takový čtení pro ženský. Byly tam rady, vaření, pletení. Občas sem si koupila Praktickou ženu, byly tam takový pěkný popisy na svetry. Někdy koncem vosumdesátech let začala vycházet i *Burda*. Tu nosila z práce moje dcera, vona dělala v Pragoděvu a tam jí měli. Šili jedinež podle *Burdy*, protože tam ty stříhy pěkně seděly.“

Respondentka F (66): „*Vlasta*, to byl zajímavěj časopis, dodnes jí mám. To byl odjakživa takovej slušnej časopis, leccos se tam dozvíte. Bylo tam dycky všechno, recepty, rady. Vopčas sem si koupila Praktickou ženu nebo Ženu a módu. Vopčas sem něco našla i v *Dorce*, ten stříh. Taky sem si v galantérii kupovala vzory nebo stříhy, to se tenkrát prodávalo.“

Respondentka H (58): „Dyž začala vycházet *Burda*, šila sem podle *Burdy*, to se dobře šilo a všechno sedělo, to se nic nemuselo přidávat ani ubírat. To sem pak všechno ušila počínaje vod kabátu, i podšívku jsem ušila.“

Respondentka P (58): „Kupovala sem si, myslim že se to menovalo *Dopleta*, jako ten stroj. Pak byla třeba *Praktická žena* a v tom byly takový ty vzorky. Taky sem si kupovala takový vzory v galanterii, byly v celofánu s popisem...“

Domnívám se, že výpovědi informátorů z Podblanicka nepotřebují větší komentář. Je zřejmé, že stejně jako kdekoli jinde, se na podblanickém venkově šilo a pletlo doma. Návody na podomácku vyhotovené oblečení získávaly ženy z dostupných časopisů, z nichž

nepochybně nejžádanější byla *Burda*. Obyvatelky z Podblanicka neopomíjejí ani absolvování kurzů šití, hromadné objednávání vlny na pletení ze zásilkového obchodu či koupi různých stříhů v obchodech Galanterie.

4.5.4. Švadleny – šedá ekonomika v odívání

Státní moc si uvědomovala, že je třeba také nabídnout něco obyvatelstvu. Přes usilovnou snahu režimu narušit svobodný tok informací nebylo možné zabránit, aby lidé neviděli a neobdivovali rozvoj hospodářství a blahobytu v zemích na západ od našich státních hranic. Lidé v komunistickém Československu si pochopitelně všímali mimo jiné módního, rozmanitého a invenčního oblečení, takzvaných devizových turistů. Stalo se nutností nabídnout alternativu k prosperující západní společnosti. Její podstatou mělo být zabezpečení sociálních jistot a sociálního pohodlí všemi prostředky, včetně značné benevolence vůči dodržování pracovní doby, možnosti odcházet z pracoviště například na nákupy, nepodávat plný pracovní výkon. Zároveň byly potlačeny všechny zárodky občanské společnosti. Jediným prostorem pro nějakou formu seberealizace se stalo soukromí, rodina a chalupaření. Neschopnost vlády v rámci zajištění dostatečného množství zboží v obchodech vedlo k ustálení „šedé ekonomiky“, která v důsledku vytvořila skupinu „podnikavých“ obyvatel. Ti na základě nelegálních nezdaněných příjmů vytvořili společně s nomenklaturními kádry kategorii bohatých. Do této skupiny patřily mimo jiné i švadleny a zaměstnanci obchodů s „podpultovým zbožím“, k němuž kromě kvalitního masa a ovoce patřily i módní výrobky [Hlaváčková 2007: 26].

Na otázku, kde nejrychleji pořídit módní oděv, byla jediná odpověď: v zakázkovém krejčovství, u domácí švadleny nebo vlastní výrobou. Ale ani v zakázkových krejčovstvích, která byla ostatně přetížena, neměla žena vyhráno. K módnímu oděvu bylo zapotřebí též doplňků, které bylo třeba koupit v obchodě. Zdánlivě šlo o maličkosti, které by se mohly zdát nezasvěceným zbytečné, ale právě ty odlišovaly domácí produkci od zahraniční. Zakázková výroba oděvů a domácí kutilství vyžadovalo existenci velmi široké sítě obchodů s látkami všech typů, kde stále všichni hledali módní vzory. Tato anomálie rychle vymizela po roce 1989, kdy lidé mohli bez problémů koupit vyhovující hotový konfekční výrobek a nemuseli věnovat mnoho času jeho výrobě [Hlaváčková 2007: 72].

Vedle osvojování masové kultury v oblasti duchovní, forem využití volného času a zábavy nelze na venkově v poslední třetině 20. století přehlédnout civilizační změny a novinky v oblasti hmotné kultury, od módy v odívání, kde převládla tovární konfekce

městského střihu i kvality. Pracovním oděvem mužů se již dříve staly univerzální montérky a džíny, ženy nosily pracovní pláště a šatové zástěry [Petraň 2009: 458].

Šilo se na Podblanicku u švadlen? Co se nosilo „nadoma“ a co ve svátek dokládají výpovědi informátorů:

Respondent D (51): „To obyčejnský se šilo doma. Takový ty lepší šaty, to se chodilo ke švadlenám. Tady v Načeradci byla vlastně Pavelková, nebo se jezdilo i na druhou stranu do Čáslavska. To byly prostě vyhlášený švadleny, který šily takový ty lepší věci, do plesů, na svatby. Ženský nosily dlouhý šaty, bylo to takový slavnostní. To ženský celkově nechodily moc v kalhotách, nosily se sukně...ale nadoma, to na vesnici hlavně ty starý ženský nosily zástěry a tepláky, chlapi chodili v montérkách...“

Respondentka E (63): „Šila sem ve vedlejší vesnici, vona tam šila naše příbuzná. Šila mi šaty, sukně, kalhoty, to taky v krámě moc nebylo. Šilo se z tesilu a krimplenu. Taky sme třeba tady koupili látku stejnou a pak byla pouť a ve stejným vyrazilo pět ženskejch večer na zábavu...Co sme nosili doma, tak to většinou tepláky a k tomu zástěry, někdo krátký, někdo dlouhý...“

Respondentka B (72): „Já sem třeba šila ve Vlašimi v komunále, teta mi kupovala krásný látky, nebo mi tady ve vsi šila Máňa. Látky byly dřív hodně umělý, třeba krimplen, diolen, ten na šaty do plesů. Já nešila, to sem spíš dětem něco upletla, ale šití, to ne. Co se týče domácího oblečení, tak to já pamatuju jen zástěry a k tomu sme nosili tepláky náš táta chodil hlavně v montérkách, von byl stejně jako furt v práci. To přišel domu a za chvíli kolikrát někdo přilít, ať jde pomoct tam nebo tam...“

Respondentka G (53): „Já když sem chtěla něco ušít, tak mi to ušila ségra, no a mamka taky něco. Vona nebyla žádnou švadlenou, byla prostě šikovná. Tak sme se takhle dycky obšily, akorát kalhoty ne, ty sem si dycky koupila.“

Šití u švadlen bylo zcela běžným jevem na Podblanicku. Téměř v každé vesnici či v jejím okolí byla známá švadlena, která ženám šila zpravidla šaty či oblečení pro sváteční příležitost. Dostupným materiálem pro vyhotovování oděvů v 70. a 80. letech byl tesil, krimplen či diolen. Nejběžnějším oblečením takzvaně „nadoma“ byly pro ženy zástěry a tepláky, pro muže především montérky. V dnešní době šití u švadlen na venkově zcela vymizelo. Důvodem je dostatek konfekce v obchodech a také to, že šití se lidem, při koupi látky a zaplacení služby, nevyplatí.

4.5.5. Nakupování a služby

Stát ve snaze naklonit si občany dovoval služby: čistírny oděvů, opravy obuvi, prádelny, jízdné v městské i státní dopravě, komunální služby a mnoho dalších. S cílem zpestřit trh se spotřebním zbožím dovoval také dovážené zahraniční produkty, jejichž ceny v poměru k průměrným výdělkům československých občanů byly vysoké. Výrobky módního průmyslu se prodávaly ve specializovaných prodejnách, například v síti obchodů Luxus, v Domě módy, v Domě obuvi a dalších. Politiku dotovaného spotřebního zboží prováděly i ostatní státy sdružené v RVHP. Pro občany, kteří neměli daleko k hranicím Německé demokratické republiky (NDR), se stala populární mezinárodní turistika. Nakupovala se hlavně módní obuv. Bylo to však zakázané a na hranicích se muselo nakoupené zboží schovat. Záleželo pak na benevolenci celníka, jestli se rozhodl kontraband odhalit a zabavit, nebo raději nic nevidět. K napjatým situacím na státních hranicích při nákupních zájezdech do NDR se váže mezi pamětníky řada dnes již anekdotických příběhů. Na vnitřním trhu však chybělo mnoho druhů nejen oděvního charakteru a občan se prostě musel přizpůsobit [Hlaváčková 2007: 28]. Speciální pozici si vydobily *Liberecké výstavní trhy*. Na regionálních trzích národní podniky a podniky výrobních družstev a místního hospodářství vystavovaly například kožichy, textil, galanterii, nábytek, sklo, sportovní a domácí potřeby. Trhy v očích mnoha návštěvníků nebyly ničím jiným, než příležitostí opatřit si jinak naprosto nedostatkové zboží [Knapík, Franz 2011: 458].

Na nákupy v cizině či na tuzemských trzích vzpomínají lidé z Podblanicka tímto způsobem:

Respondentka M (73): „Do NDR sme moc nejezdili, tady vodsud' to bylo daleko. Ale pamatuju se, že sme tam byli Luce pro kočár, no a taky sme kupovali hodně dětský věci a boty. Převezli sme to lehko, já měla bratrance na hranicích celníka, von tam pro to jel s náma a tak sme to převezli bez problémů.“

Respondent D (51):“ Jezdilo se někdy do NDR, to byla marka za tři koruny. Kupovaly se takový všecy ty vymoženosti, záclony a nevim co, ňáký...to, co tady vlastně nebylo. Taky sme jezdili třeba v těch osumdesátejch letech na ExPlzeň. Tam v tý Plzni to bylo takový jako potravinářský a tam se taky vopčas pokoupilo, co tady nebylo.“

Respondentka J (57): „Z Německa se vozilo hlavně pro děti, že jo. My sme tam pak jezdili s dětma nebo nakupovat na vánoce. Měli tam hračky, to byl výběr dycky, ještě dneska je tady maj a potom oblečení, bundy zimní, spodní prádlo levný, boty levný. A záclony sme tam kupovali, namotaný na sobě, tady asi jich tak velkej výběr nebyl. Ještě sme jezdili do

Maďarska, řekla bych začátkem osmdesátých let. Takový ty jejich klasický trička, svetry, rifle sme kupovali, to jo, to sme jezdili.“

Respondentka G (53): „Tenkrát řekly holky jedeme vod podniku na zájezd do Německa. Marka byla za tři koruny. Já si pamatuju, že sme si koupili ten kráječ na chleba. A to se muselo psát to celní prohlášení, tak sme měli strach, že nám to seberou. Tak sme si tenkrát říkali, že to ani nestojí za to.“

Respondent A (66): „Vod žen sme jezdili třeba na Liberecký výstavní trhy. Látky sme si tam hlavně kupovali. Taky sme byli v Maďarsku. Ale většinou sme jezdili nakupovat tady do Vlašimi nebo do Benešova, dyž sme něco scháněli tak i do Ledče nebo do Sázavy.“

Respondentka F (66): „Za nákupama sme většinou jezdili do Prahy s manželem. Taky sme asi jednou byli v NDR. Tam se kupovaly záclony, ale nesměly se převážet, ženský si je vomotávaly kolem sebe.“

Tuzemské výrobní podniky produkovaly kromě nadstandardních a standardních výrobků také řadu nevyužitelných zmetků (používal se též výraz výmět) a nemalé množství kazového zboží, které ovšem spotřebitelé s určitým omezením mohli používat. Kazové textilní a později i průmyslové zboží, označované jako zboží partiové, se prodávalo ve zvláštních obchodech, spravovaných podnikem Bazar, které byly označené jako partiové prodejny. V těchto prodejnách se mohlo výjimečně objevit i exportní zboží, které odmítl zahraniční zákazník převzít kvůli jeho nízké kvalitě či jiným důvodům. Některé partiové prodejny si získaly značnou oblibu, protože při určitém štěstí zde bylo možno koupit velmi atraktivní zboží s jen drobnou vadou za velice výhodné ceny [Knapík, Franz 2011: 661].

Juraj Šebo hovoří ve své publikaci o tom, že bylo v Bratislavě povícero prodejen s partiovým zbožím. Starou známou partiovou prodejnu dnes už nevyhledá ani Google. Zmizely ze světa. Kazové, chybné nebo poškozené zboží se buď nevyrábí, nebo se záměrně k náročnému zákazníkovi nedostane. Vždyť kdo by dnes upadal do mdlob z nákupu deseti kusů levé galoše či poškrábaných gramofonových desek za korunu [Šebo 2008: 161].

Pro větší názornost lze uvést vzpomínky respondentů ze zkoumaného regionu na nákupy partiového zboží následujícím způsobem:

Respondentka H (58): „Měla sem švagrovou, která šila v Budějovicích, no a voni tam prodávali kazový látky. Dyž ti nevadilo, že si měla na spodním vokraji rozpitou barvu, tak sis z toho prostě doma ušila.“

Respondent B (62): „Ve Vlašimi ve Valech byla partiovka, tam sme myslim vopčas kupovali látky, vono se hodně přešivalo, ale látky ty jo, ty se hodně kupovaly.“

Respondentka D (74): „Chodili sme kupovat i do partiovky, ta byla ve Vlašimi. Ale tam chodily kupovat takový lepší ženský a voni si to hned rozebraly a na nás se nic nedostalo. Voni tam měly svoje známý a my ne, dostaly to pod pultem, tak se tomu říkalo.“

Různé zboží bylo možné sehnat pomocí zásilkových obchodů. První zásilkový obchod vznikl v roce 1965 a sídlil v Prostějově. Prostřednictvím sítě svých důvěrníků distribuoval Zásilkový obchodní dům své katalogy a zároveň udržoval kontakt se zákazníky. Tento dům se zaměřil především na textil a konfekci, na obuv a koženou galanterii a v menší míře na další průmyslové zboží. Druhý český zásilkový dům vznikl v dubnu 1967 v Kostěnicích u Pardubic pod názvem Magnet. Dodával drobné zboží, domácí potřeby a drogistické zboží včetně některých náhradních dílů. Dlužno říci, že zásilkový obchod se v Československu nerozvinul ani zdaleka jako například v západním Německu a zaostával dokonce za svými konkurenty z NDR [Knapík, Franz 2011: 1072].

Rovněž nákupy v rámci zásilkových služeb se lidem na Podblanicku nevyhnuly, což dokazují následující výpovědi:

Respondentka E (63): „Co se třeba nesehnalo v krámě, tak se to objednálo v katalogu. To bylo radosti, dyž ten balík přišel počtou. Klukům sme objednávali náký hračky, oblečení a taky myslim něco do kuchyně.“

Respondentka F (66): „Taky sme objednávali oblečení z Magnetu Pardubice. Tak to se nosily ty minisukně a takový svetříky, člověk byl štíhlejší a tak tam koupil na sebe ledacos.“

Respondentka H (58): „V těch zásilkovejch službách se kupovaly hlavně ty věci, který tady nebyly dostupný. Já sem si tehdy objednala kráječ na nudle a taky to tapiko, dyť víš, jak se dělaly takový koberce na zeď.“

Respondentka J (57): „No jistě, taky sme si tam objednávali, vim, že jo. Já myslím, že něco z nádobí tam bylo a z oblečení. Jo a taky sem měla to tapiko, dělala sem to tím háčkem. Asi tři sme takhle udělali.“

Z výpovědí vyplývá, že nákupní zájezdy do NDR či Maďarska rozhodně nebyly časté, důvodem byla nejspíš značná vzdálenost k hranicím. Pro nákupy byl více využíván domácí trh a vyhledávaným artiklem bylo také zboží kazové, jež bylo levnější. Opomíjeny nebyly ani služby v rámci zásilkového obchodu. Podobně dnes venkov neminul ani vyhledávaný internetový obchod, který se v posledních letech nebývale rozvinul.

4.5.6. Tuzexové nákupy

Zvláštností, charakteristickou pro socialistická léta byl Tuzex. Důkazem toho, že šlo o lukrativní obchod, je skutečnost, že generálním ředitelem byl syn prezidenta Antonína Novotného. V těchto obchodech (byly založené roku 1957 pod názvem Darex) se při nákupu používalo zvláštní platidlo bony [Šebo 2008: 159].

Hlavním posláním Tuzexu byla akvizice devizových prostředků pro stát formou prodeje spotřebního a potravinářského zboží a poskytování služeb držitelům valut, ať již se jednalo o československé občany nebo třeba diplomaty či zahraniční turisty. Podnik nabízel exkluzivní domácí výrobky, takzvané exportní zboží, které mělo podle původních předpokladů tvořit většinu sortimentu, ale především jinak nedostupné „západní“ spotřební produkty. Bony měly časově omezenou platnost, po realizaci nákupu byly znehodnoceny proražením. Pro turisty bylo přitom v mnohých případech vzhledem k cenám a v běžné distribuční síti výrazně výhodnější měnit své peníze za tuzexové poukázky než za koruny. S bony se začalo velmi brzo podloudně obchodovat, takže přístup k tuzexovému zboží získal každý, kdo se dokázal dohodnout s překupníky označovanými podle německého wechseln jako „veksláci“. Směnný kurz se velmi brzo ustálil zhruba na hodnotě pěti „normálních“ korun za jednu tuzexovou korunu [Knapík, Franz 2011: 963].

Chceš bony? Ozývalo se před každým obchodem Tuzexu. Za tyto poukázky se kromě potravin, elektroniky a automobilů dal koupit celý sortiment módního oblečení, včetně prádla a kosmetiky. Ale i v těchto normalizačních spotřebních rájích byl výběr omezený a často se musely vystát dlouhé fronty, například na velmi módní džínové oděvy. Kromě toho bylo toto zboží pro běžnou kapsu jen těžko dostupné [Hlaváčková 2007: 27].

V Tuzexu byly asi nejžádanějším artiklem džínsy. Problém právě spočíval v tom, že džínsy nebyly ke koupi v běžných obchodech. Tím se jejich hodnota ještě zvyšovala. Jediné možnosti, jak džínsy získat, byl nákup v Tuzexu, na černém trhu nebo darem od příbuzných žijících v zahraničí. Džínsy v Československu svůj zápas s cenzurou vedly těžce, ale nakonec přece jen vítězně. Mnozí v nich stále viděli projev úpadkové západní kultury, nezdravý výstřelek mládeže, proti němuž je třeba bojovat [Hlaváčková 2007: 146]. To potvrzuje kronikář Trhového Štěpánova z podblanického regionu ve svém příspěvku *Jak se oblékají mladí lidé* v roce 1980 takto: „Mládež obojího pohlaví si libuje v tzv. džínových oblecích. Džínsy (psáno foneticky – správně jeansy) jsou přiléhavé kalhoty ze silnější tkaniny zpravidla tmavomodré barvy, sportovního střihu. Ze stejné látky se šijí blůzy, bundy i dívčí šaty. Používání tohoto obleku se stalo u určité části mládeže až nezdravým kultem. Čím

ošumělejší tyto části oděvu jsou, tím jsou některými výstředními jedinci více ceněny. K dovršení všeho nevkusů začali někteří jednotlivci považovat tento oděv za společenský a tak se s ním bohužel setkáváme na tanečních zábavách, dokonce i na plesech a někteří nekritičtí jedinci jsou ochotní si tento oblek vzít i do divadla“ [Pamětní kniha města Trhového Štěpánova, II. díl: 89].

Z výpovědí je zřejmé, že nákupy v Tuzexu neopominuli ani informátoři z Podblanicka:

Respondentka N (66): „My sme Vašíkovi v osumdesátom osmom chtěli koupit favorita, to pěkný kolo a nedalo se to sehnat. A Ivča, ten nám sehnal ledacos, všeco ale pod pultem. Ale až v Budějovicích, von jel nákladákem, tam nějaký chlap dostával důchod v cizí měně. A von ten Iva to s ním vyměnil a hned mu v Tuzexu koupil to kolo.“

Respondentka K (70): „Mojí dceři, tehdy sme byli v Prostějově, tak jí strejka sehnal ty bony a pak si v Tuzexu kupovala ty manžestráky, eště je možná doma má.“

Respondentka J (57): „No jasně, do Tuzexu se jezdilo nakupovat džíny, rifle. Ale já jako mladá holka, až dyž sem začala chodit s tím Milanem, von v tý Praze potom byl, takže s ním sem jako ten Tuzex poznala. Milan měl z Tuzexu i svůj první kazeták.“

Respondentka G (53): „V Tuzexu sme kupovali hlavně džíny, prostě každej to chtěl mít. Ale vono zase sehnat bony nebylo taky tak jednoduchý. Taky sem si tam koupila svou první kalkulačku.“

Respondent C (60): „V Tuzexu sme kupovali dycky to, co nabylo k sehnání – mrazák, pilu motorovou. Hadry sme tam nekupovali.“

Respondent A (66): „Jo švagr byl v Iráku, tak si koupil v Tuzexu auto, no a taky nám nechal nějaký dolary. Už ani nevím, co sme si pak za to koupili. Ale asi dětem džíny...“

Respondentka H (58): „Já v Tuzexu nikdy nebyla, ale v šestavosumdesátym sme byli v západním Německu, von nás tam pozval švagr, protože sme mu tady vychovali děti a tehdy sme koupili všem dětem džíny po třech, voni byly levný.“

Respondent B (62): „...my měli příbuzný v Itálii a tak nám taky občas nějakou tu parádu přivezli. My sme ani v Tuzexu nenakupovali, to co nebylo, to nám právě vozili ty příbuzný. Hlavně klukům rifle...“

Tuzexové nákupy nebyly jediným zdrojem, jak sehnat žádané džíny, vypomohli například i příbuzní v cizině. Lidé na Podblanicku využívali rovněž nákupy v Tuzexu k pořízení spotřebičů do domácnosti nebo i k nákupu automobilu. To ovšem pouze ti, kteří byli zaměstnaneckým podnikem vysíláni na takzvané „montáže“ do ciziny a svůj plat dostávali v cizí měně.

4.6. Bydlení

4.6.1. Sociologie bydlení

Sociologie bydlení je nová a rychle se rozvíjející subdisciplína, která zkoumá sociální stránky spojené s bytovou politikou a institucionálními formami zajištění potřeby bydlení, vztahy mezi domácnostmi na jedné straně a obydlím na straně druhé. Zkoumá sociální vztahy, které s bydlením souvisejí, dále bydlení jako sféru hodnot a kulturních vzorců a rovněž architekturu obytného prostředí a její sémiotické stránky, a to jak ve městě, tak i na venkově [Maříková, Petrušek, Vodáková 1996: 1039].

Výzkumem bydlení na vesnici se na jedné straně zdůrazňovala skutečnost, že socializace zemědělství odstranila hospodářské důvody výstavby individuálních zemědělských usedlostí a vytvořila základní předpoklady pro uplatnění městského způsobu bydlení v nájemních bytech, poskytujících vyšší technický komfort, a ve vícebytových domech, usnadňujících soustředování výstavby. Na druhé straně se poukazovalo na sílu tradice a způsob života, kterému korespondovalo pouze bydlení v rodinných domcích, pokud možno se samostatnou zahradou [Musil 1971: 260].

Studium vesnice představuje široký komplex problémů, které jsou ve svém celku řešitelné jen na základě integrovaného přístupu několika vědních oborů. Převratné hospodářské a společenské změny, které nastaly na vesnici v období socializace, hluboce zasahují do někdejšího tradičního řádu, který se projevoval v celém způsobu života a v kulturních projevech venkovského lidu. Dochází k přeměně stavebního obrazu vesnice, zákonitě zanikají tradiční zevní znaky lidských obydlí, mizejí některé objekty, zejména hospodářského charakteru, nebo se alespoň mění jejich funkce. Dochází k jisté stavební uniformitě a mnohdy i ke stírání regionálních znaků vesnických staveb. Se vznikem JZD v roce 1949 se neuzavírá jen další vývoj hospodářských staveb v tradičně pojímaných usedlostech, ale zároveň dochází ke kvalitativní změně v bydlení venkovského člověka. Bydlení na venkově začíná být úzce spjato s vývojem hospodářských a sociálních poměrů rodin družstevních rolníků i ostatních vrstev venkovského obyvatelstva, s celkovým životním prostředím venkovských obcí a v nemalé míře s pronikáním městských kulturních vzorců a hodnotových orientací [Frolec, Vařeka 1983: 205].

Hlavními determinantami bydlení jsou struktura a funkce rodiny, velikost a skladba domácnosti, činnosti souhrnně označované pojmem bydlení, interakce mezi členy domácnosti, preference druhu domů, velikosti a druhu bytů, typů obytného prostředí a konečně soustavy hodnot či hodnotové orientace, ze kterých preference vycházejí. To, že

lidská obydlení byla a jsou „tvář“ společnosti, se snad nejnázorněji projevuje ve vztahu mezi hmotným uspořádáním obydlení a strukturou či funkcemi rodiny, případně lokálních skupin [Musil 1971: 120]. Co se týče otázek bydlení na venkově, pak preference způsobu bydlení se v době socialismu velmi často odvíjely od vývoje drobného hospodářství a chovu hospodářských zvířat. Soudobé statistiky dokazují, že podíl drobného hospodářského zvířectva v soukromých domácích hospodářstvích je překvapivě vysoký a že není zanedbatelným činitelem v bilanci zdrojů potravin v celostátním měřítku i z hlediska ekonomické situace jednotlivých domácností. Názory na vhodné formy bydlení jsou součástí způsobu života lidí, kteří na venkově žijí. Posuzování jednotlivých druhů domů není na venkově jen výrazem postojů k bydlení v užším slova smyslu, postojů ke kvalitě prostředí při různých řešeních domů, nýbrž plyne mnohem více z věcných, hospodářských a provozních důvodů [Musil 1971: 261-262].

4.6.2. Přestavba vesnice

4.6.2.1. Stavby pro soukromé bydlení

Urbanizace se v minulosti užívala spíše pro obyvatele města, avšak významů měla víc. Dnes bývá urbanizace spojována s moderní technickou civilizací vlastní městu i venkovu. Z hlediska různých vědních oborů se chápe jako proces koncentrace obyvatelstva a lidských činností, který se projevuje změnami v chování lidí, v jejich motivacích, v kulturních vzorech i ve formách organizace společnosti. Jednotlivci i skupiny si při vzájemném stýkání osvojují „městský“ způsob života, přizpůsobují se mu, což lze nazvat „městskou civilizací“ [Petráň 2009: 210].

V době socialismu zaznamenala urbanizace značného nárůstu a to jak ve městě, tak i na vesnici. Nároky na pohodlnější a hygienické bydlení s jistým životním komfortem sleduje na vesnici Josef Petráň od šedesátých let, a to především při častějších vnitřních úpravách bytů. Patří sem nesporně pořizování koupelen a splachovacích záchodů, během přestaveb hospodářských stavení, zejména chlévů, v obytné prostory. Podobně bývaly tehdy stodoly a kůlny přestavovány na garáže, domácí dílny a skladiště. Není pochyb o tom, že změny stavební podoby vesnice od sklonku šedesátých let souvisely jak s růstem příjmů v rodinách, tak se stoupajícími nároky na pohodlné a hygienické bydlení podle představ uživatelů. Zvětšil se obytný prostor v průměru na osobu, a to i využitím přestaveb někdejších hospodářských stavení. Vesnický intravilán nadále plnil především obytnou funkci.

Přestavbami v poslední třetině století se často měnil vzhled tradičního vesnického domu, ať užitím nových stavebních materiálů, způsobů omítek s rozdílnou barevností fasád, zvláště pak změnami rozměrů, tvaru i rozmístění oken. Novostavby se již vymykaly tradičnímu typu vesnického domu. Domy městského typu bez hospodářských budov zvýšily komfort bydlení v nových obytných dispozicích: namísto světnice, univerzálního bytového prostoru s kamny, jídelním a ložním koutem, vznikl obývací pokoj, vedle něj kuchyň, ložnice, dětský pokoj. Většinou byl nově vybaven interiér továrně vyráběným sériovým mobiliářem. Byl to jeden z obecných znaků pronikající moderní urbanizace stejně jako proměny v odívání či stravování, kde se snížil podíl samozásobení a rostla spotřeba průmyslově vyráběných potravin, konzerv a polotovarů [Petráň 2009: 424-425]. Kromě přestaveb starých vesnických obydlí se na vesnici začaly objevovat takzvané „bytovky“, jak se potom oněm patrovým stavbám začalo říkat. Většinou byly postaveny na okraji vesnice a působily značně nesourodě v prostředí vesnické architektury [Petráň 2009: 418]. Na novou výstavbu v době normalizace vzpomíná například kronikář obce Pravonín: „Družstvo postavilo pro své členy dvanáct bytových jednotek, podpořilo nenávratnými půjčkami stavby rodinných domků (19) a zahájilo letos stavbu dalších osmi bytových jednotek“ [Kronika obce Pravonína 1979: 133].

Soudobá publikace *Benešovsko Podblanicko* si všímá výstavby za socialismu podobně v tom, že vesnické domy byly v šedesátých a sedmdesátých letech postupně modernizovány. Zvětšoval se hlavně počet obytných místností vnitřním dělením velkých světnic a přestavbou komor, chlévů a jiných hospodářských prostorů na moderní bytový fond včetně příslušenství (koupelny, splachovací záchody). Stodoly se často měnily v garáže nebo dílny. Proporce průčelí starých domů byly při modernizaci často porušeny zvětšováním oken (běžné rušení dvou oken v štítové stěně a jejich nahrazení jediným trojdílným oknem) a nahrazováním obílené štukované omítky omítkou stříkanou. Někdy se setkáváme i s přístavbami patra u původně přízemních domů [Petráň 1985: 214].

V tomto smyslu vzpomínají na bydlení i respondenti z Podblanicka:

Respondentka D (74): „Ze síně jsme si udělali kuchyň...no a ještě sme si udělali jednu světnici z mlatu... naši mladí pak dostali byt v bytovce, co postavilo družstvo, voni tam byly pěkný byty, tři plus jedna.“

Respondentka F (66): „Tady byly čtyry místnosti a kuchyně a vzadu byly chlívy, to sme všecko zbořili a tady vedle v chalupě byly ještě tři místnosti a krám a todle taťka přistavěl.“

Respondent B (62): „Úplně celý sme to zbourali kromě jedny místnosti a to sme pak dělali celý nový. Měli sme do vsi takhle ten štít a to se zbouralo a nastavilo...Asi v osmdesátym sme předělávali koupelnu a záchod.“

Respondent C (60): „Tady byla stodola, ta se zbourala a postavilo se tu obytný. Nejdřív jenom přízemek a nahore sme to dodělávali pak postupně. Nahoru sme to hnali až dyž byly děti trochu povyrostlý.“

Respondentka I (75): „V sedumdesátom sme tady přestavovali garáž ze seníku. Uvnitř tady byla jen jedna místnost a vedle ještě druhá, my sme nejdřív přidělali kuchyň a koupelnu....Vedle byla stáj pro koně a chlívky a z toho se právě potom dodělalo to obytný. V osumdasátym druhym sme ještě přistavovali kotelnu a kuchyňku na zabíjačky, tam byl původně průjezd a plíveň.“

Respondent D (51): „...když se podíváš tady na tuto leteckou fotku naší vesnice, tak náves je do oválu a kolem dokola domy. Původně měly všechny sedlovou střechu a byly protažený dozadu. No a postupně se to začalo předělávat z toho původního vesnického stylu spíš jako do toho městského. Dělal se to tak, že předeek se uboural a nastavil se do podoby hranatého domu s patrem. Nahore byly do návsi někde jedno, někde až tři vokna. Ten vršek se pak většinou dodělával postupně...“

Z výpovědí je zřejmé, že trend přestavby vesnice zasáhl do života lidí na podblanickém venkově opravdu citelně. Všichni respondenti mají nějakou zkušenost s výstavbou či úpravou vlastního bydlení, většinou jde o proměnu hospodářských stavení na stavení obytná, často jednopatrová. Hospodářské stavby se proměňují v garáže, dílny či kuchyňky na zabíjačky. Venkovské bydlení se v mnoha ohledech připodobňuje městskému.

V obrazových přílohách dokládám fotografie, které dokumentují změnu venkovského rázu obce Pravonín na Podblanicku. První čtyři fotografie (foto č.1 – foto č.4) zachycují přestavbu domu č.p. 42. Je zde zřetelná původní podoba domu a jeho podoba po přestavbě. Další dvě fotografie dokumentují přestavbu tohoto domu, kdy došlo k ubourání zhruba poloviny domu a nástavbě na ubouranou část ve zcela novém stavebním stylu, který nekopíruje původní styl zástavby. Bohužel se nedochovala (pokud ovšem vůbec existovala) projektová dokumentace a z toho důvodu nelze k předmětné stavbě dodat odborný popis. Již na první pohled je patrná změna, která mapuje přeměnu typických přízemních venkovských stavení se sedlovou střechou v domy patrové, které jsou typické pro socialistickou výstavbu na vesnici a průkazně dokazují, že se tato výstavba nevyhnula ani Podblanicku. Rovněž další fotografie (foto č.5 – foto č. 8) dokazují přestavbu domů v obci Pravonín, jedná se o dům č.p. 58 a dům č.p. 41. Vždy obě fotografie každého domu ukazují pro názornost původní podobu domu a jeho podobu po přestavbě.

4.6.2.2. Veřejné stavby

V souvislosti s přestavbou venkova v době socialismu nelze opomenout ani stavby, které velmi těsně souvisely s každodenním životem lidí na vesnici. Byly to například kulturní domy a prodejny Lidového spotřebního družstva Jednota. Obchody Jednoty zajišťovaly zásobování venkova potravinami a průmyslovým zbožím a kulturní dům představoval víceúčelové zařízení, kde se měl odehrávat kulturní život na vesnici, ať už to byly plesy a zábavy, výroční schůze jednotných zemědělských družstev, oslavy podporované státní propagandou (MDŽ), či různé volnočasové aktivity, jako třeba již zmiňované kurzy šití, vaření, apod. V rámci méj práce jsem se pokusila tyto „socialistické stavby“ ve vsích na Podblanicku zmapovat, neboť většina z nich stále „zdobí“ a připomíná dobu minulou a je využívána, často v nezměněné podobě, ke svému původnímu účelu. Tyto stavby jsem zdokumentovala do fotografické podoby a jsou součástí obrazových příloh, konkrétně obrázků č.9 – č.40. Každá jednotlivá fotografie obsahuje název vesnice, kde se stavba nachází, a dále stručný popis tehdejšího a nynějšího využití.

Každodenní život občanů ovlivňovaly již před rokem 1948 silné tendence směřující k podpoře kolektivistických modelů chování. Některé z nich, například rozšiřování závodního stravování, přitom úzce souvisely s předchozí okupační sociální politikou. Podobně svou roli sehrála nejrůznější válečná a poválečná hospodářská omezení a z nich vyplývající sociální procesy. Již po osvobození republiky se silně projevil étos obnovy a souběžně budování „nové republiky“, jež byl silně spjat se zdůrazňováním manuální práce, často dobrovolné v rámci brigád [Knapík, Franz 2011: 21]. Známými soudobými formami brigád byly akce „Z“, jež spočívaly v neplacené pracovní povinnosti obyvatel. Jednalo se především o výpomoc v oblastech, kde státní či obecní správa tyto úkoly nezvládala. Činnost akcí „Z“ se v 70. a 80. letech minulého století nebyvale rozrůstala a postupně se stala nejen dobře plánovaná, ale dokonce organizovaná na základě metodických pokynů či rozpisů plánů. Materiál potřebný k provedení prací v akci „Z“ se v zásadě opatřoval občanskou svépomocí z místních zdrojů (štěrk, písek, proutí, odpadové řezivo). Komunistický režim se také organizováním akce „Z“ snažil podporovat takzvané socialistické soutěžení, které vyhlásil za hlavní pracovní metodu akce. Komise pro zvelebení obce místního národního výboru pak zajišťovala, aby díla, provedená v akci „Z“, odměněné kolektivy i jednotlivci byli zapsáni v pamětní knize obce či města [Knapík, Franz 2011: 123]. Formou těchto prací bylo postaveno mnoho prodejen smíšeného zboží v menších obcích, samoobslužných prodejen ve větších střediskových obcích a postupně i některé kulturní domy či další stavby, jak to

dokládá ukázka z kroniky Struhařova z roku 1981, příznačně nazvaná *Akce „Z“*: „V akci „Z“ si občané zbudovali novou hráz u rybníka na návsi a chodník od autobusové čekárny až k budově JZD. Tyto práce byly zajišťovány brigádnicky, hodnota díla je cca 15 000 Kč. Je to další kus obětavé práce občanů ve prospěch obce“ [Kronika Struhařova 1949 – 1999: 279].

Kulturní domy lze chápat jako víceúčelová zařízení, v jejichž prostorách se měl soustředit kulturní a společenský život v obci. Z pozice poúnorové kulturní politiky jej též můžeme obecně charakterizovat jako vyšší typ univerzálního a osvětového zařízení klubového typu, v němž se realizovala činnost osvětových besed, závodních klubů ROH a podobně. Klíčovým problémem výstavby kulturních domů představovalo finanční pokrytí. Ministerstvo zemědělství tehdy odhadovalo, že obce usilující o kulturní dům, musejí disponovat nejméně polovinou nákladů v hotovosti, zbylou částku měla pokrýt dobrovolná práce místních občanů a dlouhodobá půjčka. Vycházelo se z toho, že o výstavbu kulturních domů se má každá obec starat sama v mezích svých možností, se zapojením místních spolků a místního národního výboru [Knapík, Franz 2011: 467-468]. Výstavbu kulturního domu v obci Pravonín zaznamenává místní kronika v roce 1978: „JZD začalo se stavbou společenského domu. Pro stavbu vyčlenilo jednu stavební četou, takže stavba jde čile kupředu. Předzásobením materiálem je tak důkladné, že je jím zaplněna celá levá dolejší náves, stavbou společenského domu, lidově zvaného „kulturák“, žije celá vesnice“ [Kronika obce Pravonína: 132]. A ještě jednou v roce 1980: „JZD se přestěhovalo 15.8. do nového společenského domu. Začala zde pracovat družstevní kuchyně a byla zařízena jídelna. Zařízení jídelny z hlazené borovice je překvapivě vkusné a líbivé. Dohotovuje se sál a ostatní prostory“ [Kronika obce Pravonína 135]

Podobně se budovaly na vesnicích rovněž prodejny Jednoty. Družstevní prodejny Jednoty zásobovaly venkov potravinami a smíšeným zbožím. V malých obcích fungovaly na bázi pultového prodeje a v obcích větších či obcích střediskových často jako samoobsluhy s nabídkou různého sortimentu. Zásobování v době normalizace si všímají i některé obecní publikace z Podblanicka, jako například kniha o městysi Načeradec takto: „Soukromé obchody a hospody byly také zrušeny a postupně byly na náměstí otevřeny obchody družstva Jednota – prodejna potravin, průmyslového zboží, prodej chleba, mléka a cukrářských výrobků, obchod textilem a drogerie [Procházková 2006: 131]. Podobně publikace o obci Křivsoudov na Podblanicku rozebírá stavby budované brigádnicky: „V roce 1974 byla zahájena stavba mateřské školy, která byla slavnostně otevřena 2. června 1977, a stavba prodejny, samoobsluhy v akci „Z“, na které občané i členové MNV odpracovali stovky hodin... Pro zdejší občany znamenal 11.prosinec roku 1978 slavnostní otevření

samoobsluhy, nové prodejny potravin a také masa...V letech osmdesátých v Křivsoundově prosperují prodejny, které řídí „Jednota Benešov“: prodejna potravin – samoobsluha a prodejna masa, dále prodejna průmyslového zboží a prodejna textilu“ [Toula, Sůrová 2001: 98-99]. Prodejny Lidového spotřebního družstva Jednoty obvykle vybudovaly ve své režii místní národní výbory a to za vydatné pomoci místních občanů v již zmiňované akci „Z“, aby pak slavnostně tyto stavby předaly Jednotě za určenou cenu, z níž byla odečtena suma, jež představovala dobrovolnou práci místních obyvatel. Pro zajímavost přikládám v obrazových přílohách (foto č. 41 a foto č. 42) smlouvu mezi obcí Vracovice a LSD Jednota, která to dokládá.

Na brigády v rámci akce „Z“ vzpomněli i někteří respondenti z Podblanicka:

Respondent E (62): „To byla pořád nějaká brigáda. Vod družstva sme chodili na kombajn na brambory nebo i na kamen...no a vo sobotách to se chodilo třeba tady na Jednotu nebo sme dělali i zasedačku na vejboře. Já dycky chodil za myslivce. Na tom se jako podílely všcky složky...Manželka zase chodila pomáhat v létě vařit pro brigádníky, co tady byli v družstvě na žně. Taky se tahle na vsích hodně stavěli třeba hasičárny.“

Respondent D (51): „Pamatuju se, že sme taky chodili na brigády, akce zet sme tomu říkali. To se zorganizovalo a šlo se. Myslim, že sme pomáhali na školce a ve Lhotě sme takhle stavěli hasičárnu...“

Respondent C (60): „No jó, na brigády sme tady chodili, bylo to vo sobotách, stavěli sme tady tu Jednotu, nějak na začátku sedumdesátýho a pak se ještě dodělávala k tomu hospoda, ale to už si přesně nepamatuju, kdy sme to dodělali. A hele, dodneška to tady funguje. Jednota to už dávno vopustila, myslim tak v sedumadevadesátom, pak to vzal soukromník a už se jich tady vystřídalo víc, ale pořád je to naše, obecní.“

Je zřejmé, že brigády na obecních stavbách patřily v době normalizace ke každodennímu životu venkovských obyvatel Podblanicka. Na těchto mimozaměstnaneckých aktivitách se podílel obvykle místní národní výbor ve spolupráci s místními zájmovými spolky. Dobrovolníci mnohdy „dobrovolně“ donuceni plnili svou práci závazky, které byli pro plnění socialistických „pětiletok“ nezbytnou součástí a státní propaganda je podporovala, kde mohla. Odměnou pak byla různá vyznamenání pro jednotlivce či kolektivy.

4.6.3. Stavby a materiál

Postavit si nebo jenom zrekonstruovat dům znamenalo strašlivou dřinu, v podstatě celoživotní úkol, a to v zemi, kde se prakticky nic nedalo normálně koupit a kde neexistovali volně dostupní řemeslníci. Kvůli obstarání kachliček či bojleru jezdili stavebníci přes půl republiky. A komu se povedlo získat v roce 1985 na vesnici takovou vymoženost jako telefon, pak jedině díky jisté protekci. Při stavbě rodinných domů si skoro nikdo samozřejmě nemohl dovolit architekta, tudíž se na venkově stavěly podle jakéhosi jednotného celorepublikového vzoru šedé baráky s břizolitovou omítkou a černými lesklými kachličkami kolem oken [Kol. autorů 2010: 7].

Všechno naplánované, všechno zorganizované, a stejně se nakonec na všechny nedostane. Člověk koneckonců potřebuje v něčem soutěžit, a jestliže se od něho konkurenční chování neočekává při budování kariéry, soutěživě alespoň nakupuje. Vzpomeňme někdejších vítězů, jimž se díky konexím a známostem podařilo něco mimořádného získat či zařídit. Měli za to, že vyvrátili na druhé, a tudíž i na systém, podle kterého měli mít všichni stejně. Nelze zjistit, kdo rozpoutal řetězovou reakci podpultového prodeje, kdo první dostal nápad směnít to, k čemu měl přístup, za benefity, jež mohli zprostředkovat druhí. Jisté je, že stát ten proces nemohl zastavit, a nejspíše ani nechtěl. Ve snaze zlepšit svou situaci jej lidé akceptovali. Všichni se s nějakým úspěchem do té hry zapojili, každý někoho někde měl a někým byl někomu doporučen [Škápíková, Houser 2009: 131].

Jaké problémy se sháněním stavebního materiálu měli lidé na Poblanicku v době normalizace předkládám následujícím způsobem:

Respondentka A (62): „Ten stavební materiál se sháněl strašně špatně...Lád'a ho sháněl pomalu dva roky ...Dlaždičky sme teda sehnali přes známý. Když sme chtěli vydlaždičkovat...šli sme do stavebnin. Co dlaždičky? No nejsou? Kdy přijdou? Jo to my nevíme. Pak jeden známej říkal, tak až přijdou, já vám zavolám, a tak zavolal...No stavěli sme to skoro pět let.“

Respondentka O (67): „Obklady a dlaždičky to byl problém. Do koupelny sme byli pro dlaždice až v Rudný u Prahy, ale chyba lávky, protože já sem věřila, že tam bude ten a ten motiv, ten, kterej sem měla vobjednanej a přijeli sme domu a von tam nebyl, barva souhlasila, to jo, ale motiv ne.“

Respondentka N (66): „...já volala do stavebnin, jestli maj dvěře, že teda jo, tak sme zjednali traktor a voni měli jen dvoje dveře, nic víc, skoro prázdněj valník sme vezli domu zpátky. Nic, prostě nic, to byla tragédie. Kdo neměl známý, neměl nic.“

Respondent E (63): „Jó materiál, ten nebyl, pro cihly se jezdilo až k Plzni, přímo do cihelny, přivezli hned třeba dvě soupravy, bylo to i levnější.“

Respondentka L (66): „My měli jednu jedinou velkou výhodu, švagr dělal ve stavebninách u tohodletoho Kropáčka. Takže voni, dyž vozili cihly, tak nám ty chlapi normálně auto s vlekem přivezli, tady nám to složili, von to zařídil.“

Respondent D (51): „V těch osmdesátých letech sme scháněli materiál horko těžko, protože vlastně toho bylo málo...Vim, že v tom roce sme pro ně byli přímo v cihelně, takhle to bylo ňák zařízený, ani už nevím vod koho.“

Respondent B (72): „Materiál sme scháněli mizerně, u toho Kropáčka a pro dlažbu sme byli v Benešově. Scháněli sme to, kde se dalo. Tak byla tenkrát Erika, ty dlaždičky. Vod bráchy ta první ženská dělala v Benešově na Jednotě a ta měla někde známý, no a ty nám sehnali tu Eriku...“

Závěrem lze konstatovat, že se bez „podpultového prodeje“ díky známým v době socialistické totality neobešel ani nákup stavebního materiálu. Z výpovědí je jasné, kolik času a energie musel člověk vložit do neustálého shánění stavebního materiálu, aby si alespoň částečně realizoval své potřeby a hodnoty v oblasti bydlení.

4.6.4. Vesnické sítě známostí

Pro každého jedince na vesnici jsou důležití jeho sousedé a přátelé. Obě tyto skupiny jsou lokalizované, a to právě do té které vesnice, v níž jedinec žije. Z těchto lidí, sousedů a kamarádů si každý jedinec vytváří svou sociální síť, jíž využívá během svého života [Kandert 2004: 73]. Toto vzájemné soužití lze označit jako venkovské komunitní společenství. Pro přináležitost ke komunitě je typické, že lidé cítí, že k sobě patří, protože jsou stejní...[Bauman 2002: 286].

Vesnické společenství představuje ze sociologického hlediska malou sociální skupinu, to znamená takovou sociální strukturu, v níž její členové působí bezprostředně na sebe navzájem a jsou v bezprostředním vzájemném styku. Tato bezprostřednost znamená, že psychika jednotlivých členů je velmi podstatně skupinou ovlivňována a sama zase fungování skupiny výrazně ovlivňuje. Skupina vede členy ke společnému provádění činností, jejímž cílem je pracovní výkon nebo uspokojování rozmanitých potřeb. Při společných činnostech dochází zároveň k vzájemnému ovlivňování [Frolec 1989: 29]. Jde především o vzájemnou sousedskou či příbuzenskou výpomoc, která je nedílnou součástí vesnického společenského

života. Zygmunt Bauman vidí společenský život, tedy domlouvání, sdílení a respektování toho, co sdílíme, jako jediný recept na šťastný život [Bauman 2004: 11].

Příbuzní si vypomáhali nejen při polních pracích, ale také při opravě či stavbě domu. Vzhledem k tomu, že většina prací se z finančních důvodů i pro nedostatek specialistů prováděla ve vlastní režii, nebylo v silách rodiny stavebníků zvládnout všechny práce spojené s výstavbou jedno- či dvoupatrové vily a pak i s jejím vnitřním vybavením. Stavební práce, limitované i finančními prostředky stavebníků, trvaly obvykle tři až pět let, někdy i déle. Většinu prací – s výjimkou některých vysoce specializovaných - se snažil stavebník pokrýt pracovníky a specialisty z příbuzenstva. Nesl náklady spojené s jejich pohoštěním a veškerá výpomoc se, stejně jako v případě zemědělských prací, přísně a přesně registrovala: stavebník pak byl zavázán svým pomocníkům a pokud oni potřebovali stejnou stavební výpomoc, automaticky se předpokládalo, že ji odvede přinejmenším ve stejné výši, jakou poskytl oni jemu [Kandert 2004: 120-121]. Jde o dar něco za něco? Mauss popisuje směnu darů jako nesouvislou řadu velkodušných činů, Lévi-Strauss ji definuje jako strukturu reciprocity, kdy jeden dar vede k proti-daru. Bourdieu ve své teorii jednání vychází z myšlenky, že principem lidského jednání je většinou něco zcela jiného než záměr, že jde o získané dispozice, které umožňují a vyžadují chápat jednání jako orientované k tomu či onomu cíli, aniž se přitom dá říci, že vědomé sledování onoho cíle je jeho principem. Nejlepším příkladem dispozice je nepochybně cit pro hru: hráč, jenž si do hloubky osvojil pravidla určité hry, dělá, co je třeba, aniž si ono potřebné jednání potřebuje vytyčit jako explicitní cíl. Nemusí to, co dělá, dělat uvědoměle, a tím méně klást si explicitně otázku, co potom případně dělají ti druzí, tak jak to aktérům přiřítají někteří ekonomové [Bourdieu 1998: 122-126].

Nezanedbatelné je i hodnocení vzájemné výpomoci z hlediska rozvíjení a upevňování mezilidských vztahů a kontaktů. Nikdo nezapomene na člověka, který mu pomohl v době, kdy pomoc nutně potřeboval. Proto usiloval každý stavebník po dokončení stavby vlastního rodinného domu, aby tuto pomoc co nejdříve vrátil [Kol. autorů 1986: 53].

Na způsob života v komunitních vztazích, které spočívaly ve vzájemné výpomoci, vzpomínají lidé z Podblanicka takto:

Respondentka P (58): „To sme si vypomáhali v rodině. No byl tady nákej pan Hošek, ten sem chodil třeba i v tejdnu po vodpolednách...,no a přidavači, to byl náš Tonda, kolikrát ale i švagr chodil a i tady ze sousedství, to sme skočili naproti a soused příběh třeba jen na dvě hodiny, aby pomoh.“

Respondentka O (67): „Hodně pomoh děda, dělali to jako po práci a příbuzný, bez toho by to asi nešlo... No záclony, ty ušila švagrová. Zase sem jí za to dala vajíčko, dyž se zabilo, taky kousek masa.“

Respondentka I (75): „Pomáhal nám tady brácha i švagr a náš táta šel pomoct zase jim dyž stavěli. Zprvu nám tady stavěl i Jarda, to byl náš soused.“

Respondentka D (74): „Tady dyž se zedničilo, tak to chodili souseďi pomáhat. Vzal se nákej řemeslník a ostatní pomáhali. Já sem teda měla bráchu zedníka a ten brácha vod meho muže sem taky chodil hodně, takže tydle příbuzný nám tady pomáhali.“

Respondentka C (69): „Můj muž byl šikovnej a dělal si většinou všechno sám. Měl doma tu dílnu, tak si to tam udělal. No a pak taky přišli pomoct kamarádi, příbuzný sme tady neměli. To sem jim uvařila, náký pivo se koupilo...“

Respondenta B (72): „Akorát sme měli pokrejšvače, to byl nákej příbuznej ze Zdislavic. Topení nám někdo dělal, no a jinak nic. Všechno ostatní si můj muž udělal sám, jo a brácha mu chodil pomahat.“

Respondentka A (62): „V tý době, dyž sme stavili, tak se ještě říkalo příbuzenstvu a známem klukům, co spolu kamarádili ještě za svobodna, ty všichni pomáhali, bylo to trošku vo něčem jinom... studni si Lád'a se švagrem vykopali sami, zaplatili sme jen ty skruže do toho. Tím, že se spousta práce takhle udělala, ušetřilo se hodně peněz.“

Ze shora uvedeného lze udělat jediný závěr: každodenní život na podblanickém venkově skutečně vycházel ve velké míře z komunitního způsobu soužití, který se zde projevoval hustou sítí příbuzenských a sousedských vztahů. Vzájemná výpomoc patřila nepochybně k hodnotám, kterých si lidé na venkově cenili a byli rovněž určitou taktikou, pomocí níž mohli uskutečňovat své plány a požadavky.

4.6.5. Bydlení a životní styl

Socialistický životní styl není snadné vymezit. Vzhledem ke kritickému nedostatku sekundární literatury pro nás představují základní východisko noviny a časopisy, z čehož samozřejmě vyplývá nebezpečí přílišného ovlivnění tehdejší oficiální prezentací životního stylu. Zkreslený obraz zprostředkovávají i archivní prameny, což vyplývá především z povahy institucí, v jejichž prostředí vznikaly. Zachycují prostě jen to, co příslušné orgány zajímalo a co považovaly za důležité. V dobových představách se místo termínu „životní styl“ (vnímaného jako pasivní vyjádření dobových zvyklostí) z ideologických pohnutek spíše

užívalo spojení „kultura života“, jež naznačovalo možnosti aktivního, tvůrčího i výchovného přístupu socialistického společenského řádu v této věci. Právě kultura ve vymezení dobové „kulturní politiky“ se spolu s výsledky „vědeckotechnického rozvoje“ měla stát základním zdrojem vzniku nového socialistického životního „slohu“, respektive faktorem, který by tento nový životní sloh odlišoval od jiných. Hlavním prvkem se zde jeví otázka rozvinutí lidské osobnosti prostřednictvím kreativity, nebo alespoň účasti na kreativní tvorbě. Ve snaze o vytvoření nového socialistického životního stylu se původně spíše jednalo o bezohledné potírání zvyklostí minulosti a zároveň o soupeření vnitřně značně rozporných představ. Realita se ovšem od vizí ideologů v mnoha ohledech zásadně lišila [Knapík, Franz 2011: 54-56].

Kronikář Trhového Štěpánova hodnotí životní styl obyvatel v roce 1976 takto: „Rád bych vystihl pro čtenáře kroniky několika řádky a poznámkami atmosféru, ve které žije obyvatelstvo našeho městečka ve třetí čtvrtině dvacátého století. Styl života našich občanů se v posledních letech úplně změnil. Má na tom podíl zejména velký technický pokrok. Domácnosti našich občanů jsou dnes vybaveny mnoha technickými zařízeními počínaje elektrickými sporáky, pračkami, automatickými pračkami, elektrickými roboty, šlehači, ledničkami, radiopřijímači, kterých dnes bývá i několik v jedné rodině, gramofony, magnetofony, televizory, motocykly a samozřejmě automobily, které jsou již dnes téměř v každé rodině. Byty občanů jsou stále častěji vybavovány ústředním topením nebo etážovým topením, naftovými nebo akumulacími kamny. Také kulturní a sociální zařízení bytů se stále zlepšuje“ [Pamětní kniha města Trhového Štěpánova, II.díl, 1976: 67].

Zajímavá je také odpověď jednoho z pracovníků naší nábytkářské produkce v anketě o problematice vnitřního trhu nábytkem, která proběhla v Mladém světě v roce 1978: „Vy byste v novinách neměli zjišťovat, v čem lidé chtějí bydlet, ale přesvědčovat lidi, aby kupovali to, co pro ně vyrábíme...“ [Velek 1978: 9-10]. Podobně se v časopisu *Vlasta* objevuje článek na téma „Dáme si do bytu...ale co?: „...často si stěžujeme, že v prodejních nábytku nemají právě to, co potřebujeme nebo jen v malém výběru. Ředitel obchodního domu Kotva nám řekl, že výroba nábytku v posledních letech rozšířila nabídku, zlepšilo se i množství dodávaného nábytku. Prodej a skladování však stále zůstávají určitým problémem...“ [Kollmanová 1978: 28].

Cestou ke zvýšení životní úrovně měly být také půjčky, které obyvatelstvu poskytovaly státní spořitelny. Nejvíce přitom připadalo na půjčky na bytovou výstavbu, na nákup spotřebních předmětů a na takzvané novomanželské půjčky. Už od roku 1958 se začaly objevovat i spotřebitelské úvěry, respektive doplňkové či účelové půjčky na nákup

spotřebního zboží. Seznam předmětů, na jejichž koupi spořitelny půjčky poskytovaly, se vyvíjel podle aktuální situace na trhu. Obecně platilo, že se neposkytovaly půjčky na nedostatkové druhy zboží, naopak preferovány byly výrobky tvořící takzvaný široký profil. V určitém období bylo půjčku možno použít i třeba na nákup hudebních nástrojů nebo chat. Spořitelna vydala také značnou část šeků určených na nákup nábytku [Knapík, Franz 2011: 763].

Výstavba či přestavba domů a jejich rozšiřování o další místnosti s sebou samozřejmě přinášela nutnost vybavit je nábytkem a dalším zařízením. Lidé z Podblanicka na to vzpomínají v tomto smyslu:

Respondentka N (73): „No a nábytek, to ne aby si přijela a vybrala sis nábytek, neexistuje. My byli rádi, že ten Franta to sehnal....A ta kuchyň, ta byla ze tří dílů. Na někorej ten díl sme čekali několik měsíců...“

Respondentka P (58): „Nábytek sme si koupili na novomanželskou půjčku v Drupolu...a ložnici až dyl. Moc taky výběr nebyl, hlavně to nebylo hned. Měli to na ukázkou, ale ne, že by sis to koupila hned. Dělalí pořadníky. S kuchyněma byl problém, kuchyně nebyly, na to se taky opravdu čekalo...Pro záclony, to sme si dojeli do Prahy, to nebylo jako dneska, že by sis je tady na krámě koupila. Tam sme v metráži koupili dva druhy a pak sem je doma ušila.“

Respondent E (62): „No nábytek taky nebyl, to nebylo nic, ani koberce. Já dyž sem se pak zařizoval, tak sem čekal na nábytek půl roku. To byly prospekty, kde si čovek vybral a to se scháněli známí, kde by čovek co sehnal. A to já dělal na vokrese, tak sem něco přes známý sehnal eště brzy, to normální smrtelník vůbec.“

Respondent D (51): „Nábytek byl dobře zásobenej v Pacově...No velkej výběr nebyl, ale byly ty novomanželský půjčky a i podniky poskytovaly bezúročný půjčky, což bylo vlastně taky velká výhoda.“

Respondentka K (70): „Obejvák sme si vzali na půjčku....My sme scháněli nábytek v Praze, protože takový ňáký vybrání nebylo. To nebylo jako dneska, jdeš a koupíš, co chceš.“

Respondentka J (57): „Ale ten nábytek nebyl. To sme chodili s Milanem po Praze všade možně a vůbec sme si nemohli nic vybrat. Protože nábytek byl dycky zamluvit si, objednat si a nebyl. My měli stejnej vobejvák jako sousedi, jo a stejnej měl i brácha a švagr taky. Dneska čovek neví, co si vybrat, ale taky nic nevydrží...“

Respondentka H (58): „Koberce, to sme měli ten kovral...zelenej a modrej. To sis nemohla moc vybrat, ale vydržel tady dvacet let.“

Respondentka G (53): „...tenkrát záclony a bavlna nebyly k dostání. Jednou si pamatuju, že tady na ves přijela taková dodávka...normálně vodevřeli kufr a tam měli ložní prádlo a taky záclony...no a protože to nebylo k dostání, tak všechny mámy, co měly dcery, tak přišly a kupovaly holkám výbavu.“

Výpovědi lidí z Podblanicka jednoznačně dokazují, že také vnitřní zařízení bytů bylo nedostatkovým zbožím a každý jej sháněl, jak se dalo. Jediné, co je v tomto případě kladně hodnoceno, jsou novomanželské půjčky, jež tehdy mladým rodinám zřejmě přinesly určitý komfort v tom smyslu, že si bez úspory peněz mohli zařídit byt potřebným zařízením. V dnešní době je výběr nábytku a doplňků do domácnosti mnohem pestřejší a dostupný, bohužel, jak mnozí podotýkají, někdy zaostává kvalita zboží. Nelze si nepovšimnout, že i při zařizování interiéru nábytkem musel „obyčejný“ člověk počítat s určitou trpělivostí. Pořadníky, nemožnost koupit si to, co se mu líbí a pomoc známých je typickým obrazem socialistického národního hospodářství. A co naše tehdejší konformita? Prostě jsme si na to zvykli, stáli jsme fronty, zapisovali jsme se do pořadníků, sháněli jsme známé, kteří seženou to, co nebylo možné v obchodě sehnat. V dnešní době, kdy jsme si zvykli kritizovat často nekritizovatelné, se nad tím mnozí z nás jen pousmějí, ale přesto je důležité, abychom nezapomínali.

Kvalitní, tedy dobrý život, jde v podstatě prožít v harmonickém vztahu se sebou samými i s jinými. Kvalitní život je vyjádřením pocitu životního štěstí. K nejdůležitějším znakům kvalitně prožitého života patří soběstačnost vlastní osoby, míra seberealizace, životní spokojenost a nespokojenost, pocity a životní úroveň sociálních skupin, možnosti volby života sociálních skupin, atd. Součástí takového života jsou mimo jiné i láska, důvěra, sebeúcta, příbuzní, známí či obyčejné a zvyky [Hubinková 2008: 83]. Socialismus v tomto ohledu kvalitní život spíše omezoval, avšak individuální taktiky a adaptace, které si lidé vytvořili, jim umožnily plně žít a přežít.

5. ZÁVĚR

Z uvedené diplomové práce vyplývá, že v rámci modernizace se socialismus na Podblanicku podepsal především změnou stavebního rázu vesnice. Postupně mizí tradiční venkovská stavení a mění se v domy, kopírující městskou výstavbu. Nová stavení jsou vybavena hygienickým zařízením, což na venkově do té doby ve většině staré zástavby chybělo. Stejně tak dochází k likvidaci a přestavbám hospodářských budov na obytné místnosti nebo garáže a dílny. Značným pokrokem je budování dětských pokojů, kdy postupně mizí společné spaní dětí a rodičů v jedné místnosti a členové domácnosti získávají vlastní soukromí. Moderní bytovou výstavbu představují v tomto regionu tzv. „bytovky“, jež byly stavěny obvykle na okraji vesnice a rozhodně nezapadaly do tradiční venkovské architektury. Stavba či rekonstrukce domu znamenala velikou dřinu a v podstatě mnohaletý úkol, a to ve státě, kde se prakticky v oblasti stavebního materiálu nedalo nic sehnat. Z toho důvodu se rozjížděl kolotoč k vyhledání těch známých, kteří by pomohli s nákupem nedostatkového stavebního materiálu. Většina stavebních prací se prováděla svépomocí, za pomoci příbuzných, sousedů a známých.

Státem značně podporovaná socialistická výstavba přináší obcím na Podblanicku nové prodejny Jednoty s velkými výkladními skříněmi či velkolepé kulturní domy, určené především ke společenskému životu obyvatel venkova. Ty byly budované nejčastěji svépomocí, tzv. v akci „Z“, jež spočívala v neplacené pracovní povinnosti obyvatel. Kdo chtěl například umístit své dítě do mateřské školy, musel zdarma odpracovat určitý počet hodin na nějaké zájmové veřejné stavbě, ať už to byla hasičská zbrojnice či prodejna Jednoty. V dnešní době je tato vesnická architektura soukromých i veřejných staveb, vybudovaných za socialismu, ukázkou věčného prostředí, v němž lidé půl století žijí.

Jistým pokrokem se lidem na Podblanicku jevilo veřejné stravování, zajišťované z valné většiny družstevními jídelnami. Lákala je levná cena obědů a odbourání dennodenního vyvážení v rodinách mnoha družstevníků. Děti se obvykle stravovaly ve školních jídelnách a ti, kteří dojížděli za prací do města, využívali veřejné stravování v podnicích, ve kterých byli zaměstnání. Družstevní jídelny rovněž zajišťovaly stravování mnoha brigádníků, kteří například v době žní do vesnic pod Blaníkem přijížděli na výpomoc ze spřátelených zemědělských družstev.

V době normalizace v tomto regionu ve velké míře převládalo samozásobování. Troufám si tvrdit, že samozásobitelství bylo pro venkovskou rodinu obrovským břemenem, avšak

„nacpané“ mrazničky, spíže či sklepy představovaly jednu z mnoha taktik, díky níž uspokojovali obyvatelé podblanického venkova své potřeby a zájmy. Navíc se zdá, že nákupy mrazniček souvisely s nepravidelným zásobováním, což lze přičíst jistě nedůvěřivosti k socialismu. „Mrazáky“ představovaly další modernizaci doby socialismu, neboť mražením potravin se značně ulehčila práce se zpracováním masa či zeleniny a proto se obyvatelé vesnic pod Blaníkem snažili tento výtěžek doby sehnat, kde se dalo. Boj o mrazničku představoval vystávání v nekonečných frontách nebo kontaktování známých, kteří jej koupili tzv. „pod pultem“, v mnoha případech za nemalou finanční odměnu, tzv. „dýško“. Shánění mrazniček a také nikdy nekončící fronty mohou být, podle mého úsudku, novodobým mýtem, neboť jsou rozhodně zvětšením doby socialismu, i když zvětšením ironizujícím.

Domnívám se, že v mnoha ohledech byla normalizace dobou pokroku ve venkovské společnosti. Je to paradox, protože na jedné straně stál režim se svou nepokrokovou ideologií, a na straně druhé to přesto přineslo modernizaci. Pullmann to hodnotí tak, že ideologický jazyk „rozvinutého socialismu“ vlastně umožňoval do každodenního světa uvést postoje a potřeby, které se socialismem nemusely mít nic společného. Lidé navenek potvrzovali sounáležitost s životem v socialistické společnosti a přitom konzumovali nesocialistickou kulturu [Pullmann 2001: 218-219]. Tím, že si lidé vytvořili individuální taktiky a adaptace, tím si vybudovali podmínky, jak v totalitní společnosti žít a přežít. Lze konstatovat, že to byla vlastně nepravá modernizace, která měla jisté podmínky, můžeme tedy hovořit o podmíněné modernizaci. Ovšem život má vždy podmínky, nikdy se nic neděje bezpodmínečně.

Předložená práce může být i určitým přínosem v oblasti ekonomické sociologie. Můj výzkum může potvrdit teorii Witolda Morawského, že jedinec je součástí integrovaných společenství, a protože mnohdy není schopen hájit své zájmy individuálně, uchyluje se ke skupinovému jednání. Tady se mohou uskutečňovat určité hodnoty, jako je solidarita. Obsah sociální racionality je složitější, neboť tady působí skupinové normy, ale zároveň i zvykové jednání [Morawski 2005: 24-25]. Za socialismu podléhala ekonomika do značné míry vlivu politické moci, ale na podblanickém venkově se pořád projevovaly tradiční zásady alokace statků, jako vzájemné opěťování, spočívající v sousedské nebo rodinné výpomoci. Tak vlastně vznikla nová pravidla hry, která v důsledku znamenala společensko-hospodářský rozvoj a modernizaci. Ekonomická efektivnost se zkrátka rozvíjela díky sociální soudržnosti, již představovaly sociální vztahy a sdílené lidské hodnoty.

Tato diplomová práce předkládá pouze vybrané úseky zkoumání způsobu života na Podblanicku. Je zaměřena konkrétně na základní lidské potřeby jako stravování, odívání a

bydlení. Existuje však mnoho dalších témat z tohoto regionu, která teprve čekají na své zpracování. Domnívám se, že vhodným předmětem zkoumání by mohly být například profesní dráhy žen na Podblanicku či jejich volnočasové aktivity. Zajímavým tématem se může stát zdokonalování interiéru a exteriéru bydlení v tomto regionu a v neposlední řadě by se výzkum mohl zaměřit na Blaník jako lokální identitu. Další výzkum tohoto regionu by nesporně mohl přispět k obohacení vědního oboru historické sociologie.

SOUPIS LITERATURY

- Barthes, R. 2004. *Mytologie*. Praha: Dokořán
- Barthes, R. 2005. *Světlá komora: poznámka k fotografii*. Praha: Fra
- Bauman, Z. 2004. *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta
- Bauman, Z. 2002. *Tekutá modernost*. Praha: Mladá fronta
- Berger, P.L., Luckmann, T. 1999. *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii Vědění*. Brno: CDK
- Bourdieu, P. 1998. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum
- Burke, P. 2004. *Francouzská revoluce v dějepisectví*. Praha: NLN
- Connerton, P. 1989. *How Societies Remember*. Cambridge: Cambridge University Press
- Disman, M. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum
- Dvořáková – Janů, V. 1999. *Lidé a jídlo*. Praha: ISV
- Fraňková, S., Dvořáková – Janů, V. 2003. *Psychologie výživy a sociální aspekty jídla*. Praha: Karolinum
- Frič, D. 1990. *Podblanicko*. Praha: SNK
- Frolec, V. 1989. *Jihomoravská družstevní vesnice: Etnografická charakteristika*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti
- Frolec, V., Vařeka, J. 1983. *Lidová architektura*. Praha: SNTL
- Giddens, A. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo
- Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál
- Hlaváčková, K. 2007. „Kytky v popelnici“. *Společnost a móda v sedmdesátých letech v Československu*. Praha: Uměleckoprůmyslové museum v Praze
- Holý, L. 2010. *Malý český člověk a skvělý český národ*. Praha: SLON
- Hron, J. (eds). 2009. *Věčné časy. Československé totalitní roky*. Praha: Respekt Publishing a.s.
- Hrubá, V. 1985. Kalendář módy. In: *Vlasta*. R. 39, č. 41, s. 24-25
- Hubinková, Z. (eds). 2008. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. Praha: Grada
- Kabát, J. 2011. *Psychologie komunismu*. Praha: Práh
- Kandert, J. 2004. *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*. Praha: Karolinum

- Kaplan, K. 2007. *Proměny české společnosti 1948-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR
- Keller, J. 1995. *Až na dno blahobytu*. Brno: Hnutí DUHA
- Knapík, J., Franz, M. 2011. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967 I*. Praha: Academia
- Knapík, J., Franz, M. 2011. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967 II*. Praha: Academia
- Kolektiv autorů. 2010. *Mýty a socialistických časech*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s.
- Kolektiv autorů. 1986. *Sposob života družstevnej dediny: Z etnografických výskumov obce Sebechleby*. Bratislava: VEDA
- Kolektiv autorů. 2009. *Věčné časy. Československé totalitní roky*. Praha: Respek Publishing a.s.
- Kollmanová, B. 1978. Dáme si do bytu...ale co? In: *Vlasta*. R. 32, č. 4, s. 27-28
- Konopásek, Z. 1999. *Otevřená minulost. Autobiografická sociologie státního socialismu*. Praha: Karolinum
- Kovařík, V.; Pánek, J.; Pešout, P. 1998. Geografické vymezení Podblanicka. In: *Pod Blaníkem*, R. II. (XXIV.), č. 4, s. 1-5
- Kvaček, R., Kuklík, J., Mandelová, H., Pařízková, I. 2005. *Dvacáté století o sobě*. Liberec. Dialog
- Lozoviuk, P. 2005. *Evropská etnologie ve střeoevropské perspektivě*. Pardubice: Univerzita Pardubice, FHS
- Macura, V. 2008. *Šťastný věk*. Praha: Academia
- Maříková, H., Petrusek, M., Vodáková, A. (eds).1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum
- Morawski, W. 2005. *Ekonomická sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství
- Možný, I. 2009. *Proč tak snadno...* Praha: Sociologické nakladatelství
- Nohejl, M. 2001. *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze*. Praha: Sociologické nakladatelství
- Petrání, J. (eds). 1985. *Benešovsko-Podblanicko*. Praha: TEPS
- Petrání, J. 2011. *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*. Praha: NLN
- Petrání, J. 2009. *Dvacáté století v Ouběnicích*. Praha: NLN
- Petrání, J. 2001. *Příběh Ouběnic*. Praha: NLN
- Preislerová, I. 2010. *Vlašim nejen ve 20. století*. Vlašim: PBtisk s.r.o., Příbram

- Procházková, E. 2006. *Načeradec. Dějiny městečka a okolních obcí*. Příbram: Obec Načeradec
- Pullmann, M. 2011. *Konec experimentu*. Praha: Scriptorium
- Riegel K. 2007. *Ekonomická psychologie*. Praha: Grada
- Rupnik, J. 2002. *Dějiny komunistické strany Československa*. Praha: Academia
- Russell, B. 1993. *Logika, věda, filozofie, společnost*. Praha: Svoboda
- Schütz, A. 1974. *Aufbau der socialen Welt. Eine Einleitung in die verstehende Sociologie*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag
- Simmel, G. 2006. *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství
- Strauss, A., Corbinová, J. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert
- Sztompka, P. 2007. *Vizuální sociologie: Fotografie jako výzkumná metoda*. Praha: SLON
- Šalanda, B. 2008. *Česká vesnice Široký Důl*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, ARC – Vysoká škola politických a společenských věd
- Šebo, J. 2008. *Zlaté šesťdesiate roky*. Bratislava: Marenčin PT
- Šebo, J. 2011. *O socialismu s láskou*. Bratislava: Noxi
- Škápíková, J., Houser, J. 2009. *Vzpomínáte? Takoví jsme byli*. Praha: Nakladatelství XYZ, s.r.o.
- Toula, A., Sůrová, L. 2001. *Křivsoudov 1276 – 2001. 725 let vzniku obce*. Příbram: Obec Křivsoudov
- Veblen, T. 1999. *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: Sociologické nakladatelství
- Velek, J. 1978. Jaký...a pro koho? In: *Mladý svět*, R. 20, č. 45, s. 9-11

PRAMENY

- Kronika obce Pravonína, od r.1975
- Kronika Struhařova 1949 – 1999
- Pamětní kniha města Trhového Štěpánova, II.díl, 1962-1995

INTERNETOVÉ ZDROJE

- Sedlák P. *Každodennost* [online]. 2011 [cit. 21.11.2012]. Dostupné z: <http://lsip.cz/2011/panely/každodennost>
- Svoboda M. *Biografická metoda v antropologii* [online]. 2007 [cit. 3.12.2012]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/biograficka-metoda-v-antropologii>

TEXTOVÉ PŘÍLOHY

Text č. 1: Seznam respondentů

Text č. 2: Okruhy otázek pro rozhovory

Text č. 3: Přepis části z rozhovoru s respondentkou H

Text č. 4: Přepis části rozhovoru s respondentem C

Text č. 5: Přepis části rozhovoru s respondentkou L

PŘÍLOHA č. 1

SEZNAM RESPONDENTŮ

Pořadí	Označení	Věk	Bydliště
1.	Respondentka A	62	Římovice
2.	Respondentka B	72	Tisek
3.	Respondentka C	69	Kamberk
4.	Respondentka D	74	Kondrac
5.	Respondentka E	63	Ostrov
6.	Respondentka F	66	Pravonín
7.	Respondentka G	53	Pravonín
8.	Respondentka H	58	Kamberk
9.	Respondentka I	75	Chmelná
10.	Respondentka J	57	Daměnice
11.	Respondentka K	70	Buková
12.	Respondentka L	66	Pravonín
13.	Respondentka M	73	Načeradec
14.	Respondentka N	66	Načeradec
15.	Respondentka O	67	Kladruby
16.	Respondentka P	58	Jeníkov
17.	Respondent A	66	Zdislavice
18.	Respondent B	62	Pravonín
19.	Respondent C	56	Miřetice
20.	Respondent D	51	Horní Lhota
21.	Respondent E	62	Velíš

PŘÍLOHA č. 2

OKRUH OTÁZEK PRO ROZHOVORY

Otázky:

Všeobecné

- Můžete mi něco říci o sobě?
- Jak vzpomínáte na dobu socialismu, na 70. a 80. léta 20. století? Existuje něco, co vás ihned napadne v souvislosti s touto dobou?
- Máte z té doby nějaké dokumenty, fotografie, deníky, korespondenci, časopisy? Můžeme do nich nahlédnout?

1) Stravování

- Povězte mi něco o zásobování potravinami v obchodech. Měli jste obchod v místě a jaký? Jak často byl zásobován masem, pečivem, mléčnými výrobky, ovocem a zeleninou? (vzpomeňte popř. rovněž na zásobování jižním ovocem, jako banány a mandarinky).
- Co se obvykle jedlo a vařilo?
- Stravovali jste se doma nebo v jídelnách? Popř. jak tyto jídelny fungovaly.
- Měli jste zahrádku, záhumenku, zahradu či sad a co jste pěstovali? Chovali jste nějaké domácí zvířectvo? Proč, rozveďte důvody.
- Vzpomínáte na domácí zabíjačky? Pokud jste jich využívali, pak jak jste maso zpracovávali?
- Jak jste uchovávali vypěstovanou zeleninu či ovoce?

2) Odívání

- Co se v 70. a 80. letech nosilo (doma, do společnosti)? Jaké materiály se používaly?
- Vzpomínáte na módní oblečení v obchodech a jak jste ho popřípadě sháněli?
- Existovalo domácí šití a pletení a podobně?
- Využívali jste k domácí samovýrobě časopisy tehdy na trhu dostupné? Popřípadě navštěvovali jste nějaké kurzy?
- Dávali jste si šít oblečení u švadlen? Rozveďte jaké.

- Využívali jste zásilkové katalogy (Magnet Pardubice)?
- Kam se jezdilo za nákupy u nás či do zahraničí?
- Nakupovali jste ve speciálních obchodech, mám na mysli butiky nebo naopak partiové prodejny?
- Vzpomenete si na nákupy v Tuzexu? Jak jste sháněli bony? Co jste v Tuzexu nakupovali?

3) Bydlení

- Jakým způsobem jste si své bydlení pořídili? Pokud jste dělali přestavbu, pak popište, jak probíhala, včetně místností.
- Přestavovali či likvidovali jste hospodářské budovy? Popište jak a k jakému účelu jste je nadále využívali?
- Kdo dům přestavoval? Pomohli příbuzní či sousedé? Sháněli jste řemeslníky?
- Jak jste sháněli stavební materiál?
- Jak jste pořizovali vnitřní zařízení bytu? Rozved'te nábytek i bytové doplňky.
- Vzpomínáte na brigádnickou pomoc při obecních stavbách, jako byly například prodejny kulturní zařízení apod.?

PŘÍLOHA č. 3

Přepis části rozhovoru s respondentkou H

Respondentka H: 58 let, Kamberk

(Poznámka autora: J.L. – tazatel, R.H. – respondentka H)

J.L.: Mohla bys mi říct něco sobě?

R.H.: Je mi 58 let a žiju v Kamberce, vdala sem se sem v sedumdesátymčtvrtem. Pocházím ale z Jižních Čech. Původně sem vyučená kuchařkou, ale skoro nikdy sem to povolání nedělala. Dneska sem v důchodu, sem vdova a mám tři děti, ale ani jedno tady nebydlí, všechny odešly za prací pryč. Bydlím tady ve vesnici ve vlastním domku.

J.L.: Jak vzpomínáš na dobu socialismu, hlavně na 70. a 80. léta minulého století?

R.H.: To byla doba, když jsem se vdala, měla děti, zařizovali sme byt, ale hlavně sme se dělali jako koně. Měli sme domácí hospodářství, zvířata, zahradu, no prostě sme se honili vod rána do večera. Taky se v krámě na všechno stály fronty, ale stejně mi přijde, že ty lidi měli k sobě trošku blíž, aspoň na tý vesnici.

J.L. Jak jste si zařizovali společné bydlení?

R.H.: Když sem sem v pětasedumdesátom přišla, nejdřív sme chvíli bydleli u našich, tak tady v baráku byl už skoro nahoře hotovej byt. To se eště taky dělala taková ta výbava, tady byl barák, že jo, tak mamka koupila lino, já sem teprve rok dělala, no a taky ten nábytek koupila. Prostě jako že můj muž měl byt a já jsem zase dala vybavení. Koupili sme sem koberec, takovej ten kovral smyčkovej a byl zelenej a modrej, to sis jako nemohla moc vybrat, no a tak sme měli zelenej, no ale měli sme ho tam dvacet let, vydržel. Za první vydržel a za druhý jako nebylo na nic jinýho. V pětasedumdesátym se narodil Pavel, v šestasedumdesátym Standa a v devětasedumdesátym Lenka, no a to už se fakt nedalo nic ušetřit, děti furt něco potřebovaly, hlavně dyž chodily do školy.

J.L.: Takže ty jsi tady přestavbu domu už nezažila?

R.H.: No, akorát ho dodělávali. Začali někdy z kraje sedumdesátých let, dodělali to a Pavel, jako můj muž, to dodělával nahoře. Tam byly jako dva plus jedna, vlastně dva pokoje a

kuchyň a pak koupelna. Pak sme asi za pět let dostavovali do půdy jednu místnost jako dětskej pokoj.

J.L.: A chlévy nebo jiné hospodářské budovy jste nebourali?

R.H.: Jo, to tady bourali, ale dyž sem já sem přišla, tak už to bylo hotový. Tady to bylo sklenutý, ta klenba se schodila kvůli tomu stavení nahoře, akorát tady dál ta klenba zůstala. Vedle byl chlív, ten tu zůstal, tam byla kráva eště. Vedle byla stodola, tu sme pak ubourali a je z ní teď garáž. Tam co je ta koupelna, tak tam byla černá kuchyně, no a malý vokýnko tam bylo eště, no a tam měla babička na zabíjačku věci, velký hrnce, no a to, co nebylo honem potřeba. No a potom vona tady vychovávala děti vod švagra, tak se to vyklidilo a pak tam spali ty dva jeho kluci. A tam za tou kuchyní, co sou ty dveře, tam byla koupelna a za tím za zdí byl chlív a pak za tím už byla sklenutá garáž a co sou ty další dveře, tam eště zůstala zčásti stodola. A my sme pak, že sme byli na tý vesnici a těch peněz nebylo, tak my sme se vodstěhovali nahoru. Babička měla krávu a my prasata, to sme měli tady dole v tom chlívě a tadydle švagr měl přes dvůr barák a támhle stála na jeho straně stodola, voni se takhle dohodli mezi sebou bráchové, můj muž a švagr, že každej bude mít půlku. Tady byly dva baráky, tak každej jeden barák a půlku dvora a zahrady. No ale my sme si pak začali hospodařit sami. To víš, my kupovali brambory, vobilí, no a pak přijel z Budějovic další švagr a vodvez půlku prasete, no a my šli na vánoce kupovat maso. Tak sme se trhli, dyž byli děti. No a babička se švagrem si pak koupili bejka. Ty bejky, to se tenkrát krmilo a prodávalo, za to byly hotový peníze. To byla šedá ekonomika a nikdo to nehonil, nikdo to nesledoval. Lidi z těch peněz stavěli. No a ty bejky sme si pak pořídili taky.

J.L.: Kde jsi pracovala a jak jste to všechno stihli?

R.H.: No nejdřív tady v hospodě. Jenže dyž přišli kluci ze školy, tak já šla do práce – do hospody. No a Pavel na to učení s nima nebyl, takže sem toho musela nechat a šla sem do krámu. Prodávala sem tady v krámě pět let do šestaosumdesátýho. No a pak to hygienik zavřel. Von ten krám byl vlastně ze skladu vobilí, pod tím sklep, to víš, nikdo to nevopravoval. Tam se do krámu chodilo po prknech. Na to sme dali kovovou plotnu a po tom lidi chodili, no děs, děs to byl. Voda tam nebyla, to dyž sem ráno přišla, hned sem musela vytřít ten mrazák, protože tam byly ty cestičky vod těch slimáků.

J.L.: Jak byl ten obchod zásobovaný?

R.H.: No počkej, nejdřív ti eště něco řeknu k tomu našemu hospodářství. To sem eště byla v hospodě. Pavel přišel v poledne domu, víš jak byly ty dílky, co se dávaly vod JZD po obcích, záhumenky se jim říkalo, tak tam sme sušili seno. No a to se hnala třeba bouřka, tak sme to naházeli na ten dlouhej vůz. Dyž si vzpomenu, to vedro a já to tam šlapu, tak mi

naskakujou pupínky a vůbec nevím, jak sme to mohli vydržet. A von s tím narychlo vlítnul do JZD do kolny. To víš, to se tenkrát mohlo, to nikdo nehlídal, tam to přestálo tu bouřku. Dyž sem přišla v deset večer z hospody, tak rozsvítil světlo a při tom světle sme to skládali. Tahala sem to na vidlích až tady do toho štítu. Von mi to podával, já to tahala přes celou půdu. Protože dyž se pak sekala votava, aby se mohlo přikládat.

J.L.: To zní skoro neskutečně...

R.H.: To je, vid'?' Dneska by to nikdo nedělal. Ale zase sme si něco vydělali, ale ten čas, na tos nemohla hledět. No ale tak Pavel musel vstávat ve tři hodiny, šel dělat krmení, to pak rozvážel po kravínech. No prostě makali sme do noci. No a pak dyž sem šla z toho krámu, tak sem šla na tři roky do JZD. Doma sme měli kachny, husy, králíky, prase, no a to tele, a to sem ve čtyři ráno vstávala do kravína. No a vůbec to nechápu, no člověk byl mladej. Teď eště k tomu zahradu. Brambory, to sme jako nekupovali. Brambory, květák, cibuli, to sme nekoupili za celej rok. Nic. Brambory, ty byly teda vod JZD, ale prostě zelí a mrkev a takový ty věci, co máš na uskladnění. To dyž byly sena, to sem zahrádku nestíhala, tam byl snad metrovej plevel. Ale po senách to už pak bylo dobrý, no vytrhala sem metrovej plevel. Sice to bylo kontraproduktivní, protože ten plevel už byl vykvetlej.

J.L.: Ale ještě se vraťme k tomu obchodu...

R.H.: No tak to dyž sem byla v tom krámě, to se tam třeba za rok dělalo milionstotisíc dva roky po sobě. Na tehdejší ceny to byla šílená suma, takže ty lidi ale takhle chodili a nakupovali.

J.L.: A můžeš tedy popsat to zásobování?

R.H.: No počkej, pečivo, chleba a housky vozili každej den, ale! Vobjednala sem si čtyřista housek a voni mi jich v létě přivezli jen dvěstěpadesát nebo dvěstěčtyřicet, takže chyběla třeba bedna housek. To před krámem byla taková bedna, pekař jezdil ráno ve tři nebo ve čtyři hodiny, tak to naházel s těma bedýnkami do tý bedny s chlebem, aby tam na to nechodili psi nebo myši. No a v pondělí se prosímtě, v pondělí byl vlastně klid. V úterý se vozilo – v úterý vozil lahůdkář ze Sedlce chlebičky, vlašskej salát, bramborovej salát, vejce obložený. Ve středu jezdili s tvarohem mlíkaři, takže pacholíky, jogurty. Ve čtvrtek jezdilo maso a zelenina. Ale to bylo všechno. To sis vobjednala, já nevím, pět kilo kejty a já sem musela napsat, že je tu pouť, na tu vobjednávku. Že je pouť, protože kdybych nenapsala, že je pouť, tak by mi to maso nedali. A že byla ta pouť, tak mi prostě dali to, co sem chtěla. Jednou v roce a pak podruhý – na posvícení. Jinak sis vobjednala, co si chtěla, přišlo tři kila předního hovězího, pět šest kilo bůčku, vopčas krkovice, ale taková ta pěkná kejta, to vůbec. Čtvrtek, to byla uzenina a zelenina. Tak to sem měla vod božího rána, prostě postupně to tak naváželi

během dne a to byla fronta a to sem se prostě vod toho pultu nehla a přitom mi Pavel chodil pomáhat. Šílený, to bylo šílený, to bylo celej den co dělat. Protože ráno to byla fronta na housky, na chleba, protože jak říkám, těch housek nedali nikdy tolik, kolik bych potřebovala. Vodnesli to domu a v devět hodin už stáli na maso a přivázeli ho v půl desátý v deset. A v devět už stáli frontu lidi. No a dyž ho přivezli, tak to sem musela chvilku zavřít, protože přivezli třeba půlku prasete, to se muselo rozbourat a bylo okolo poledne a přivezli tu zeleninu.

J.L.: Jakou zeleninu přivázeli?

R.H.: To bylo zajímavý. Salát hlávkovej, to bylo zezačátku, pak už ho nikdo nekupoval, měli ho doma. To se teda bral hlávkovej salát, brala se cibule, dyž byly nový brambory, tak nový brambory v tom červnu. Pak i něco rajčat, papriky a vourky. Jinak nic. No a z ovoce třeba přivezli bedýnku banánů. Jo a to byl ten boom, to byly ty husákovy děti v tom pětasedumdesátym. Tady bylo takovejch třicet malejch dětí. Ted' jak to podělit, když přivezli čtyřicet banánů. To sem dávala na každý dítě jeden banán, ty vostatní neměli šanci, neměli nárok. To bylo i s pacholíkama, nebo ty termixy, ty stály korunu devadesát. To přivezli deset termixů, deset pacholíků, dvě kila tvarohu, to bylo vosum kostek tvarohu. Neříkám, že dycky, někdy toho přišlo víc. Někdy dali dokonce to, co sem nechtěla. Nebo dali takový ty jova, jenže ty byly takový kyselý a voni to ty malý děti nechtěly, radši měly ty sladký pacholíky. No a v pátek potom jezdili ráno a vozili zákusky a buchtu takový ty balený v tom celofánu, v těch vaničkách. Ze zákusků třeba ty věnečky a takový. A zase – vod rána, na sobotu chtěl každej chleba, rohlíky, do toho ty zákusky. Jo, bylo co dělat. Prostě pořád byla fronta. Ale byl to boj, lidi nadávali, proč von to dostal a já sem to nedostala. Přivezli třeba na vánoce ty čtvrtkilový pytlíky kokosu a já to rozvažovala eště napůl, aby se dostalo na všechny před těma vánoce. Nebo kakao a stejně sem vodvažovala i buráky. Mandarinky, to byl taky úzkej profil, ani banán, ani pomeranč nebyl moc, leda tak ty kubánský.

J.L.: Zmínila jsi, že jste měli doma zvířectvo. Jak jste to zpracovávali?

R.H.: No tak se udělala zabíjačka, něco se rozdalo a dyž byl pak už mrazák, tak se to zamrazovalo. To si pamatuju, to sme měli ten pultovej mrazák Gorenje, ale to, jak sme to scháněli, to by vydalo na román. Nakonec to spravily marky vod švagra, von byl v tom západním Německu, no tak pak nám to za ty marky sehnal jeden známej, zase přes jinýho známýho, myslím že v Tuzexu. Ale to maso sme si rozbourávali sami. Ty kousky sme pak nabalíčkovali a dali do mrazáku. To sme měli tak dvě prasata ročně. Zabíjelo se na jaře před velikonoce, tak, aby se dalo vyudit. A pak se zabíjelo zase před vánoce. Udělali sme tlačenu, jitrnice, jelita, všecko sme si udělali sami. Než byl ale mrazák, tak si vzpomínám,

že sme to maso dávali do sklenic, na to se dávaly víčka s červeněma gumičkami. Taky sme měli kachny, čínky, a aby to nežralo pořád, tak se to muselo vytlout. Králíci, to bylo to samý. Tak to byl potom k vobědu pořád králík nebo pořád kachna, děti to úplně nenáviděly.

J.L.: Jak jste zpracovávali vypěstovanou zeleninu a ovoce?

R.H.: No, to sem v létě došla na zahradu, měli sme tam trochu brambor, aby byly jako ty raný. Vzala sem brambory, utrhla sem květáky, vzala sem salát, vejce byly doma, že byly slepice. No a byly brambory, květák jako smaženej nebo na mozeček. Tak jako byl celej ten voběd z vlastních zdrojů. Vod mrkve přes celer, petržel, česnek do tý bramboračky třeba. Tu kořenovou zeleninu sme pak taky dávali do mrazáku. Ale nejdřív, dyž nebyl, tak se ta zelenina ukládala do soli. Stejně se do mrazáku dával šnytlík a byla prostě zelenina do polívky. Vepřový kosti byly ze zabíjačky, tak se z toho uvařila polívka, zelenina byla v mrazáku. Hovězí se kupovalo jen na pouť nebo na posvícení. No prostě lidi žili hodně z toho, co měli doma. Taky sme měli sad, takže jabka se zásadně nekupovaly, v létě se pořád pek štrúdl a udělaly se povidla na zimu. Taky sme měli švestky a ringle. Třešně ne, těm se tady nedařilo. To sme si jezdili do družstevního sadu a pak sme je zavářeli. Švestky sme taky zavářeli, ale dětem moc nechutnaly. Taky sme je sušili, tady v troubě, na takovym stojanu, to vyrobil můj muž. Taky sme vařili ovocný knedlíky, sypaný tvarohem a maštěný sádlem, to sádlo prostě bylo doma. Udělala se bramboračka a k tomu třeba bramborový placky, nebo kynutý bochánky, to se dělalo. Ovoce se zavářelo nebo se doma dělaly džemy a taky třeba sirup.

J.L.: Ráda bych se zeptala na oblékání. Vzpomínáš, co se nosilo a kde jste to kupovali, popřípadě jak jste si oblečení pořizovali?

R.H.: Kluci dyž chodili do školky, tak se nosily tydlecty tesilky, ale stály taky dvěšřepadesát korun, to bylo hodně. Za půl roku z nich totiž vyrostli. Teď já měla ty děti tři. Tak sem pak začala šít, nedalo se nic dělat. Měla sem prostě švagrovou, která šila v Otavanu a voni tam prodávali takový kazový zbytky. Dyž ti nevadilo, že si měla na spodním vokraji rozpitou barvu, takle sis z toho ušila cejchy. A vona vozila všecky možný látky. Dětem sem ušila i džíny. Rozpárala sem starý džíny, prostě ten rozkrok, to sem tam jako trošku přidalo, jo, koupily se takový ty cvočky, nacvakala sem je na to, ty se jako sehnaly. Ušila sem bundy s těma nápletama, takový flanelový, i třeba jako mikiny s těma nápletama. Helena přinesla takovou kostku flanelovou, tři barvy, tak sem ušila dětem tři bundy. Na pletacím stroji, já měla i pletací stroj, sem napletla náplety na rukávy. No a nosily to ty děti skoro do devátý třídy. Pak ale už to vodmítaly nosit a začali sme jim kupovat džíny.

J.L.: Kde jste jim je kupovali?

R.H.: Ty nám vozili Pražáci. Já sem kluka změřila a voni mu přivezli džíny. Já nevim, kde to kupovali. Pak sme v šestaosmdesátym byli v Německu. Tam byl ten švagr, jak sem říkala, že mu tady babička vychovávala jeho děti. To sme tam koupili každému troje džíny, že jako to bylo za pár korun, no tak nosili tydlety.

J.L.: Šilo se podle časopisů nebo nějakých návodů a kde jste se naučili šít?

R.H.: Dobře se šilo podle Burdy, tam to všecko sedělo a dyžs to přesně prostřihala, tak si nemusela nic přidávat, nic ubírat. Byla taky Praktická žena a Žena a móda. Jenže to bylo takový jako usedlý nebo prostě na vesnici nenositelný. To v tý Burdě si měla takovou tu klasiku. No, tady sem eště asi dvě ty Burdy našla, tak se podívej, co se nosilo. Já sem si pak na sebe šila všecko, vod kabátu, ušila sem i podšívku, prostě i límec, všecko sem udělala. Vod tý švagrový sem měla látky. Tak třeba na kabát mi sehnala takovou silnější látku, oboustrannou. Tak sem si ušila s těma kulatejma klopami jako kabát. Bundu sem si třeba ušila. Látky sem měla vod ní, nikde sem to nemusela schánět. Sobě i dětem sem šila. Potom sem si ušila i šaty, ale ne do plesu, ty mi šila švadlena. My sme tady měli i kurzy šití. Paní Lhotáková, byla v Daměnicích švadlena. To bylo vopravdu precizně ušitý a ta nám tady dělala jako ten kurz. Pořádal to svaz žen a chodily sme tam všechny. Vona nám řekla absolutně všecko, prostě jak se má šít. No a pak sme začali šít z tý Burdy a dyž si věděla z toho kurzu jak a co šít, třeba kapsy, tak se prostě šilo. Dělali sme jako kurz třeba i studenou kuchyni. Taky sem doma pletla. Návody se kupovaly v galanterii. To sis prostě vybrala velikost a vzor a podle toho si svetr udělala.

J.L.: Dávala sis tedy šít u švadleny?

R.H.: Jo, do plesu mi šila ta paní Lhotáková. Měla sem třeba vod ní brokátový minišaty. Pak sem taky měla takový zelený, lahově zelenej brokát to byl, takže sem měla šaty s volánama a širokou sukní. Ale všecko to vostatní sem si šila sama. No, koukni, tady mám jednu fotku, to je tady z nějakýho plesu, eště stříbrný páskový boty, to byla móda, vid'?' Vlasy se nosily natupírovaný anebo vyčesaný do drdolu.

J.L.: Vzpomínáš i na zásilkovou službu?

R.H.: Jo, tam se vobjednávalo, ale málo, to už muselo bejt. Tam se vobjednávalo to, co tady nebylo dostupný. Takový jako si viděla třeba v těch velkejch priorech. Myslim, že sme si tam vobjednali kráječ na nudle.

J.L.: Kam jste jezdili za nákupy?

R.H.: No spíš tady po okolí, do Vlašimi, do Mladý Vožice. Pamatuju se, že jednou vod žen sme byli na Libereckých výstavních trhách, tam sem si tenkrát koupila vlnu na pletení a taky boty. Von na to cestování nikdy nebyl moc čas, prostě zvířectvo, zahrádka, bylo to daleko.

J.L.: V cizině jste nikdy nebyli?

R.H.: No akorát v tom Německu u švagra, ale tady vod družstva byli lidi v NDR, ale to my sme nebyli. My sme byli jenom jednou na společný dovolený, jak říkám, nebyl čas.

J.L.: Pracovala jsi tady v obchodě a pak ho zavřeli, jak jsi zmínila. Ale pak byl nový obchod, vzpomeneš jak se stavěl?

R.H.: No určitě, to se chodilo v sobotu na brigády, jako svépomocí se to stavělo. Říkalo se tomu, myslím, akce zet. Tam někdy chodil Pavel, jako můj muž, já sem tam byla uklízet, než se to vodvíralo. Ale já sem chodila někdy vo žních do Louňovic do kuchyně vařit pro brigádníky. Hlavně v sobotu a v neděli. Já byla vyučená kuchařka, tak mě tam posílali vod družstva. Já sem jinak byla zaměstnaná tady v kravíně tehdy.

PŘÍLOHA č. 4

Přepis části rozhovoru s respondentem C

Respondent C: 60 let, Miřetice

(Poznámka autora: J.L. – tazatel, R.C. – respondent C, M.C. – manželka respondenta C)

J.L.: Mohl bys mi říct něco sobě?

R.C.: Letos mi je 60 let, bydlím v Miřeticích a tady sem se i narodil. Mám dvě dcery, sem ženatej. Já sem opravář zemědělskejch strojů, ale dělal sem to jen chvíli. Pak sem jezdil autem u JZD a po revoluci sem skončil ve fabrice u hasičů. No a k tomu mám ještě starostování, dělám starostu už čtrnáct let. V pětasedumdesátým sem se voženil a pak sme tady bydleli.

J.L.: Jak jste si pořídili bydlení?

R.C.: Naši to tady začali přestavovat už v osumašedesátom. Vona tady byla původně stodola. Ta se kus ubourala, asi dvanáct metrů a pak tady byl starej barák a ten se taky uboural, z něho zůstala jen jedna místnost, tu měla pak babička jako vejminek. Vono totiž do vosumašedesátýho si tady všude zabralo stodoly JZD, no a potom v osumašedesátým se to uvolnilo a zase tu stodolu vrátili. Do toho vosumašadesátýho by ti to jako nepovolili tu přestavbu. Už byly totiž kravíny a kolny a voni už jezedáci ty stodoly nepotřebovali, tak tyhle budovy družstvo propustilo zpátky lidem a musel to podepsat, že to přebírá. No my dyž sme se vzali, no tak právě na tý ubouraný stodole už byla hotová hrubá stavba. No vlastně naši udělali ten spodek a my dyž sme se vzali, tak sme začali dělat ten vršek. No ale táta se nějak rozmarodil, tak šli bydlet nahoru, ale tam nebylo nic jen dvě sednice, ani koupelna tam nebyla. Ale byla to jedna bytová jednotka, voni se totiž báli, aby jim sem nikoho nedali, jako někoho do nájmu, to tak někdy bylo. Vono se tak do budoucna počítalo, že tam nahoře budou dva dětský pokoje. To byla výhoda, že dyž sem zboural kus tý stodoly, že to bylo ještě ze starých cihel, to byly pálený cihly jako z bouračky. A víš co to bylo za divadlo, dyž sem jel do Načeradce pro cihly, no to se muselo mít, já nevím, no na to povolení. To se všecko vychodilo a pak si dostala jako poukaz na pár cihel. To byla vojna. Ciment, to bylo jako na

dračku ve Zdislavcích. To se přijelo na nádraží a tam vtevřeli vagon, jo, a ten tam jeden zapisoval a podávali pytle dveřma, jo a každej co urval, jo, bylo vyloženo za hodinu, kdo co urval, tak to měl. Vopravdu. To dyž dneska klukům říkám, tak se smějou. Hele dlažba, tak na tu, ta už je teda dneska vyhozená, no tak takový žlutý dlaždičky desetkrát deset, tak ty, Verner nám sehnal bony a ňáký eště teta z Lípy, tak ty sme koupili v Tuzexu, ty Verner přivez dokonce. No a aby se to namíchalo, no tak zase ňákej známej to sehnal, tak jel táta do Rakovníka autem a přivez, no plný auto ne, co mu tam dali jen, ale jen dvojkový, jednotkový mu nedali. To byly teda vobklady na podlahu. No a do koupelny dlažky, ty se taky nějak schrastily, ale aby sis mohla vybrat, to ne. Byla tady ňáká modrobílá dlaždička, no a v koupelně světle modrý. No ty už sou dávno pryč. Tak tenhle materiál nebyl, von nebyl drahej, ale zase nebyly výdělky, ale nejhorší že nebyl.

J.L.: Jak jste si zařizovali byt?

R.C.: No to dyž sme tady měli spolu tu naši první kuchyň, tak to sem dojel do Drupolu, a vono se to tadydle do toho místa tak akorát vyšlo, vedle se dal sporák. No a bylo to. Jenom sme na tu kuchyň museli ňákou dobu čekat. No vzal člověk co bylo, žádněj výběr a my za to byli rádi. Obejvák a ložnici, no, to nám zase sehnala Jardy Štekerovýho pani, to sme si mohli i vybrat, jakou chceme.

M.C.: No ložnice – to byly dvě skříně a postel a k tomu se mohly vzít dvě váleudy nebo gauč. No a pak k tomu jako ty skříně do vobejváku, to byla jako ta stěna, v tý jedna skříň na skleničky a to bylo všecko. Tam vzadu byl pokoj pro děti, tam sme nic zezačátku neměli, jen vaničku modrou, voni jinou neměli než modrou.

J.L.: Měli jste tady ve vsi tehdy obchod a jak byl zásobovaný?

R.C.: No tady byla jako Jednota, ta se tu postavila zkraje sedumdesátejch let. Krám a hospoda a svépomocí. No jó, na brigády sme tady chodili, bylo to vo sobotách, stavěli sme tady tu Jednotu, nějak na začátku sedumdesátýho a pak se ještě dodělávala k tomu hospoda, ale to už se přesně nepamatuju, kdy sme to dodělali. A hele, dodneška to tady funguje. Jednota to už dávno vopustila, myslim tak v sedumadevadesátom, pak to vzal soukromník a už se jich tady vystřídalo víc, ale pořád je to naše, obecní. Ve tříasedumdesátom se vlastně vodvíral krám. No a na maso sem jezdila pojízdná, jednou, no, myslim, že jednou tejdně měl ty rozvozy. Ty lidi tady čekali na to a von to dělal taky fikaně. V každý vsi prodal jen něco, aby mu zbyla nějaká ta kližka i do tý další. Nebo já nevim, aby měl prostě pro každýho něco. A ty báby, ty už tady čekaly, aby chytla to maso, co chce. No já nevim, von sem přijel v jedenáct a voni už v devět tam čekali. Naše babička mu dycky říkala, že chce srdce, jako na polívku a von dycky říkal. „pani, jediná mám vlastní“. To si vo tom ženský dycky povídaly,

dyž draly peří. No a je pravda, že dyž lidi dělali v JZD, měli naturálie, voni si to prase vykrmili. No a nebo třeba jezdili lidi pro maso do Vlašimi, ale kolikrát pak zjistili, že si tady v pojízdný i koupili lepší maso jak v celý Vlašimi, dyž teda s tou pojízdnou tady nejel až nakonec, dyž třeba sem přijel jako do druhý nebo třetí vesnice. Bylo to docela dobře někdy zásobený. Von teda ten Šiška se vo to dobře staral, von byl takovej schánčlivej a taky měl asi na jatkách známý.

M.C.: Lidi měli i záhumenky, no a taky ty naturálie. My taky, měli sme prase a taky králíky.

J.L.: Jak jste to maso zpracovávali?

R.C.: No dělala se zabíjačka a dyž eště nebyl mrazák, tak se dělaly plechovky. Skoro každěj druhej měl ten stroj, na to zatáčení těch plechovek. To si lidi pučovali. My si ho pučovali vod kmotřika, von měl ten stojací. Naši to k němu dycky vodvezli, to víš, u něj sme to měli dycky s odborným výkladem. Ale taky se to člověk musel naučit do těch plechovek zavářet, to se muselo to maso dobře vychladit, třeba i dva dny. To tam nešlo dávat hned. No a pak se to vařilo a muselo se to dát dobře zchladit, jinak byla ta plechovka vyfouklá a maso zkažený. Taky se hodně udilo. Dávalo se do soudku, to se jako naložilo a vyudilo. I uzžený se nakrájelo a dalo do plechovek a bylo po starosti. Taky sme chovali králíky, to byl k vobědu každou neděli, no já je nemoh už ani cejtít, tak mi k němu dávali píct kousek vepřovýho.

M.C.: To dyž přijeli Pražáci, tak se na neděli zabili dva králíky, teď se k tomu dala tadlecta plechovka a ty jen mlaskali. A pak si eště i třeba dva vezli domu. Tlačěnka se dělala a taky se zavařovala do plechovek nebo třeba i paštiku naše máma zavařovala. Protože dyž se stavělo, tak co honem. Načala se plechovka, dala se na talíř, cibuli a chleba k tomu a jak si to řemesníci pochvalovali. To tady jeden, co nám stavěl, přijel ve tři hodiny autobusem z práce, no a do večera bylo eště spoustu času. To přišel von a k tomu naši chlapi, brácha, švára a třeba v šest si dali k večeri tlačěnku s cibulí a voctem a chlapi se mohli utlouct. Dneska se tomu smějeme, ale tehdy to byla na vsi pro ty lidi záchrana, ty vejždělky byly k smíchu. No a dělala se paštika, dalo se tam víc sádla a jater a to bylo taky jako dobrý.

R.C.: Já začal dělat v JZD v šedesátomsedmom, no a co ti budu povídat, já dostal po vyučení pět korun na hodinu, za to byly v krámě dvě housky a polosucej salám. Ale zase zabíjačku sme si tady mezi sousedama dávali, to se zabilo a roznášelo po vsi. No ale i my měli celou zimu přisun zase vod nich – polívku, jitrnice, jelito, to bylo dobrý.

J.L.: Pěstovali jste si doma i ovoce a zeleninu?

R.C.: No to na zahradě byly jabka, švestky, třešně. To se zavářelo, to se dělaly míchaný kompoty. Vařily se povidla. No a dyž byly ty jabka v sezóně, tak se pekly štrúdlý, naše matka, ta dělala dobřej. No a nebo se z ovoce dělaly ovocný knedlíky, švestkový, jahodový,

jabkový. Dyž pak byl mrazák, tak se to pak i mrazilo. Ale než sme ten mrazák sehnali, to bylo divadlo. Ani už nevim, přes kolik známých sme ho sehnali, ale strejka ho pak přivez, ale museli sme dát dýško, ale my byli rádi, že ho vůbec máme. To byl ten první, ale von nám pak nestačil, tak ten druhý sme měli z Tuzexu. Za dvorkem sme měli zahrádku, ženský tam pěstovali mrkev a cibuli, taky česnek a takhle. To se taky nevařilo maso každej den. To byla bramboračka, zelňačka, kulajda. Voni byly baráky taky plný lidí, mladý, starý a taky někde dětí bylo víc. Pekly se buchty a k polívce třeba housky. Taky nebylo třeba čas vařit. Lidí dělali v JZD, no a teď měli doma hospodářství, záhumenek, teď se všechno dělalo ručně, tak to ani nestihli třeba. Chodili taky ráno a vodpoledne krmit do kravína třeba a mezitím dělali doma, byla to dřina. Tak třeba v létě vodbírali vobědy z družstevní kuchyně, my někdy taky. Rozváželi to multykárou po vsích, no a byl hned teplej voběd a hlavně nebylo to drahý. No tak jako doma ty vobědy nebyly, ale zase se hodně dělaly knedlíky, aby se lidi na poli najedli a taky se vo žních vařilo pro brigádníky. No nebylo to špatný.

M.C.: V zimě se chodilo po draní, něco dobrýho se upeklo, naše babča dost pekla a dobře a tak voni sem k nám ty ženský rádi chodily. Popovídaly si při tom a to sem jezdila i její sestra z Boliny a ta tu i spala. To lidi nepočítali tu práci tenkrát, to se ani nedalo.

J.L.: Kupovali jste ovoce a zeleninu v obchodě?

R.C.: Moc ne, ovoce - toho bylo hrozně málo, to bylo na příděl, třeba banány jen na děti. Jenom třeba na Mikuláše. To vona v krámě už rovnou udělala takový balíčky pro děti, no a dala tam banán, pomeranč nebo i mandarinku, taky třeba buráky. No bylo to spíš jen na Mikuláše a na vánoce. Vobčas Pražáci přivezli dětem broskve. Zeleninu sme nekupovali, tu sme měli doma ze zahrádky. To se dávalo do bedýnek do sklepa, no a zelí se krouhalo a nakládalo. To sme měli každou zimu soudek ve sklepě, vydrželo až do jara.

J.L.: Vzpomeneš si také na oblékání?

R.C.: No co vim, šilo se. Ty bundy nebo kabáty, to se koupilo, ale hodně se šilo. My se nachodili do plesů, no a šaty do plesů šily ženský u švadleny, to si pamatuju. To se tehdy nosily dlouhý šaty. No a naše ženský měly výhodu, že teta dělala v Lípě v tý textilce a dycky tam dělali každej měsíc výprodej těch látek, co na nich byl ňákej kaz. No a vona to kupovala po celejch štůčkách, jo. Voni si to tam ty zaměstnanci kupovali jako někde na partiove. No a tak se z toho dávalo šít, já už si to tak nepamatuju, ale vozil sem ženský buď do Košetic ke švadleně nebo i k učitelce Kapkový, vona taky šila. Myslim, že se šily kostýmy, kalhoty, sukně a saka taky.

M.C.: Jo, jo. Nejvíc nám šla učitelka Kapková z Pravonína, vona byla šikovná. Hlavně šaty, no a pak sukně třeba nebo i tydlecty kalhotový kostýmy, to pak byla velká móda. Já v tom šla třeba i na svatbu a ženský to taky nosily. Hele to ti tady ukážu i na fotce, to sem já, ségra....

J.L.: Kam jste jezdili za nákupy?

R.C.: No tady asi nejvíc do Vlašimi, do Tábora nebo i do Prahy.

J.L.: Jezdili jste také za nákupy třeba do ciziny?

R.C.: No taky, ale spíš jako na zájezdy. To byl kulturní fond tady, to se naplánovalo a tím pádem se udělal jako vejlet, třeba do Německa, nebo do Prahy, no a ženský přitom nakoupily. Nebo taky na Moravu, taky sme byli vod jezedáků na Balatonu. No a kupovalo se co tady nebylo. Třeba v tom Německu něco dětem a taky tam ženský kupovaly záclony a pak se bály přes hranice, aby jim to nevzali ty celníci. No a třeba v Maďarsku si Lidka koupila ňáký jako takový svetříky, to víš, já na ty nákupy moc nebyl, jen sem to dycky nosil. My sme pak šli radši s klukama na pivo.

J.L.: Nakupovali jste také v Tuzexu?

R.C.: Ale taky. Hodně tam lidi jezdili pro ty rifle. Naše holky je taky pořád chtěly. Mámy brácha jezdil do ciziny s tirákem, džíny nám dycky přivez. V Tuzexu sme kupovali dycky to, co nebylo k sehnání – mrazák, pilu motorovou, hadry sme tam nekupovali.

PŘÍLOHA č. 5

Přepis části rozhovoru s respondentkou L

Respondentka L: 66 let, Pravonín

(Poznámka autora: J.L. – tazatel, R.L. – respondentka L)

J.L.: Mohla byste mi říct něco sobě?

R.L.: Jsem v důchodu, je mi 66 let a původně jsem pracovala jako dělnice ve fabrice. Pak sem si ale udělala školu a dělala sem chvíli na výboře, to bylo mezi mateřskou, no a pak už sem dělala v kanceláři v JZD účetní. Pocházím z Jeníkova a sem do Pravonína sem se přivdala. Máme čtyry děti, jedny sou dvojčata. Ale všichni už sou vdaný a ženatý. Přišla sem sem v sedumdesátom roce.

J.L.: Jak jste si pořizovali bydlení?

R.L.: No já sem původně přemejšlela vo tom, že pudeme pryč, ale Tonda nechtěl, von chtěl bejt doma. Tady stála původně stará chalupa a chlívy. To byly pomalu metrový zdi, vošklivý vokna, no prostě stará chalupa. Bydleli sme tam všichni pohromadě, no a teď děti a babička s dědou už pomalu neměli kde bydlet. No a teď děda jako že stavět, no ale teď tady byly eště děti, jako že komu to dát a co dělat. Tak my sme se snažili něco hledat, náš táta se ale nechtěl jako hnout, tak sme todleto rozbourali. Nejdřív nám teda děda s babičkou dali chalupu, předali nám to ve třísedumdesátým. Takže sme kus ubourali. Ubouraly se chlívy a kus toho starýho. Stodola tam vzadu eště zůstala, ale pak sme ji taky zbourali a udělala se tam garáž. Takže sme toho kus ubourali, kus toho starýho a pak sme to nastavili do zahrádky, tady byla před chalupou zahrádka asi pět metrů. Takže my sme jako postoupili až na tu hranici a zahrádku sme před chalupou zrušili a udělali sme ji za dvorkem. Z toho starýho zůstala akorát kuchyň a jedna sednice. Jakoby sme to propojili, udělala se veranda a babička s dědou zůstali v tom starým. My sme si jako nejdřív udělali jen přízemí, ale na vršek to bylo připravený a pak teprve dyl sme to dodělali, to už byly děti větší. Bylo to tak asi sedmdesátvosum až vosumdesát. Taky sme tady byli bez topení, to sme topili kamnama, no ale byla všude zima. Teď jak byly děti malý, tadydle lezly, tak sme dodělali pak topení. No a

pak už sme dodělávali i vršek. Hodně pomáhal děda. My sme to pak dělali spíš jako svépomocí.

J.L.: Kdo vám se stavbou ještě pomáhal?

R.L.: Hlavně příbuzný, bez toho by to asi nešlo, nejvíc Vonderkovi teda, ty jako moc a náš děda. To byl takovej všeueměl, takovej prostě kutil a ten se pustil do všeho, pomáhali hlavně po víkendech a po práci. Von tady u Dubinů krmil telata, von přišel, no a potom večír se eště něco dělalo. No taky na zedníky nebyly moc peníze. Taky naše chlapi šli eště po práci, ty byli taky někde zaměstnaný. No a vypomáhal nám tady zedník – Standa Růžků, ten dělal ve fabrice, potom přišel a dělal nám to tady, to se do osmi do devíti dělalo, no a vo víkendech. Musela sem jim teda uvařit, to jo, to jo, i se svačnama, nějaký pivo se koupilo. To jídlo jako se vším všudy.

J.L.: Jak jste na stavbu sháněli materiál?

R.L.: Mizerně. Scháněl se strašně mizerně, protože nic nebylo, tohle ty cihly jsme teda měli vod Kropáčka ze Zdislavic, že jo, ten tam měl stavebniny. A dycky, no jemu přišel vagon a to se vůbec nemuselo vykládat, protože už tam stáli, náš táta s traktorem a vůbec všechny ty lidi, co to potřebovali, tak už tam jeli. Z toho vagonu to všecko popadali a odvezli domu. To sme měli cihly a bloky. Ty bloky byly ze Sedlčan. My sme měli jednu jedinou velkou výhodu, že Tonda jeníkovskej Mileny, von dělal ve stavebninách u tohodlectoho Kropáčka. Takže voni dyž vozili cihly, tak nám tydlecty chlapi normálně auto s vlekem přivezli sem, tady nám to složili, von to zařídil. No muselo se využívat známosti taky. Prostě známosti, jinak to nešlo. Takže ten Tonda, no, že nám to tadydle sehnal a taky dovez, tak sme to měli.

J.L.: Jak jste potom zařizovali vnitřky domu?

R.L.: No to taky nic nebylo tydle dlažky a tak. To byly jen jednoduchý, to nebylo jako dneska, dlaždičky nádhera, je to všecko krásný. No, co tam bylo, to sme vzali. Dojeli sme do Vlašimi, dlažky to sme měli všecko z Vlašimi. Bylo to tam třeba i přebraný, vzali sme to a mazali a byli rádi, že to máme. Nábytek, to bylo to samý. Jo, došla sem tam, no má nám něco přijít. Pak nám taky ženská zavolala, že prostě sme si objednali ložnici a čekali, já nevím, dva měsíce, a vona zavolala, že prostě to je. Tak sme pro to dojeli. No ale byl to nábytek, žádněj velkej výběr. Co tam bylo, to se popadlo a s tím se šlo a hotovo. Ve Vlašimi byl nábytek, tady co je městskej úřad teď a na nábytek se taky dělaly pořadníky, lidi se prostě zapsali a voni jim pak zavolali, dyž ten nábytek přišel. Měli jsme taky na to půjčku, byly tam dvě a půl procenta úroku, nebylo to moc, ale na tehdejší dobu to bylo hodně. Vod jezedáků sme měli nenávratnou. Tonda dostal vod jezedáků dvaadvacet a půl tisíc nenávratnou půjčku a musel se upsat na deset let, že bude tady dělat. Pak sme eště dostali vosum tisíc, bylo to jako nějaký

vyrovnání materiálu, který sme nemuseli vracet, takže to bylo jako taky takový nenávratný. Jako ty půjčky byly teda dobrý. Tenkrát sme barák pořídili za dvěšestštrnáct tisíc, dneska ani tu parcelu s tím člověk nepořídí.

J.L.: A co bytové doplňky, záclony a podobně?

R.L.: Záclony, no to se na ně koupilo a záclony se ušily. To Vonderková šila, ne že by byla vyučená švadlena, ale uměla šít, no takže to jako hodně to uměla a všechno todleto mě šila. Dala sem jí za to vajíčko, nebo takhle dyž byly zabíjačky, no tak se zase kousek masa dal. Protože to bylo vzácný pro ně, byli ve Vlašimi a my sme zase tady moc dobře vycházeli, takže voni nám moc pomohli, Vonderkovi obzvlášť, ty jako moc, no a tak sme zase koukali dát z toho, co sme měli tady doma. Jak říkám, vajíčko, no a maso. Ta výpomoc tady byla. Taky chodili Malinovskovi, ale nejvíc ty Vonderkovi, to všechno byly Tondovy sestry a švárové. No a taky Kája, to byl eště kluk, Tondy bratr, von je vod něj třináct let. Tak ten nám tady taky pomahal, třeba míchal nebo vozil kolečko, chlapům přidával a tak.

J.L.: Mohli bychom se podívat na oblast odívání? Co se tehdy nosilo a jak jste si oblečení pořizovali?

R.L.: Šilo se. Hodně se nosily vesty a sukně. Látka se koupila celá, to se takhle nechalo koupit. Šily se hodně šaty, blůzy. Taky sme hodně chodili do plesů. Teda ty moje první plesový šaty byly silonový a ty sem měla koupený z krámu, s modrejme kvítkama. A to se pak nosily i dlouhý šaty a to mi šila tady Kapková, učitelka Kapková. Dneska se na plesy nosej i kalhoty, ale člověk si na to zvykne. Já sem zrovna tudle říkala, že to není možný, abychom dřív šli k muzice v kalhotách. Ale my dneska deme i na svatbu a máme kalhotovej kostým. Nějaký sukně – nic. Todle na sebe navalíme a de se. Dyť dřív se nosívaly jenom sukně. K tomu v zimě kozačky, kolena zábly, ale k tomu sukně. Kalhoty se začaly nosit až pak dýlejc. Jenže tady na vesnici se pořídilo voblečení pro svátek, to byly hlavně šaty, no a pak něco do práce a nadoma, to stačila zástěra, chlapi nosili tydlecty montérky. Dyť v tom přišli z práce a pak hned na barák, jak se stavělo, no, co by přes den jinýho potřebovali. Ale taky si vzpomínám, že pak začaly nosit ženský nadoma takový vobleky, to bylo spíš tak už v těch vosumdesátejch letech. Byla to jako silonová zástěra na knoflíky, ale střižená spíš do sáčka a k tomu kalhoty, bylo to celý barevný, jo, to byla hezká móda. Jenom tady Nováková v textilu to dostala jako ve zboží a pak sme to měly všechny ženský stejný, jenom někdy jako jinou barvu. A taky se nosily pletený svetry a vestičky, to se taky pletlo dětem. Vidíte tady na týdlectý fotce, ta je ze školky, jak to maj všicky stejný to voblečení?

J.L.: Šila jste doma nebo jste pletla?

R.L.: Já sem nešila, to mi šila tady učitelka Kapková anebo taky Vonderková, švagrová, to už sem i říkala. Vona takhle něco třeba ušila na děti. No, já sem ale pletla. I sem měla pletací stroj. Něco sem pletla na sebe, ale hlavně dětem, to jo. Vono to z toho stroje vypadalo hezky. Měly kalhoty a k tomu vestičky třeba. Ty vzory se třeba koupily v galanterii, nebo sme si se ženskejma pučovaly časopisy, kde byly taky jako ty návody, třeba Praktickou ženu. Podívejte, eště tady ňáký ty časopisy mám, ale to je spíš to pletení na tom stroji, už sem to asi vyhodila. Jinak se voblečení i kupovalo, ale musela sem kolikrát vystát i frontu. Stála se i fronta na plíny, na mizerný plíny, že jo, to nebylo. Jedině takový poukazy sme dostali, že byl jako nárok, tak jako byly ňáký plíny. Naše děti taky hodně dědily. Ale taky sme kupovali košile, ale znamenalo to prostě teď nemáme, až to přijde, a teď tam byla fronta. Aby si člověk nakoupil desatero věcí, to neexistovalo, to popad jen tak něco. A vono to bylo i s ovocem. Tady Svatošová, dodneška to dětem jako vypravuju, že jo, teď přišla zelenina a ovoce, teď ta fronta, a vona dávala třeba dva banány a já chtěla čtyry a vona mi je nechtěla dát, dávám jenom dva. Já se s ní musela dohadovat, říkala sem, dyť já mám čtyry děti, aspoň abych každému dítěti měla aspoň ten jeden banán. No ale pak nakonec mi to třeba dala. Ale zase – stát frontu. Na mrazáky a televize se stály fronty. Ježíš, sehnat televizi, sehnat ledničku nebo mrazák, nebylo to jednoduchý. Nebylo ani moc peněz, ušetřit na to, to bylo hrozný, ale i pak to sehnat – to bylo podpultový.

J.L.: A kdopak vám to tedy sháněl?

R.L.: Nám to scháněl Žemlička, voni byli v Říčanech, měli masnu. No a zas měl známosti, tam vedle byl ten a ten, no a pak nám sehnal věci potom. No tak se to dělalo, scháněly se známosti, kdo koho měl, jinak nebyla šance.

J.L.: Měli jste také doma hospodářství?

R.L.: Měli sme krávu, babička s dědou nám ji dali. Dojili sme mlíko a prodávali sme ho. To byla v jednasedumdesátom. Nosili sme to k Hrabánkovum, pak i Božena Nováková brala mlíko. To sme se snažili jako prodat, no a ve tříasedumdesátom sme ji prodali a peníze sme použili na stavbu. Měli sme prasata, králíky, no a taky sme měli vovce. No to už sem byla na mateřskej, scháněla se taky ňáká ta korunka, takhle. Vlana se stříhala, ta se vozila do Vlašimi, jehňata se taky tam nechaly prodat. ňáká korunka za to byla. Podívejte, tady mám eště schovaný ty účty, co sme za to dostali. Třeba i ticíc korun.

J.L.: Jak jste potom to maso zpracovávali?

R.L.: Dyž se zabilo, udělala se zabijačka, hodně se toho rozdalo. Sourozencům dycky ňáká ta jitnička, krkovička se jim dala, tlačěnka a polívka taky. Zbytek se dal do sudu a vyudil se nebo se dal do plechovek. Taky se to vobdělalo a dalo se tam i na guláš nebo na ptáček se to

připravilo a dalo se to do plechovek. Mašinku sme měli pučenou, zatočilo se to. Tak tydle plechovky se takhle zatáčely. A nebo já sem takhle dělala - většinou kotletu sem si naklepala, nasolila, zalila sádlem, dala do ledničky a to vydrželo tak těch šest tejnů, to jako se nechalo používat, no na řízky.

J.L.: Pěstovali jste i ovoce a zeleninu?

R.L.: Jo, to jo. Měli sme sádek a zahrádku. Pěstovala se zelenina jako mrkev, celer, petržel, taky cibule a česnek. Brambory ty ne, ty sme měli v naturáliích vod jezestáků. Tady sousedi třeba pěstovali zelí, ale zelí to my sme nepěstovali, ale kupovali sme ho v krámě, nakrouhali sme ho a nakládali, našlapali sme ho, no a pak sme ho měli ve sklepě. No a nebo sme ho nandali i do sklenic pod víčko a zavařili sme ho. Taky byly na sádku i jabka a slívy. To se dělaly povidla a švestky sme taky sušily, hlavně naše babička v troubě. Tady družstvo vobjednávalo meruňky a broskve, to bylo každej rok, sme si dycky vobjednali. Přivezli to a to sem taky zavařovala. Dneska ne, dneska to už žádnej nechce. Vokurky sme taky scháněli pracně, abychom udělali vokurky, protože na krámě nebyly. To nebylo, že by člověk přišel do krámu a byly tam. Potom je taky tadydle družstvo vobjednávalo, vozili je z Moravy a tak se vokurky nakládaly. Třeba i deset, dvacet kilo.

J.L.: Kupovali jste také v obchodě maso a byla tady v místě masna?

R.L.: Jo masna tady byla, tadydle z druhý strany hospody u kostela. No a na maso sme tadydle v masně stáli frontičku. Vono se zlikvidovalo čerstvý a tak sme ho pak zase chodili kupovat. Stáli sme tam frontu, nebo sme si na plot pověsili taštičku, jako že tady stojim já, skočili sme si na chvíli domu. No to byly taky dvě nebo tři hodiny, než vona vtevřela a taky nebylo, to maso, co kolikrát člověk chtěl. Vona ale tadydle naše šenkýřka byla dobrá. Já sem brala maso pravidelně, tak vona mi i nechala. Vono to taky třeba bylo i přidělem. Dycky říkala, no dyž si vemetě dvě kila vepřovýho, musíte vzít kilo hovězího. No a taky zedníkům sem musela vzít maso a to vona mi nechávala. Věděla dyž lidi stavěli a snažila se teda takhle nechat. Taky na pouť se maso kupovalo. To se držely poutě, pekly se koláče. Jezdili k nám příbuzný, byla nás hromada, celý příbuzenstvo. Vařilo se knedlo zelo, nebo řízky a svíčková. To byl prostě svátek. Dneska už ne, už to ani moc nedržíme.

J.L.: A co obchod s potravinami? Jak byl zásobený?

R.L.: No, jako všude. Tak ty základní potraviny jako byly – chleba a pečivo, mlíko každej den. Ale třeba pacholíky pro děti jen jednou v tejdnu, stejně tak tvaroh a zelenina. Sehnat na vánoce voříšky, to taky bylo. Tady byly v zahradě vořechy, no ale ty lískový, to byl problém. No ale švagr pak taky prodával v Jednotě, tak to sehnal. No a nebo naše babička, ta byla na todlecto dobrá. Třeba na prvního máje to byly tydlety jahody nebo mandarinky v plechovce,

no a naše babička jela, my museli do průvodu, ale vona byla taková frontová bojovnice a vona tam vystála frontu. Pak mi dala tašku pomerančů, ty taky nebyly, než na vánoce a na toho prvního máje. Takovou radost dycky měla...“

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Foto č. 1: Dům v Pravoníně č.p. 42 v původní podobě

Foto č. 2: Dům v Pravoníně č.p. 42 po přestavbě

Foto č. 3: Dům v Pravoníně č.p. 42 po ubourání přední části

Foto č. 4: Dům v Pravoníně č.p. 42 při realizaci přestavby

Foto č. 5: Dům v Pravoníně č.p. 58 v původní podobě

Foto č. 6: Dům v Pravoníně č.p. 58 po přestavbě

Foto č. 7: Dům v Pravoníně č.p. 41 v původní podobě

Foto č. 8: Dům v Pravoníně č.p. 41 po přestavbě

Foto č. 9: Prodejna Jednoty - Jeníkov

Foto č. 10: Prodejna Jednoty - Kamberk

Foto č. 11: Prodejna Jednoty Kondrac

Foto č. 12: Samoobslužná prodejna Jednoty – Dolní Kralovice

Foto č. 13: Kulturní dům – Dolní Kralovice

Foto č. 14: Společenský sál – Dolní Kralovice

Foto č. 15: Samoobslužná prodejna Jednoty - Křivsoudov

Foto č. 16: Prodejna Jednoty - Vracovice

Foto č. 17: Samoobslužná prodejna Jednoty – Louňovice pod Blaníkem

Foto č. 18: Prodejna Jednoty - Bolina

Foto č. 19: Kulturní dům - Zdislavice

Foto č. 20: Kulturní dům - Pravonín

Foto č. 21: Prodejna Jednoty - Kuňovice

Foto č. 22: Prodejna Jednoty - Mnichovice

Foto č. 23: Prodejna Jednoty - Strojetic

Foto č. 24: Prodejna Jednoty - Keblov

Foto č. 25: Prodejna Jednoty - Otročice

Foto č. 26: Prodejna Jednoty Sedmpany

Foto č. 27: Kulturní dům - Sedmpany

- Foto č. 28: Prodejna Jednoty - Hulice**
- Foto č. 29: Restaurace se společenským sálem - Hulice**
- Foto č. 30: Prodejna Jednoty - Stráž**
- Foto č. 31: Kulturní dům Stráž**
- Foto č. 32: Prodejna Jednoty - Bernartice**
- Foto č. 33: Prodejna Jednoty - Lohotín**
- Foto č. 34: Samoobslužná prodejna Jednoty - Zvěstov**
- Foto č. 35: „Nákupní středisko“ Jednoty - Postupice**
- Foto č. 36: Kulturní dům Struhařov**
- Foto č. 37: Prodejna Jednoty - Struhařov**
- Foto č. 38: „Nákupní středisko“ Jednoty - Divišov**
- Foto č. 39: Prodejna Jednoty - Bílkovice**
- Foto č. 40: Samoobslužná prodejna Jednoty - Radošovice**
- Foto č. 41: Hospodářská smlouva (1. strana)**
- Foto č. 42: Hospodářská smlouva (2. strana)**

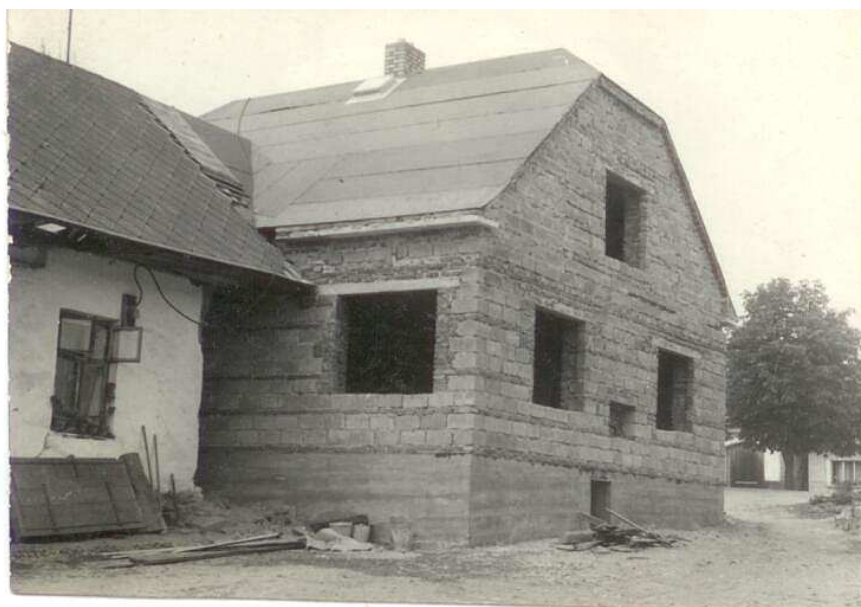
1. Dům v Pravoníně č.p. 42 v původní podobě
(Zdroj: foto – soukromá sbírka)

2. Dům v Pravoníně č.p. 42 po přestavbě
(Zdroj: foto – soukromá sbírka)

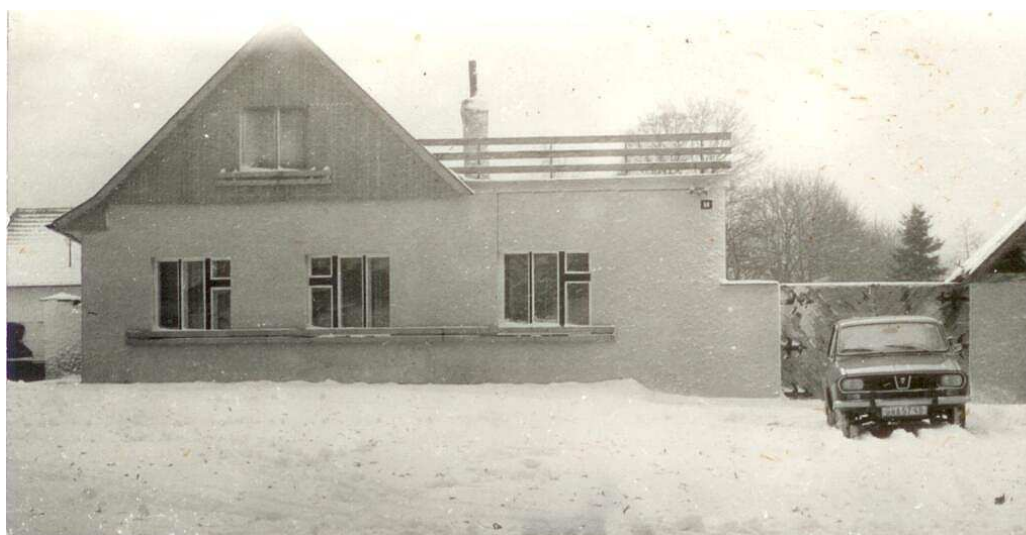
3. Dům v Pravoníně č.p. 42 po ubourání přední části : došlo k ubourání zhruba poloviny domu, jež přiléhala k návsi
(Zdroj: foto – soukromá sbírka)

4. Dům v Pravoníně č.p. 42 při realizaci přestavby : zhruba ve fázi ukončené hrubé stavby
(Zdroj: foto – soukromá sbírka)

5. Dům v Pravoníně č.p. 58 v původní podobě
(Zdroj: foto – soukromá sbírka)

6. Dům v Pravoníně č.p. 58 po přestavbě
(Zdroj: foto – soukromá sbírka)

7. Dům v Pravoníně č.p. 41 v původní podobě

(Zdroj: foto – soukromá sbírka)

8. Dům v Pravoníně č.p. 41 po přestavbě : jedná se o dům vlevo na fotografii, napravo je dům č.p. 42 popsany na fotografiích 1. – 4.

(Zdroj: foto – soukromá sbírka)

9. Prodejna Jednoty – Jeníkov : vybudovaná v roce 1981 v akci „Z“. V dnešní době je pronajímána soukromému prodejci jako prodejna potravin. Vlastníkem je obec Čechtice.

(Zdroj: foto – autor)

10. Prodejna Jednoty – Kamberk : vybudovaná v roce 1988-1989 v akci „Z“ jako pultová prodejna potravin a smíšeného zboží. Dnes je ve vlastnictví obce Kamberk, která ji pronajímá soukromému prodejci. Prodávají se zde potraviny a drogerie.

(Zdroj: foto – autor)

11. Prodejna Jednoty – Kondrac : vybudovaná v roce 1970-1973 v akci „Z“ zvlášť jako prodejna potravin a prodejna smíšeného zboží. V dnešní době je stále ve vlastnictví podniku Jednota – COOP a prodávají se zde potraviny a drogerie.

(Zdroj: foto – autor)

12. Samoobslužná prodejna Jednoty – Dolní Kralovice : vystavená podnikem Průmstav v letech 1971-1973 jako prodejna potravin, smíšeného zboží a textilu. V dnešní době je v soukromém vlastnictví a prodávají se zde potraviny, průmyslové zboží, drogerie a textil.

(Zdroj: foto- autor)

13. Kulturní dům – Dolní Kralovice : vystavený podnikem Průmstav v letech 1971-1974. Dodnes je ve vlastnictví obce Dolní Kralovice, která jej využívá jako kinosál, divadelní sál, knihovnu, obecní úřad a spolkové místnosti.

(Zdroj: foto – autor)

14. Společenský sál – Dolní Kralovice : postavený v letech 1981-1982 v akci „Z“ jako taneční sál. Byl a je ve vlastnictví obce Dolní Kralovice, využívá se ke společenským účelům.

(Zdroj: foto – autor)

15. Samoobslužná prodejna Jednoty – Křivsoudov : otevřená v roce 1978 jako prodejna potravin, masa a smíšeného zboží. Dodnes zůstala ve vlastnictví Jednoty – COOP a je využívána jako prodejna potravin, masa a drogerie.
(Zdroj: foto – autor)

16. Prodejna Jednoty – Vracovice : postavená v letech 1971-1974 v akci „Z“ jako pultová prodejna potravin a smíšeného zboží. Dodnes je ve vlastnictví Jednoty – COOP s tímž využitím.
(Zdroj: foto – autor)

17. Samoobslužná prodejna Jednoty – Louňovice pod Bláníkem : byla vystavená v letech 1979-1985 jako prodejna potravin a textilu. Objekt dodnes vlastní a provozuje Jednota – COOP s prodejem potravin, drogerie a průmyslového zboží.

(Zdroj: foto – autor)

18. Prodejna Jednoty – Bolina : budovaná v letech 1972-1974 a to svépomocí v akci Z“. Jedná se o pultovou prodejnu, která sloužila k prodeji potravin a smíšeného zboží. Dnes je obchod v soukromém vlastnictví, ale v nedávné době byl uzavřen.

(Zdroj: foto – autor)

19. Kulturní dům – Zdislavice : vybudovaný JZD Zdislavice a otevřený v roce 1978. Dodnes je ve vlastnictví místního zemědělského družstva, jež má v tomto objektu kanceláře a sál, který je využíván ke společenským účelům.
(Zdroj: foto – autor)

20. Kulturní dům – Pravonín : postavený v roce 1980 JZD Pravonín. Dnes dům vlastní soukromá firma, která má zde své kanceláře. Sál, který je součástí objektu, je ve spolupráci s obcí využíván ke kulturním účelům.
(Zdroj: foto – autor)

21. Prodejna Jednoty – Kuňovice : s pultovým prodejem potravin a drogerie vybudovaná v letech 1977-1978 v akci „Z“. Dnes je prodejna majetkem obce Kuňovice, která ji pronajímá soukromému prodejci k prodeji potravin a smíšeného zboží.

(Zdroj: foto – autor)

22. Prodejna Jednoty – Mnichovice : postavená v letech 1971-1975 v akci „Z“ jako pultová prodejna potravin a smíšeného zboží. Dnes je ve vlastnictví obce Mnichovice a je pronajímána soukromému prodejci, který jej využívá k téměř účelu.

(Zdroj: foto – autor)

23. Prodejna Jednoty – Strojetice : s pultovým prodejem potravin a smíšeného zboží dokončená v roce 1984. Dnes je prodejna ve vlastnictví obce Strojetice a Jednota – COOP je zde v nájmu za symbolických 10,-Kč měsíčně. Prodej zůstal nezměněn.

(Zdroj: foto – autor)

24. Prodejna Jednoty – Keblov : samoobslužná prodejna potravin a smíšeného zboží byla dostavěná kolem poloviny 70. let v akci „Z“. Po roce 1989 ji Jednota prodala obchodnímu řetězci Billa. V současné době je ve vlastnictví obce Keblov, která ji získala v devastovaném stavu a využívá ji pro potřeby místní tělovýchovné jednoty.

(Zdroj: foto – autor)

25. Prodejna Jednoty – Otročice : otevřená v roce 1975 a postavená v akci „Z“ s pultovým prodejem potravin a drogerie. Dnes je ve vlastnictví obce Čechtice a je pronajímána soukromému prodejci s tímž využitím.
(Zdroj: foto – autor)

26. Prodejna Jednoty – Sedmpany : vybudovaná v akci „Z“ v roce 1978 k pultovému prodeji potravin a smíšeného zboží. V dnešní době je ve vlastnictví obce Trhový Štěpánov, která ji pronajímá soukromému prodejci s prodejem potravin, drogerie a průmyslového zboží.
(Zdroj: foto – autor)

27. Kulturní dům – Sedmpany : postavený svépomocí v roce 1980. Byl a je ve vlastnictví obce Trhový Štěpánov a je dodnes využíván pro společenské účely.

(Zdroj: foto – autor)

28. Prodejna Jednoty – Hulice : postavená v letech 1970-1971 v akci „Z“ k pultovému prodeji potravin a drogerie. Dnes je v soukromém vlastnictví s tímž využitím.

(Zdroj: foto – autor)

29. Restaurace se společenským sálem – Hulice : dokončená v akci „Z“ v roce 1988. Objekt byl a je stále ve vlastnictví obce Hulice. Je využíván jako restaurace a taneční sál a slouží ke společenským účelům.

(Zdroj: foto – autor)

30. Prodejna Jednoty – Střítež : dokončená v roce 1973 v akci „Z“ a určená k prodeji potravin a drogerie. Dnes je ve vlastnictví obce Dolní Kralovice a je pronajímána soukromému prodejci s tímž využitím. Jedná se o pultový prodej.

(Zdroj: foto – autor)

31. Kulturní dům – Strážtež : byl napojen na prodejnu (viz. předchozí obr.) a rovněž byl budován v akci „Z“ zhruba o rok později. Objekt je ve vlastnictví obce Dolní Kralovice a slouží ke společenským účelům.

(Zdroj: foto – autor)

32. Prodejna Jednoty – Bernartice : budovaná v letech 1970-1971 v akci „Z“ jako pultová prodejna s potravinami a smíšeným zbožím. Dnes je prodejna, s tímž využitím, ve vlastnictví obce Bernartice a je pronajímána soukromému prodejci.

(Zdroj: foto – autor)

33. Prodejna Jednoty – Loket : postavená v akci „Z“ v roce 1976 jako pultová prodejna potravin a smíšeného zboží. Dnes je ve vlastnictví obce Loket a je pronajímána soukromému prodejci, který zde prodává potraviny a drogerii.
(Zdroj: foto – autor)

34. Samoobslužná prodejna Jednoty – Zvěstov : pultová prodejna potravin vystavená v letech 1980-1982 v akci „Z“. Dnes je prodejna ve vlastnictví obce Zvěstov, která obchod pronajímá soukromému prodejci. Prodávají se zde potraviny a drogerie.
(Zdroj: foto – autor)

35. „Nákupní středisko“ Jednoty – Postupce : budované v akci „Z“ na dvě etapy – v roce 1983 otevřená samoobslužná prodejna potravin a v roce 1985 prodejna průmyslového zboží. Prodejna je stále ve vlastnictví Jednoty – COOP a využívá v současnosti k prodeji pouze prodejnu potravin.
(Zdroj: foto – autor)

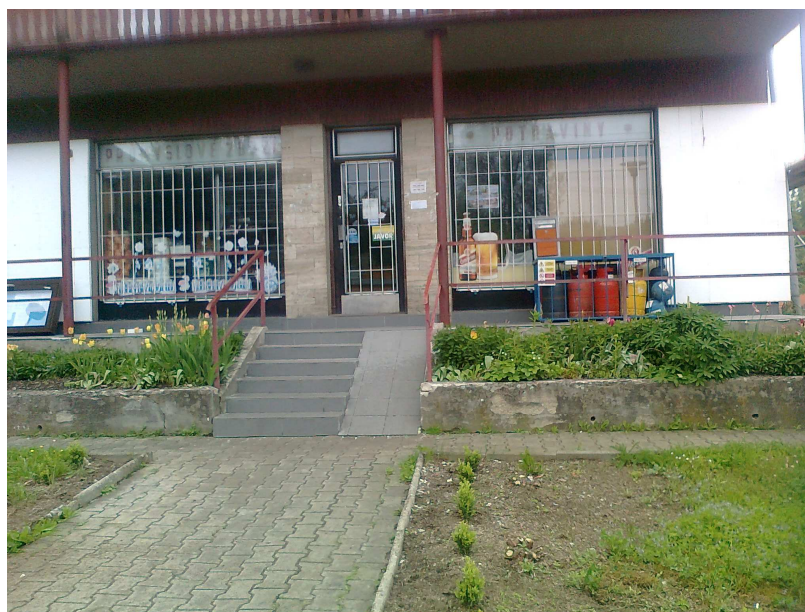
36. Kulturní dům – Struhařov : postavený JZD Struhařov v roce 1973, kde vedle kanceláří MNV a JZD je i kuchyň s jídelnou, sál, jeviště a zasedací místnost. Byl a je ve vlastnictví zemědělského družstva.
(Zdroj: foto – autor)

37. Prodejna Jednoty – Struhařov : otevřená v roce 1984 s pultovým prodejem potravin a smíšeného zboží. Dnes je ve vlastnictví soukromého prodejce a je využívána k těmto prodeji.
(Zdroj: foto – autor)

38. „Nákupní středisko“ Jednoty – Divišov : postavené v roce 1983. V přízemí byla samoobslužná prodejna potravin, masna a bufet, v prvním patře průmyslové zboží. Prodejna je nadále ve vlastnictví Jednoty – COOP. V samoobslužné prodejně v přízemí se nyní prodávají potraviny a smíšené zboží, nadzemní patro je prázdné, nikdo prozatím nemá zájem o pronájem.
(Zdroj: foto – autor)

39. Prodejna Jednoty – Bílkovice : otevřená v roce 1978 a budovaná v akci „Z“, sloužila k prodeji potravin a drogerie. Dnes je ve vlastnictví obce Bílkovice, která ji pronajímá soukromému prodejci k prodeji potravin a smíšeného zboží.

(Zdroj: foto – autor)

40. Samoobslužná prodejna Jednoty – Radošovice : vybudovaná v letech 1987-1989 v akci „Z“ s prodejem potravin a smíšeného zboží. Dnes je ve vlastnictví soukromého prodejce a je využívána též k prodeji potravin a smíšeného zboží.

(Zdroj: foto – autor)

Hospodářská smlouva.

o převodu vlastnictví majetku uzavřená mezi Místním národním výborem ve Vracovicích, zastoupeným Janem Pavlem-předsedou MNV a Janem Hejným-tajemníkem MNV jako stranou předávající a Jednotou, lidovým spotřebním družstvem ve Voticích zastoupenou předsedou Karlem Michálkem a místopředsedou Jiřím Filandrem jako stranou přijímající.

I.

Místní národní výbor ve Vracovicích je vlastníkem budovy čp.40 ve které je prodejna smíšeného zboží postavená na na pozemku č.k. 26/2 stavební p. výměře 288 m². zapsaného na listě vlastnickém č.1 obec Vracovice.

Prodejna byla vybudována Místním národním výborem ve Vracovicích v Kroměřížské výzvě ve spolupráci s občany.

Celková projektová hodnota prodejny činí 325,000.-Kčs podle souhrnného rozpočtu. Dle dohody z 17.4.1972 uzavřené mezi MNV Vracovice LSD Jednota Votice má se budova čp.40 převádět za cenu skutečných stavebních nákladů, které nesmí přesahovat cenu rozpočtovou.

II.

Místní národní výbor ve Vracovicích touto smlouvou převádí do vlastnictví Jednoty, lidového spotřebního družstva ve Voticích prodejnu na stavební parcele č.k.26/2 kat.území Vracovice za vzájemně dohodnutou cenu dle ust. §76-137 Sb. Kčs 297.000.-/slovy dvěsetědevadesát-seďm tisíc korun/částka 28.000.-Kčs byla odpočítána jako úspory na vybudování prodejny svépomocí. Na zálohách bylo LSD Jednotou Votice poskytnuto 297.000.-Kčs, takže celá částka za převod budovy čp.40 je Jednotou Votice již zaplacená.

III.

Jednota LSD Votice s předávaným majetkem nepřejímá žádné dluhy závady ani jiná závazky a předávající Místní národní výbor Vracovice prohlašuje, že tyto neexistují. Majetek uvedený v části I této smlouvy je přejímán ve stavu nacházejícím se ku uzavření této smlouvy.

IV.

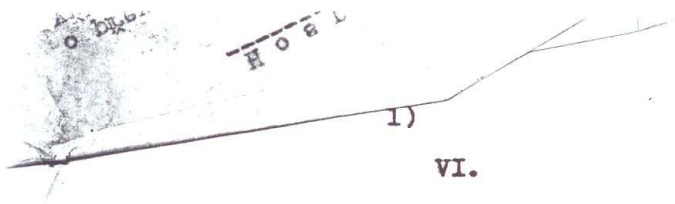
Tato smlouva podléhá dle vyhl.4.104/66 Sb a usnesení rady SKNV Praha č.127/67 a 113/72 schválení SKNV Praha.

V.

Předmětem převodu této smlouvy není stavební parcela č.k. 26/2 o výměře 288 m² kat.území Vracovice. Tato již byla převedená hospodářskou smlouvou ze dne 8.ledna 1974 č.j.Fin.72/1 NM 252/1974-P finančním odborem ONV v Benešově do trvalého užívání Jednotě.

pokrač.list 1)

41. Hospodářská smlouva (1. strana) - uzavřená mezi MNV Vracovice a LSD Jednota v roce 1974
(Zdroj: Obec Vracovice)

Po schválení této smlouvy se provedou v evidenci nemovitostí u Střediska Geodézie Benešov na listě vlastnickém pro Jednotu LSD Votice tyto zápisy:

v části ALV: Jednota LSD Votice

v části BLV: katastrální území Vracovice
prodejna na stp.č,k,26/2

v-části CLV: -0-

v části DLV: pozemek je v trvalém užívání Jednoty LSD Votice
/č.k.26/2 o vým.288 m²./

Ve Vracovicích dne 12.února 1974

Ve Voticích dne:14.února 1974

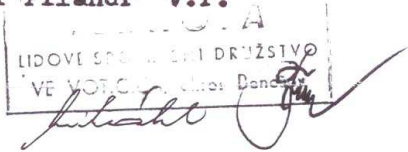
Za předávající Místní národní
výbor Vracovice:

Jan Pavel v.r.
Jan Hejný v.r.

Za přijímající Jednotu LSD Votice:

Karel Michálek v.r.
Jiří Filandr v.r.

Schvalovací doložka SKNV Praha:

V Praze dne:

Č.j.

Tato smlouva byla schválena vedoucím fin.odboru Středočeského
krajského národního výboru v Praze dne:
počle usnesení rady č.127/67 a č.113/72

Vedoucí odboru:

K čj. fin. 609/74 - 72/2 -šv

Tato smlouva se schvaluje podle usnesení rady Středočeského krajského ná-
rodního výboru v Praze čís. 127/67 a čís. 113/72 odd. C ad f,vedoucím finan-
čního odboru SKNV,dne 3. dubna 1974.

**42. Hospodářská smlouva (2. strana) - uzavřená mezi MNV Vracovice a LSD
Jednota v roce 1974
(Zdroj: Obec Vracovice)**

